

Sosyal Bilimlerde Akademik Araştırma ve Değerlendirmeler-III

Editörler:

Doç. Dr. Ali Turan Bayram • Hasan Tahsin Kavlak

ÖZGÜR
YAYINLARI

Sosyal Bilimlerde Akademik Araştırma ve Değerlendirmeler-III

Editörler:

Doç. Dr. Ali Turan Bayram

Hasan Tahsin Kavlak

Published by

Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.

Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep

☎ +90.850 260 09 97

📞 +90.532 289 82 15

🌐 www.ozgurayinlari.com

✉ info@ozgurayinlari.com

Sosyal Bilimlerde Akademik Araştırma ve Değerlendirmeler-III

Academic Research and Evaluations in Social Sciences-III

Editörler: Doç. Dr. Ali Turan Bayram • Hasan Tahsin Kavlak

Language: Turkish-English

Publication Date: 2023

Cover design by Mehmet Çakır

Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0

Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-975-447-793-1

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub310>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>
This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Bayram, A. T. (ed), Kavlak, H. T. (ed) (2023). *Sosyal Bilimlerde Akademik Araştırma ve Değerlendirmeler-III*.

Özgür Publications. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub310>. License: CC-BY-NC 4.0

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozgurayinlari.com/>

Önsöz

Teknolojik gelişmeler ve küresel anlamda gerçekleşen değişimler insan doğasını değiştirmektedir. Bu değişim insan hayatının tüm aşamalarına doğrudan etki etmektedir. Bu noktada insana ve insan yaşantısına yönelik olarak araştırmalar gerçekleştirmek kaçınılmaz bir hal almaktadır. Sosyal Bilimler alanında gerçekleştirilen tüm çalışmalar insanı, insan yaşantısını ve insan doğasını anlamayı amaçlamaktadır. İnsanı anlamak adına ortaya koyulan bu eserde farklı disiplinlerden farklı çalışmalar ele alınmış ve bir nebze de olsa bu amaca ulaşmak için bir basamak inşa edilmeye çalışılmıştır.

Preface

Technological developments and globalization has changed human nature. This change directly affects all stages of human life. At this point, it becomes inevitable to carry out research on people and human life. All studies carried out in the field of Social Sciences aim to understand human, human life and human nature. In this work, which was put forward in order to understand the human, different studies from different disciplines were discussed and a step was tried to be built in order to reach this goal, albeit to some extent.

İçindekiler

Önsöz	iii
Preface	iii

Bölüm 1

Yeşil Pazarlama ve Pazarda Sağladığı Avantajlar	1
<i>Ahmet Başalp</i>	

Bölüm 2

İstatistiksel Verilerle Türkiye’de Göç Kavramının Değerlendirilmesi	9
<i>Bengü Kayapalı Aslan</i>	

Bölüm 3

Sinop Off-Road Kulübü Üyelerinin Çevreye Duyarlı Davranışları ve Bu Davranışlara Yönelik Bölge Halkı Tutumunun Karşılaştırması	23
<i>Ramazan Güzel</i>	
<i>Gülizar Cengiz</i>	

Bölüm 4

Nif Oylmpos Dağı projesi Kapsamında Ele Geçen Hayvan Kemiklerinin Zooarkeolojik Çalışmaları	51
<i>Alper Yener Yavuz</i>	
<i>Ercan nalbantoğlu</i>	

Bölüm 5

Türkiye’de Cumhuriyet Öncesi Türk Milliyetçiliği ve Uluslaşma Politikaları 71
Selim Karyelioğlu

Bölüm 6

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi 101
Gülseren Günaydın
Mustafa Günaydın

Bölüm 7

Hemşirelik Öğrencilerinin Suç Mağduriyeti Riski ve Suç Korkusu 113
Derya Şahin
Nuray Şimşek

Yeşil Pazarlama ve Pazarda Sağladığı Avantajlar

Ahmet Başalp¹

Özet

İnsanoğlu dünyadaki kaynakları adeta sömürmekte ve buna bağlı olarak çevreyi kirletmektedir. Bu tüketim ve kirlilik şehirleşmenin de artması ile birlikte günümüzde yaşam şartlarını zorlayan seviyelere ulaşmaktadır. Bireyler eğitimin artması ve iletişim aygıtlarının da gelişmesi ile birlikte daha bilinçli hale gelmektedir. Bu durum çevreye duyarlı bir toplumun oluşmasına ve çevreye duyarlı ürünlerin tercih edilmesine neden olmaktadır. Çevreye duyarlı ürünlerin satışının artması bu ürünlerin dünya pazarlarında çok daha fazla talep görmesine ve firmaların bu yöndeki üretim çabalarının artmasına neden olmaktadır.

Pazarlama alanında çalışmalar yapan yabancı derneklerin yaptığı çalışmalarda yeşil pazarlama kavramı çevreye duyarlı ürünlerin pazarlanmasında, enerji tüketimleri ile ilgili konular ile ilgilenen bilim alanıdır. Doğayla dost olan yeşil ürünleri tüketen tüketiciler pazarda bu ürünleri alan ve yeşil ürünleri tüketen bireylerdir (Kuduz, 2011). Doğa ile ilgili konularda duyarlı olan tüketiciler doğayı daha az kirleten ürünleri tercih etmektedirler (Biner, 2014). Pazarda faaliyet gösteren şirketler pazarda etkili olan ve müşteri tercihlerini değiştiren bu süreçte üretim süreçlerini bu döneme uygun hale getirmeye çalışmaktadırlar (Alkibay, 2001).

Bu kitap bölümü yayınlanmadan 48 yıl önce Amerika'da bu ülkedeki pazarlama alanı ile ilgilenen derneğin çevresel pazarlama konulu bir toplantısında yeşil pazarlama kavramı gündeme gelmiş ve tartışılmıştır. Amerika'da yapılan toplantıda enerjiden çevresel etkilere kadar pek çok alanda pazarlama faaliyetlerinin etkisi tartışılmıştır (Erbaşlar, 2012). Yeşil pazarlama şirketin ana amacı olan kar elde edilmesini hedef almakla birlikte çevresel faktörlere dikkat edildiği, üretim süreçlerinin çevreye duyarlı olarak modellendiği, enerji tüketimi ve elde edilmesi süreçlerini de kapsayan bir pazarlama türüdür (Uydacı, 2002).

1 Dr. Öğrt. Grv., Erciyes Üniversitesi, ahmetbasalp@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0003-4539-2813>

1.1.Yeşil Pazarlama

Çevresel faktörleri önemseyen metotlar ile imalat süreçlerinde çift yönlü şekilde ileri ve önceki tedarik süreçlerinin ve bağlantılarının yeniden yapılandırılması gerekliliği hasil olmuştur.

Pazar süreçlerinde süreci yönlendiren müşteriler olduğu için pazarda müşterilerin beklentileri ve doğaya olan duyarlılıkları nispetinde ürün talepleri şekillenmekte ve firmalarda bu doğrultuda kendi üretim süreçlerini yönetmektedirler. Pazarlama süreçleri sadece ürünün satışını değil üretim ve tüm ürünün hammaddesine varıncaya değin sağlanması süreçlerini kapsamaktadır (Melynk vd., 2000). Günümüzde pazarda yer alan şirketler malların üretiminden, satışına, paketlenmelerinden ürünün yaşam döngüsü sonunda yeniden üretim sürecine alınabilmesine kadar her aşamada yeşil pazarlamanın etkileri görülebilmektedir. Müfiteriler aldıkları hizmet ve mamullerin her yönü ile doğaya katkı sağlayabileceği bilincine ulaşmaya başladıkları için bu onların tercihlerine ve pazarın yapısına yansımaktadır (Fraj ve Martinez, 2007).

Müşterilerin beklentilerinde ve bilinç düzeyinde oluşan değişimler neticede ürün gamlarında ve tüm üretim süreçlerinde değişimi de beraberinde getirmiştir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda pazarda pozisyonlarını muhafaza etme arzusunda olan şirketler neticede yaşadıkları tünüşüm ile birlikte sürdürülebilir bir çevreye ve habitatın korunmasına katkıda bulunacak süreçlerin başlangıcı olacaktır. Nihayetinde bu sayede bu yönde faaliyetlerini arttıran şirketler başarılı bir şekilde varlıklarını sürdürmeleri beklenmektedir. (Öndoğan, 2010). Ayrıca çevre hususunda hassasiyeti olan işletmelerin çalışanlarının da örgütlerine olan bağlılıklarının daha üst düzeyde olması beklenen bir süreçtir (Özdemir, 2021). Çevre odaklı bu tür bir pazarda alıcıların talepleri yerine getirildiği süreçte üretilen malların, onların satış politikaları, tedarik ve dağıtım işlemlerinin yürütülmesinde de aynı şekilde doğal çevre azami şekilde korunarak hareket edilecektir. Hedeflenen süreç tüm aşamalarda kontrol ve sürecin planlamasında dahil aynı hassasiyetin gösterilmesini içerir (Chamorro ve Bañegil, 2006).

Müşteri talepleri ve üretim aşamalarının çevremize etkileri ile ilgili olarak neredeyse elli yıldır çeşitli münakaşalar sürmektedir. Bir grup nüfus artışının ve ekonomik alım günün artması ile birlikte gün geçtikçe artan çevre sorunlarının merkezinde bu süreci devamlı indükleyen pazarlama faaliyetlerini görmektedir. Ancak pazarlama aynı zamanda doğaya dost ürünlerin tercih edilmesinin sağlanması yönünde bir çözüm ortağı olarak da görülmektedir (Peattie, 2001).

1.2.Çevresel ve Toplumsal Açıdan Yeşil Pazarlama

İşletmeler çevrelerinden bağımsız toplumdan ve doğadan izole yapılar değildir bizzat onun bir parçasıdır. Organizasyonların bu durumun bilincinde olarak bazı konularda irade ortaya koymaları gerekmektedir bu konular üç başlık halinde ifade edilebilir (Uydacı, 2002:112);

1-Doğanın zarar göreceği malların temininden vazgeçmek ve meydana getirildiği süreçleri kullanmamak

2- Doğal ortamı bozan ürünlerin üretilmesinde kullanılan malzemeleri kullanmamak.

3- Ürünlerin satış çabalarını içeren faaliyetlerde yeşil pazarlama süreçleri ile hareket etmek şeklinde ifade edilmektedir.

Aslında pek çok boyutu ve süreçleri içeren yeşil pazarlama sadece çevresel mana ile sınırlanmayıp tüm toplum ile süreci de etkileyen bir sitem olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte bu yönde çalışmalar yapmanın şirketlerin karlıklarını hangi düzeyde etkilediği, sonuçların olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğu sorusu da sorulmaya başlanmıştır. Uyguladıkları konumlama politikaları ile bazı şirketler kendilerini tüketicilerin gözünde doğru konumlandırmış ve bu önde bir imaj oluşmasını sağlamışken bazı şirketler bu konuda başarılı olamamış ve kendilerini tüketici gözünde bu yönde konumlandırmamışlardır. Bu doğru konumlandıramamanın altında işletmenin üretim süreçlerini doğaya uygun şekilde dönüştürmeden hareket etmesi sonucunda tüketicilerin gözünde inandırıcı olunamaması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu şüpheli yaklaşım tüketici bakımından anlaşılabilir bir durumdur (Polonsky and Rosenberg, 2001). Müşterilerin bilinçlenmesi ile birlikte yeşil ürünlere daha çok ilgi göstermeleri yanında ürün alımında aynı hassasiyeti göstermedikleri durumlarda söz konusudur. Bu durumun nedenleri de tüketiciler satın alınması umulan ürünün erişilebilir olması , ücretlendirme politikası, toplumsal baskılar olarak gösterilebilir ve bu durum çevreci tutum süreci boşluğu olarak ifade edilebilir (Joshi ve Rahman, 2015). Çevre hassasiyetleri pazarlama süreçlerinin bu yönde evrilmesi ve yeniden bu çerçevede ele alınması sonucunu da doğurmuştur. Pazarlama alanında bu hususların nasıl kullanılabileceği konusunda çalışılması gerektiğini de açıktır (Sharma ve Kushwaha, 2019).

1.3. Yeşil Pazarlamanın Amaçları

Yeşil pazarlamanın tarihsel sürecinde gelişim göstermekle birlikte genel bir değerlendirme ile birlikte amaçlarını sıraladığımızda dört ana madde halinde sıralanabilir (Pride ve Ferrell, 2008);

- 1- Gereksiz üretim ve gereksiz kaynak kullanılmasının önüne geçilmesi.
- 2- Doğayla dost ve bu hususları ön plana alan ürünlerin üretim süreçlerinin yeniden oluşturulması
- 3- Ürünlerin doğru ve gerçekçi şekilde tüketicilerin katlanacakları fiyatlarının belirlenmesi.
- 4- İşletmenin bu duyarlıklar çerçevesinde temel amacı olan karlılığını sağlayabilmesi.

Organizasyonların çevre duyarlıklarının altında yatan etmenler daha derinlemesine incelendiğinde; pazarda bulunan bu hususlara yeterince önem vermediği düşünülen diğer organizasyonların üzerinde etkinliklerinin artırılması, bu tip bir pazarla stratejisinin hedeflere açısından hedefe ulaşmada katkı sağlayacağı fikri, kaynak verimliliği, doğaya zararlı çıktılarda azalma, doğaya önem verenlere yalnız olmadıkları hissini verilmesi, oluşturulan yasal mevzuatlara uygun hareket edilmesi ve bu husularda bir rekabet avantajı sağlanması olarak ifade edilebilir (Ay ve Ecevit, 2005).

Toplumsal algılar incelendiğinde pek çok vatandaş yeşil pazarlamanın sadece ürünün tanıtımı olduğu algısında olsa da gerçek bundan çok farklıdır. Doğanın korunması ile ilgili tüm bileşenler bu sürecin içinde kendine yer bulmaktadır. Pazarın tüm aktivite ve süreçlerinin bu yönde evrilmesi sonucunu doğurmaktadır. Tüm süreçler doğanın korunması bağlamında modellenmelidir (Hacıoğlu ve Girgin, 2008).

1.4. Yeşil Pazarlamanın İşletmelere Olan Katkıları

Doğayla dost olan yeşil pazarlama süreçlerinin sadece kullanıcılara değil bu ürünleri üreten ve pazarlayan organizasyonlara da önemli katkıları söz konusudur. Bu katkılar ilk olarak ürünün imalatındaki maliyetlerin ve kayıpların en aza indirilmesidir. Doğayla barışık bu ürünleri üreten organizasyonlar toplum ve alıcılar tarafından tercih edilmektedir. Organizasyonların burada geliştirdikleri özgün stratejiler kendilerine avantaj sağlamaktadır. Tolum gözünde bu tür ürünleri üreten ve pazarlayan örgütler daha pozitif bir algı ile konumlandırılmaktadır. Toplum ve dolayısı ile çevre sağlığı açısından son derece pozitif etkileri olmaktadır. Kamunun bu hassasiyetleri gözeterek oluşturdukları mevzuata uyum sağlayan işletmelerin uzun ve orta vadede kamu otoritesi ile sorun yaşamaması riskleri de minimize edilmiş olmaktadır (Nemli, 1998).

Yeni Pazar fırsatları ve firmalar için oluşacak olumlu şartlar büyük bir hızla gelişen yeşil pazarla sayesinde ortaya çıkmaktadır. Kısa dönemde bazı firmalar bunu göz ardı etse de artan dünya nüfusu ve hızla gelişen teknoloji

firmalar için bu alanı çok büyük bir fırsat haline getirmektedir (Porter vd., 1995).

1.4. Yeşil Pazarlamanın İşletmelere Sağladığı Avantajlar

Tüketicilerin bilinç düzeyinin her an artması ve toplumsal sorumlulukların işletmeler tarafından özümsemesinin bir zorunluluk olarak ortaya çıkması ile birlikte doğaya daha az zarar veren veya nötr olabilen ürünlerin üretilmesini zorunlu hale getirmekte buda daha hızlı bir şekilde kendileri bu yola yönelen firmalara avantaj sağlamaktadır. Bu avantajlardan bazıları şu şekilde sırlanabilir (Peattie ve Charter, 2003):

- Örgütler için daha yüksek miktarda mali getiri sağlar ve örgütün sürekliliğine katkıda bulunur.
- İlk planda bir yük getiriyor gibi görünse de ileriki dönemlerde maliyeti azaltıcı etki gösterir.
- Doğayla barışık malların pazara verilmesinde önemli katkılar sağlar
- Bu alanda oluşan yeni pazarlara ve fırsatlara erişimi kolaylaştırır.
- Organizasyonların çalışan personelinin örgütsel yapıya olan pozitif bakış açılarını geliştirir.

Yukarıda açıklanan sebeplerle ve daha pek çok nedenle yeşil pazarlamanın örgütsel yapılara büyük katkıları olmaktadır ve olmaya devam edecektir (Peattie ve Charter, 2003; Mishra, P. ve Sharma, 2014).

1.5. Değerlendirme ve Sonuç:

Günümüzde değişen toplumsal beklentiler ve ihtiyaçlara paralel olarak yeşil pazarlama kavramının etkisi ile müşteri talepleri ve nihayetinde de pazarda önemli değişimler yaşanmaktadır. Pazarlama süreçlerinin bu yeni olgu çerçevesinde yeniden modellenmesi yeni süreçlerin oluşturulması hem pazarda bulunan firmaların hem de pazara yeni girecek firmaların davranış şekillerini önemli oranda değiştirmektedir. İnsanoğlunun varlığını sürdürebilmesi için doğa ile dost bir şekilde doğaya zarar vermeden yaşaması mecburiyeti vardır. Bu şartlar altında pazarlama süreçlerinin ve pazara verilecek mamullerin bu olgu ile uyumlu olması gerekmektedir. Yeşil pazarlama ile birlikte yeniden yapılanan pazarda var olabilmek ve mevcudiyetini sürdürebilmek ancak doğa ile uyumlu, ona zarar vermeyen süreçleri kapsayan ürünler ve satış çabaları ile mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Alkibay, S. (2001). “Yeşil Pazarlama Faaliyetlerine Tüketicinin İlgisi Üzerine Bir Araştırma”, Gazi Üniversitesi Ticaret Ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, (4), 76–93.
- Ay C ve Ecevit Z. 2005. Çevre Bilinçli Tüketiciler. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi 5(10).
- Chamorro, A., Bañegil, T.M., 2006. “Green Marketing Philosophy: A Study of Spanish Firms with Ecolabels”, Corporate Social Responsibility and Environmental Management, Vol.13, Issue 1, pp.11–24, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/csr.83>, Erişim T: 31.05.2017
- Erbaşlar, G. (2012). Yeşil Pazarlama. Mesleki Bilimler Dergisi. MBD 2012, 1(2): 94 – 101 ISSN: 2146-7420
- Fraj E., Martinez E., 2007. “Ecological Consumer Behaviour: An Empirical Analysis”, International Journal of Marketing, Vol.31, pp.26–33.
- Joshi, Y. ve Rahman, Z. (2015). Factors affecting green purchase behaviour and future research directions, International Strategic Management Review, 3(1-2), 128-143.
- Kuduz, N. ve Zerenler, M. (2013). Yeşil Pazarlama, Ankara: Nobel Yayıncılık
- Melynk S.A, Calantone R., Sroufe C., Montabon F.L., (2000) Environmentally Conscious Manufacturing: Integrating Environmental Issues into Product Design, Planning and Manufacturing, Proceedings of NSF Design and Manufacturing Grantees Conference, (Progress Reports),13
- Mishra, P. and Sharma (2014). Green Marketing: Challenges and Opportunities for Business P. BVIMR Management Edge, Vol. 7, No. 1.ss. 78-86
- Nemli, E. (1998). Sürdürülebilir Kalkınma ve İşletmelerin Rolü. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(9), 292-293.
- Hacıoğlu N. ve Girgin, G. (2008). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Yeşil Pazarlamanın Yeri ve Önemi. 13.Ulusal Pazarlama Kongresi, Sürdürülebilirlik ve Pazarlama, Bildiri Kitabı (ss. 417-422), Düzenleyen Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F, Adana. 30 Ekim-01 Kasım 2008.
- Öndoğan, E.N. (2010). Hazır Giyim Sektörü Ve Yeşil Pazarlama. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 27, Sayı 2, 2018, Sayfa 97-110
- Özdemir, H.Ö. (2021). Örgütsel Bağlılık İle Psikolojik Güçlendirme Arasındaki İlişkiler: Kırşehir Örneği. Ahi Evran Akademi (AEA) Yıl:2021, Cilt: 2, Sayı:1, Sayfa: 53-60
- Pride, W.M. ve Ferrell, O.C. (2008). Marketing, 14th ed., Ch. 4, Houghton Mifflin, New York.
- Peattie, K.(2001). Towards Sustainability: The Third Age of Green Marketing. The Marketing Review,2, pp.129-146.

- Peattie, K. and Charter, M. (2003). Green marketing. The Marketing Book 5. Edition. Edit By.Michael J Baker. s.726-775
- Polonsky, M.J. and Rosenberg, P.J. (2001). Reevaluating Green Marketing: A Strategic Approach. Business Horizons, 44/ 5, pp.21-30.
- Porter, M. E. and van der Linde, C. (1995) Green and Competitive: Ending the Stalemate, Harvard Business Review, September–October, 120–133.
- Sharma, N. K. ve Kushwaha, G. S. (2019). Eco-labels: A tool for green marketing or just a blind mirror for consumers, Electronic Green Journal, 1(42), ISSN: 1076-7975.
- Uydacı, M., (2002), Yeşil Pazarlama İş Ahlakı ve evresellik Açısından Yaklaşımlar, Türkmen Kitabevi, İstanbul

İstatistiksel Verilerle Türkiye’de Göç Kavramının Değerlendirilmesi

Bengü Kayapalı Aslan¹

Özet

Göç, insanlık tarihi boyunca var olan önemli bir kavramı oluşturmaktadır. Tarih boyunca yaşanan göçler, en kısa haliyle bir hareketlilik olarak nitelendirilse de kendi içlerinde savaş, iklim şartları, sanayileşme, kentleşme vb. önemli gerekçeleri barındırmaktadır. İnsanların daha iyi bir yaşam için doğdukları/yaşadıkları yerden uzaklaşmak zorunda kalmalarında iç ve dış kaynaklı birçok etmen yer almaktadır. Bu noktadaki motivasyon göçün kavramsallaşmasında etkilidir. Literatürde göçün birden çok türünün yer aldığı bilirse de 20.yüzyılın son çeyreği itibariyle yaşanan göçler, göçün yaygın karakteristiğinin belirlenmesinde etkili olmuştur. Bunu insan hakları ihlalleri, etnik çatışmalar, iç savaşlar ve baskıcı rejimlerle örneklendirmek ve açıklamak mümkündür. Göç yapısı itibariyle sahip olduğu sosyal, siyasal ve ekonomik boyutlardan hareketle birçok disiplinin araştırma konusu haline gelmiştir. Bu çalışma göç olgusunu, iktisadi bir perspektifle ele almaktadır. Göçün sosyoekonomik boyutu ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği bilinmektedir. Buradan hareketle çalışmada öncelikle göç kavramı, kuramsal olarak incelenecektir. Daha sonra Ortadoğu menşei göçte transit konumda yer alan ülkelerden birisi olan Türkiye’de göçe ilişkin istatistiksel veriler tablolarla incelenerek genel bir çerçeve çizilecektir.

GİRİŞ

Tarihin ilk dönemlerinden bugüne toplumsal yaşamın içerisinde var olan ve en kısa şekilde bir insan hareketliliği olarak nitelendirilen göç, zaman içerisinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak şekil kazanan önemli bir kavramdır. Küreselleşme başta olmak üzere birçok gelişmenin nedeni veya sonucu olduğu dinamikleriyle göç, günümüzün önemli bir sorununu da oluşturmaktadır. Sanayileşme, kentleşme, iç savaş, çekici ve itici faktörler gibi birçok etmenin

1 Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, İktisat Politikası Anabilim Dalı, Araştırma Görevlisi, bkayapali@gantep.edu.tr eklenecek

seyrini ve türünü belirlediği göç, ülkelerin toplumsal ve ekonomik yapıları içerisinde de yer etmeye başlamıştır. İnsanlık tarihi boyunca sürekli olarak var olan göçün, günümüzde her zamanki anlamının yanında yasa dışı göçmen, insan taciri, iltica, sığınmacı, transit ülke vb. kavramlarla uluslararası boyutta incelenmesinde yakın yüzyıl içerisinde yaşanan birtakım gelişmelerin etkisi olmuştur. Özellikle 20nci yüzyılın son çeyreği itibariyle uluslararası gündemde sürekli olarak yer alan insan hakları ihlali, etnik ve iç çatışmalar, güvenlik sorunu, baskıcı rejimler ve bunlara gösterilen direnç ve daha iyi yaşam koşulları gibi birçok faktör göçün altyapısındaki tetikleyici unsurları oluşturmaktadır.

İnsanların yaşadıkları coğrafya itibariyle maruz kaldıkları İran Devrimi, Sovyet Rusya’nın dağılması, Körfez Savaşı, Arap Baharı, Suriye İç Savaşı, Rusya-Ukrayna savaşı gibi yaşanan birçok olay insanların öncelikle kendi can güvenliklerini sağlamak için hareket etmelerini bir yönüyle zorunlu hale getirmiştir. Bunun yanında küreselleşme ve bilişim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak insanların daha iyi yaşam koşullarını görmeleri ve erişmek istemeleri de göç sürecine etki eden diğer bir faktörü oluşturmaktadır. Buradan hareketle bu çalışma öncelikle göçü kuramsal olarak incelemekte daha sonra göç kuramlarına ilişkin çizilen çerçeveyi irdelemektedir. Çalışma aynı zamanda Türkiye’de göçe ilişkin istatistiksel veriler ve tablolarla desteklenmektedir.

Sahip olduğu sosyal, siyasal ve ekonomik boyutlarına istinaden birçok disiplinin araştırma konusu olan bu kavram, iktisadi perspektifte farklı yöntemlerle de ele alınması gereken önemli bir araştırma konusu olma özelliğini taşımaktadır.

GÖÇ KAVRAMI

Literatürde farklı tanımları yapılan göç kavramı genel olarak bireylerin yerleşim yerlerinde yapılan değişikliklerdir. Bu değişiklikler dini, siyasi, kültürel, sosyal ve doğa olaylarından kaynaklı aktif bir süreci ifade etmektedir (Kayapalı, 2019: 44). Göç kavramı sanayileşme ile birlikte yeni formlara ulaşmıştır. Tarihsel süreç içinde gerçekleştirilen göçlerin temel nedenleri incelendiğinde temelinde daha iyi bir yaşam standardı elde etme fikri vardır. Bu nedenle göç, birey ve toplumların refah düzeylerini artırmak amacıyla mevcut ikamet ettikleri alanları toplu halde ya da bireysel olarak terk ederek kalıcı ya da geçici bir süre ile yeni yerleşim alanlarında yaşamaları durumudur (Bahar, 2010: 44-61).

Göç olgusu temel sebebi, yerleşim yerlerindeki sosyal ve ekonomik koşulların farklılık göstermesidir. Bu yerleşim yerleri bir ülke olacağı gibi bir bölge, il hatta bir köy bile olabilir. Bu nedenle göç olgusunun daha anlaşılır

olması o yerleşim yerinin sahip olduğu sosyo-ekonomik potansiyelin doğru bir analizine bağlıdır (Başel, 2016: 522).

GÖÇ OLGUSUNUN TEMEL SEBEPLERİ

İnsanlar tarafından gerçekleştirilen göçün sosyal, ekonomik askeri, siyasi vb. birçok nedenden kaynaklı olabilir. Genel olarak göçün sebepleri şu şekilde özetlenebilir (Karabulut, 2008:177):

- Ekonomik faktörler (istihdam-işsizlik)
- Sosyal faktörler (sağlık, kültür, eğitim, çevre)
- Kentsel faktörler
- Psikolojik faktörler.

GÖÇ ÇEŞİTLERİ

Daha refah bir yaşam standardı elde etmek amacıyla mevcut yerleşim yerlerini geçici veya sürekli olarak değiştiren insanlar tarafından gerçekleştirilen göç faaliyeti çeşitli formlara sahiptir. Bunlar (Yılmaz, 2014:168):

İç Göç: bireyler tarafından ülke sınırları içinde yapılan göç hareketliliğidir. Göç hareketliliği; gelişmiş sanayi bölgelerine, turizm bölgelerine, verimli toprakların veya değerli maden yataklarının olduğu bölgelere doğru gerçekleşmektedir. Kentleşme çalışmalarının artması ile birlikte dünyanın birçok yerinde iç göç hareketliliği görülmektedir.

Dış Göç: bireylerin hayal ettikleri yaşam standardını elde etmek amacıyla yaşadıkları ülkeleri değiştirerek, sosyo-ekonomik açıdan kendi ülkelerine göre daha çok gelişmiş olan ülkelere yapılan göç hareketidir.

Zorunlu Göç: savaş, doğal afet gibi bireyler tarafından önceden öngörülemeyen nedenlerden dolayı yaşadıkları yerleri terk etmeleri durumu.

Gönüllü Göç: bireylerin kendi istekleri ile daha refah bir yaşam elde etme amacı ile buldukları yerleri değiştirmeleri durumu.

İş Gücü Göçü: bireylerin yaşadıkları yerlerde iş imkanlarının kısıtlı olması ya da mevcut iş imkanlarından memnun olmamaları nedeni ile yerleşim yerlerini değiştirmeleri durumu.

Mevsimlik Göç: bireyler arasında eğitim, tarım, sağlık gibi çeşitli konularda belirli süre içerisinde gerçekleştirilen göç hareketliliğidir.

GÖÇ KURAMLARININ KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE İNCELENMESİ

ERKEN DÖNEM GÖÇ KURAMLARI

Göç kavramına iktisadi anlamda analizi Adam Smith’in “Milletlerin Zenginliği” isimli eserinde yapılmıştır. Smith göçün temelde emek piyasasındaki mekânsal eşitsizliklerden kaynaklı olarak gerçekleştiğine vurgu yapmıştır. Hicks’e göre ise göç temel olarak ücret farklılıklarından kaynaklı olana ekonomik avantaj yaratan iktisadi durumlardan kaynaklandığı şeklinde vurgulanmıştır. Bodvarsson, 2013: 27-57).

Göç çalışmalarının sistemli bir şekilde ele alınması E.G.Ravenstein tarafından 1885 yılında yayımlanan “*The Laws of Migration (Göç Kanunları)*” isimli makale ile olmuştur. Ravenstein’in bu çalışmasında göç olgusuna dair birtakım ilkeler ortaya koymuştur. Bu ilkeler şöyle özetlenebilir (Develi, 2017:1345):

1. Göç hareketliliği genel olarak ticaretin ve endüstrinin gelişmiş olduğu merkezlere yönelik olarak gerçekleştirilir.
2. Yaşanılan göç hareketliliği sonucunda şehir merkezlerinin hızlı bir büyümesi sonucunda bu şehirlere yakın bölgelerden gelen göç artmaktadır. Bunun sonucunda kırsal alanlarda boşluklar oluşur bu boşluklar da daha uzak yerleşim yerlerindeki insanlar tarafından doldurulur.
3. Her göç hareketliliği, kendisini dengeleyen başka bir göç hareketi meydana getirir.
4. Endüstri ve ticaretin geliştiği yerler göç edenler tarafından daha çok tercih edilmektedir.
5. Kent soylu nüfus. Kırsal alanda yaşayan bireylere göre daha az göç etme eğilimindedir.

MODERN DÖNEM GÖÇ KURAMLARI

Erken dönem göç teorilerinden sonra geliştiren modern göç kuramları, ortaya çıkış zamanına göre açıklanmıştır. Modern dönem göç kuramları, Neo-klasik göç kuramları, göç sistemleri kuramı, ilişkiler ağı (network) kuramı, dünya sistemleri kuramı ve ikiye bölünmüş emek piyasası kuramı şeklinde sıralanmaktadır.

Neo-klasik göç kuramı, göç kavramına sistematik olarak en çok değinen kuram olarak kabul edilmektedir. Kuram göç olgusunu fayda maksimizasyonunun sağlanması, ücret farklılaşması, rasyonel beklentiler gibi belli başlı ilkelere dayandırılmaktadır (Arango, 2000: 285).

Neo-klasik kuram göç olgusunu makro ve mikro bakış açılarıyla açıklamaya çalışmıştır. Makro açıdan yapılan açıklamada göç olgusunun temel sebebi olarak, coğrafi farklılıkların sebep olduğu emek arz ve talebine yönelik farklılaşmalar gösterilmektedir. Buna göre sermaye ve emek yoğun iki ülke karşılaştırılacak olunursa, sermaye yoğun ülkede yüksek ücretler söz konusu olurken; emek yoğun ülkelerde ise yüksek ücret durumu söz konusu değildir. Bu nedenle emek yoğun ülkelere sermaye yoğun ülkelere göç hareketliliği olmaktadır (Massey, 1999: 35).

Göç sistemleri kuramına göre, göç sisteminin işleyişi şu şekildedir; göç hareketinin ana merkezinde bir ülke ya da ülke grupları tarafından oluşturulmuş alıcı çekirdek bölge ve bu bölgenin çevresinde ise şiddetli göç akımına maruz kalmış ve buna bağlı göç veren ülkeler bulunmaktadır. Buradan hareketle sistem yaklaşımı tarafından göç hareketine ilişkin birtakım ilkeler ortaya koyulmuştur. Bu ilkeler (Fawcett, 1989: 671-680):

1. Göç hareketliliğinde ön planda olan siyasi ve ekonomik faktörlerdir.

2. Bir ülke birden fazla göç sistemi içinde olabilir. Ancak bu durum göç alan konumdaki ülkeler açısından daha yaygındır.

3. Sistemler, ülkelerdeki siyasi ve ekonomik konjonktürün değişmesiyle birlikte değişir ve gelişir. Bu sebeple durağan değil dinamik bir yapıya sahiptir. Ülkelerin yaşadığı toplumsal değişim, ekonomik dalgalanmalar veya yaşanan siyasi kargaşalara tepki olarak bu ülkeler bir sisteme üye olabilir veya bir sistemden çekilebilirler.

İlişkiler ağı kuramına göre, yeni göçmenlerle eski göçmen arasında kurulmuş olan bağ ile göçün olası maliyetlerinin azalacaktır. Bu nedenle göç edecek kişiler arasındaki bağlantı toplumsal bir sermaye oluşturmaktadır. Bu bağlantı sayesinde göç hareketliliğinin maliyeti ve olası tüm riskleri azalacak uluslararası göç hareketliliği artacaktır. Buna karşılık, göçmenlerin göç ettikleri yerlerde ilişki kuracakları bağlantı kanalının olmaması onlar için maliyet oluşturacaktır (Massey, 1993: 448-449).

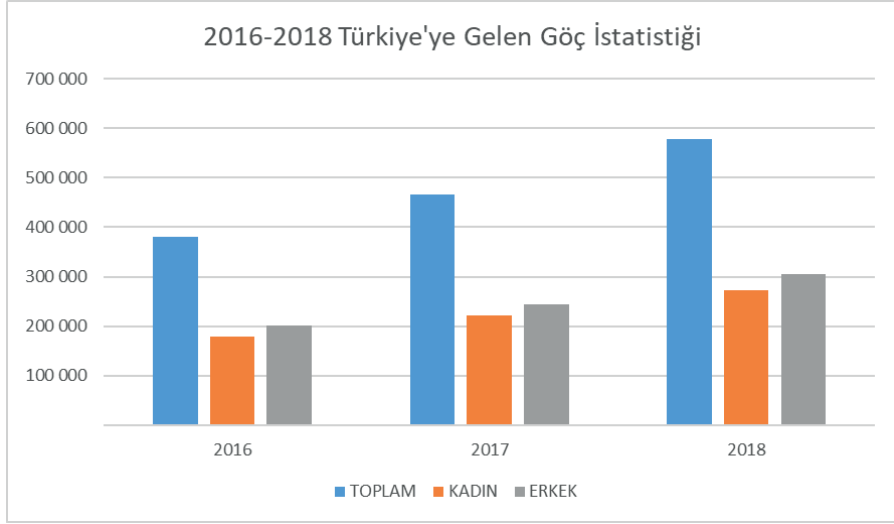
Dünya Sistemleri kuramına göre, kapitalist sistemin karşı konulamaz bir sonucu olarak toplumlarda ortaya çıkan yapısal değişimlerin doğal bir sonucudur. Bu değişimin sonucu olarak bireyler mevcut buldukları yerleri değiştirme eğilimine girebilmektedir. Bu nedenle hammadde, iş gücü, toprak gibi faktörler bakımdan avantajlı durumda olan ülkelere çevre ülkelere göç akımı oluşacaktır (Develi, 2017:1347).

İkiye bölünmüş emek piyasası kuramına göre bireyler tarafından göç kararının alınmasında yüksek ücret, düşük işsizlik gibi çekici etmenlerin etkili olduğu ve göç ile ilgili alınan kararların bu doğrultuda rasyonel olduğu

fikri hakimdir (Hagen, 2008:7). Bu nedenle uluslararası göç hareketliliği modern toplumların içsel emek taleplerinden kaynaklanmaktadır (Olejarova, 2007: 14).

İSTATİSTİKİ VERİLERLE GÖÇ

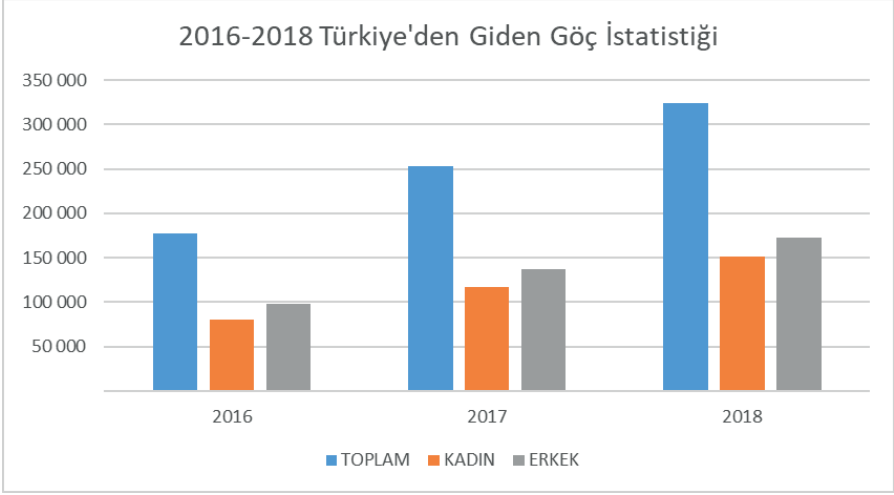
Grafik 1’e göre Türkiye’nin nüfusu düzenli bir artış eğilimine sahip olmakla birlikte ilgili yıllarda göç istatistiği genel olarak her yıl iki milyon kişinin üstündedir.

Grafik.2 2016-2018 Türkiye'ye Gelen Göç İstatistiği

Kaynak: TÜİK & Göç İdaresi

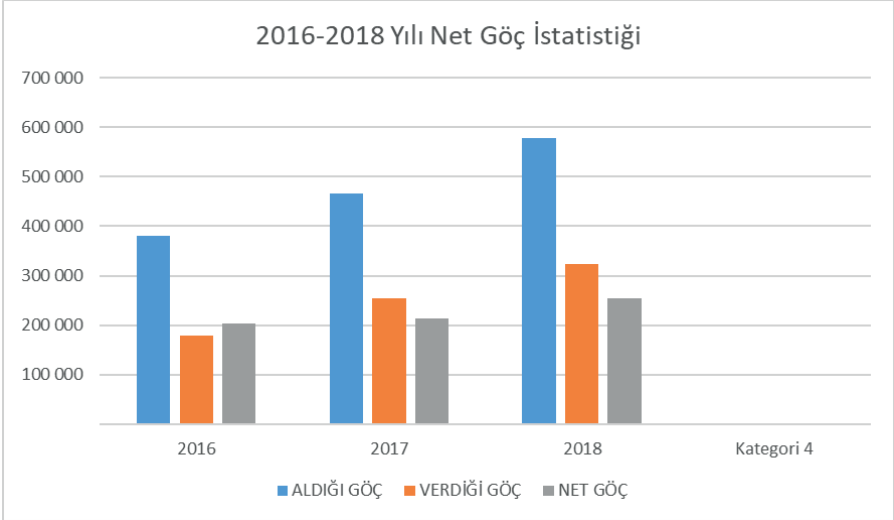
Grafik 2'ye göre Türkiye'ye gelen göç miktarı artmaktadır. Bununla birlikte her yıl erkek gelen göç miktarı kadın gelen göç miktarından fazla olmuştur.

Grafik.3 2016-2018 Türkiye'den Giden Göç İstatistiği

Kaynak: TÜİK & Göç İdaresi

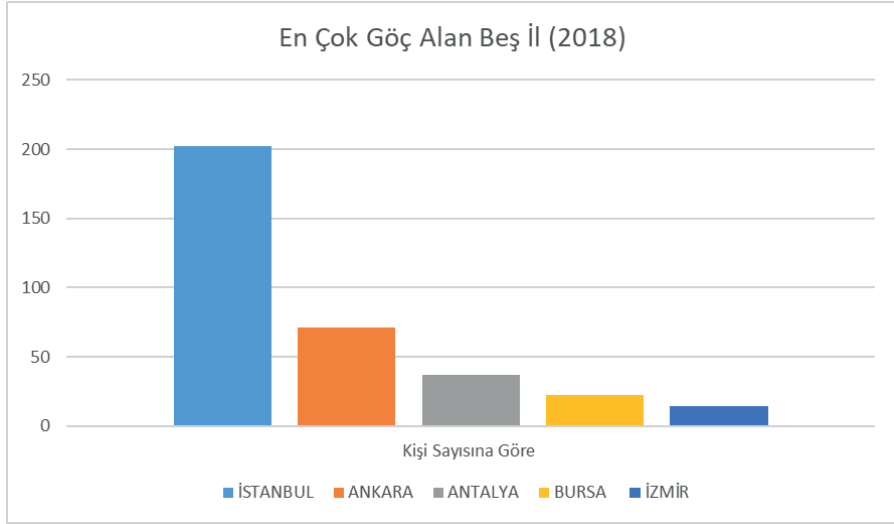
Grafik 3'e göre Türkiye'den giden göç miktarı artmaktadır. Bununla birlikte her yıl erkek giden göç miktarı kadın giden göç miktarından fazla olmuştur.

Grafik.4 2016-2018 Yılı Net Göç İstatistiği

Kaynak: TÜİK & Göç İdaresi

Grafik 4’e göre Türkiye’nin 2016-2017 yılları arasındaki net göçü artmaktadır.

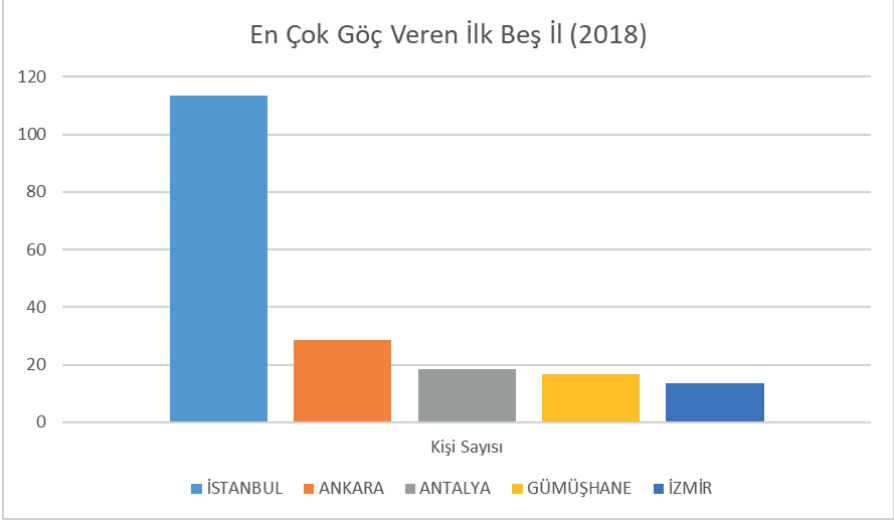

Grafik.5 En Çok Göç Alan Beş İl

Kaynak: TÜİK & Göç İdaresi

Grafik 5’e göre Türkiye’nin en çok göç alan beş ili sırasıyla; İstanbul, Ankara, Antalya, Bursa, İzmir’dir. bu beş ilin en çok göç alan il olmasında sosyo-ekonomik birçok faktörün etkisi vardır. Bunları kısaca özetleyecek olursak:

- İş imkanlarının gelişmesi
- Sosyal ve kültürel özgürlük
- Uygun çevresel faktörler
- Kültürel çeşitliliğin olması

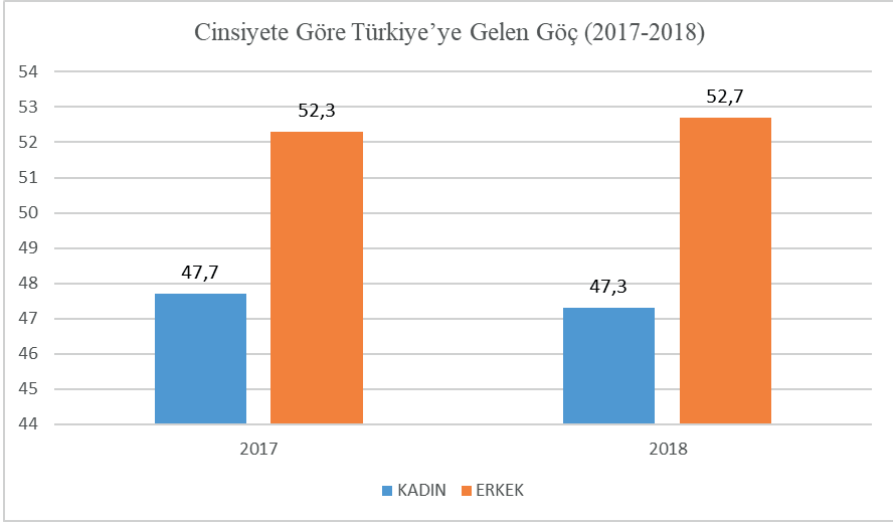

Grafik.6 En Çok Göç Veren İlk Beş İl

Kaynak: TÜİK & Göç İdaresi

Grafik 6'ya göre Türkiye'nin en çok göç veren beş ili sırasıyla; İstanbul, Ankara, Antalya, Gümüşhane ve İzmir'dir. İllerin göç vermesinde birçok sosyo-ekonomik etki vardır. Bu etkileri şöyle özetleyebiliriz:

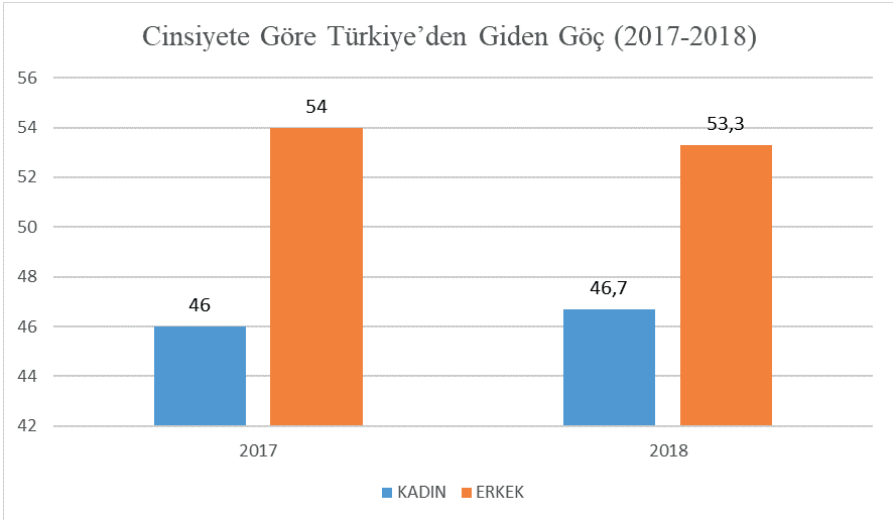
- Kültürel farklılıkların yaşanması
- Ekonomik şartların yetersizliği
- Sosyal imkanların yetersizliği
- Uygun iş imkanlarının olmayışı
- Kentsel sorunlar
- Çevresel faktörler.

Grafik.7 Cinsiyete Göre Türkiye’ye Gelen Göç (2017-2018)

Kaynak: TUIK & Göç İdaresi

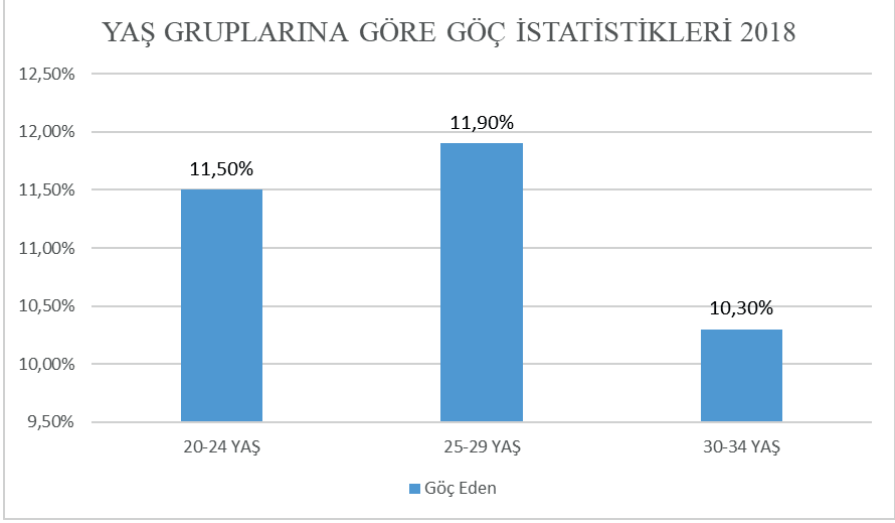
Grafik 7’de 2017-2018 yıllarında Türkiye’ye göç eden nüfusun cinsiyete göre dağılımı gösterilmektedir. Buna göre Türkiye’ye göç eden nüfusun cinsiyete göre dağılımını ağırlıklı olarak erkekler oluşturmaktadır. 2017 yılında %52,3 olan erkek oranı 2018 yılında %52,7 iken 2017 yılında %47,7 olan kadın oranı 2018 yılında azalarak %47,3 olmuştur.

Grafik.8 Cinsiyete Göre Türkiye’den Giden Göç

Kaynak: TUIK & Göç İdaresi

Grafik 8’de 2017-2018 yıllarında Türkiye’den göç eden nüfusun cinsiyete göre dağılımı gösterilmektedir. Buna göre Türkiye’den göç eden nüfusun cinsiyete göre dağılımını ağırlıklı olarak erkekler oluşturmaktadır. 2017 yılında %54 olan erkek oranı 2018 yılında bir önceki yıla göre azalarak %53,3 olurken, 2017 yılında %46 olan kadın oranı 2018 yılında artarak %46,7 olmuştur.

Grafik.9 Yaş Gruplarına Göre Göç İstatistikleri 2018

Kaynak: TUIK & Göç İdaresi

Grafik 9’da 2018 yılında Türkiye’nin yaş gruplarına göre göç eden nüfusun dağılımı gösterilmektedir. Buna göre Türkiye’den göç eden nüfusun yaş gruplarına göre dağılımını ağırlıklı olarak 25-29 yaş aralığı oluşturmaktadır. 2018 yılında yapılan göçlerin yaklaşık %12’sini 25-29 yaş aralığı oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla 20-24 yaş aralığı ve 30-34 yaş aralığı takip etmektedir.

Tablo.1 2018 Yılında Türkiye’ye En Çok Göç Eden Ülke

İRAK	110.315
AFGANİSTAN	44.977
SURİYE	38.997
TÜRKMENİSTAN	34.915
İRAN	31.912

Kaynak: TUIK & Göç İdaresi

Tablo 1’de 2018 yılında Türkiye’ye en çok göç eden ülke sıralaması gösterilmiştir. Buna göre Türkiye’ye sırasıyla en fazla göç Irak, Afganistan, Suriye, Türkmenistan ve İran ülkelerinden edilmektedir.

Tablo.2 2018 Yılında Türkiye’den Göç Eden Yabancı Uyruklu Ülke Sıralaması

IRAK	38.515
AZERBAYCAN	13.804
ÖZBEKİSTAN	13.171
TÜRKMENİSTAN	10.096
İRAN	9.242

Kaynak: TUIK & Göç İdaresi

Tablo 2’de 2018 yılında Türkiye’den göç eden yabancı uyruklu ülke sıralaması gösterilmiştir. Buna göre Türkiye’den sırasıyla en fazla göç eden yabancı uyruklu ülke sıralaması Irak, Azerbaycan, Özbekistan, Türkmenistan ve İran ülkeleridir.

SONUÇ

İnsanların, daha refah bir yaşam standardı elde etmek amacıyla mevcut yerleşim yerlerini geçici veya sürekli olarak değiştirmeleri davranışı göç olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle göç kavramının altında sosyo-ekonomik, siyasi, dini ve doğa olayları gibi birçok neden yatmaktadır. Göç kavramı, sanayileşme ile birlikte yeni formlar kazanmıştır.

İnsanlar tarafında gerçekleştirilen göç hareketinin; iç göç, dış göç, zorunlu, gönüllü, mevsimsel ve iş gücü göçü gibi türleri vardır. Tüm bu göç çeşitlerinin ortak özelliği, bireylerin mevcut yaşadıkları çevrenin sunmuş olduğu kaynakların yetersiz bulunması ya da daha fazla kaynağa duyulan ihtiyaçtan kaynaklanıyor olmasıdır.

Geçmişten günümüze göç olgusunu daha iyi analiz etmek amacıyla birtakım kuramlar geliştirilmiş olup, bu kuramlar erken dönem göç kuramları ve modern dönem göç kuramları olarak iki ana başlıkta derlenmiştir. Erken dönem göç kuramları genel olarak göçün ücret farklılıklarından kaynaklandığını belirterek, göçün ekonomik anlamda dezavantajlı ülkeden avantajlı ülkeye doğru olduğu belirtilmiştir.

Modern dönem göç kuramları, göçün genel olarak emek arz ve talep farklılaşmasından ve fayda maksimizasyonundan kaynaklı oluştuğunu ortaya koymuştur. Buna göre bireysel çıkarımı maksimumunda tutmak isteyen bireyler

mevcut imkanların üstünde imkan sağlayan ülkelere doğru nüfus hareketliliği başlatacaktır. Bu hareketlilik göçmenler açısından düşük ücret sunan emek yoğun ülkelerden yüksek ücret sağlayan sermaye yoğun ülkelere doğru yaşanacaktır.

Göç hareketliliği temel olarak insanlar tarafından çeşitli faktörlerden kaynaklı olabilir. Bu faktörler kısaca:

- Ekonomik faktörler (istihdam-işsizlik)
- Sosyal faktörler (sağlık, kültür, eğitim, çevre)
- Kentsel faktörler
- Psikolojik faktörler şeklinde özetlenebilir.

Göç kavramını istatistikî kavramlarla açıklayacak olursak elde edilen sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz:

- Sosyo-ekonomik şartların değişmesi ile birlikte göç hareketliliği her geçen yıl artmaktadır.
- Göç eden nüfusun cinsiyet dağılımı incelendiğinde erkek nüfusunun göç eğiliminin kadın nüfusa oranla fazla olduğu görülmektedir.
- Yaş gruplarına göre göç dağılımının daha çok 25-29 yaş aralığında olduğu görülmektedir.
- En çok göç alan iller sırasıyla; İstanbul, Ankara, Antalya, Bursa, İzmir'dir.
- En çok göç veren iller sırasıyla; İstanbul, Ankara, Antalya, Gümüşhane ve İzmir'dir.
- İllerin göç alma ve verme potansiyellerinde etkili olan; ekonomik şartlar, sosyal şartlar, çevresel faktörler, siyasi faktörler gibi pek çok durumdur.
- Türkiye'ye sırasıyla en fazla göç Irak, Afganistan, Suriye, Türkmenistan ve İran ülkelerinden gelmektedir.
- Türkiye'den sırası ile en fazla göç eden ülke uyruğu ise sırasıyla; Irak, Azerbaycan, Özbekistan, Türkmenistan ve İran'dır.

Ülkelerin yaşamış oldukları göç hareketliliği olası birtakım olumlu ve olumsuz sonuçları da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle öncelikle üzerinde durulması gereken konu ülkelerin, bölgelerin ve hatta illerin sosyo-ekonomik potansiyellerinin belirlenmesidir. Yerleşim yerlerinin üstün ve zayıf yönlerinin ortaya çıkarılması ve bu doğrultuda projelerin üretilmesi ve desteklenmesi ile hem mevcut nüfusun potansiyelinin farkına varılacak hem de bu nüfusun kalifiye özelliğinin açığa çıkarılması için çalışmalar yapılacaktır.

KAYNAKÇA

- Bahar, Ozan, Korkmaz Bingöl, Fehime (2010). “Türkiye’de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri”. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(2), 43-61.
- Başel, H. (2016). “Türkiye’de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri”. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 53, 515-54.
- Bodvarsson, Ö.B.,Berg, H.V. (2013). “TheDeterminants of International Migration: Theory”. TheEconomics of Immigration, s.27-57.
- Develi, S.E. (2017). “21. Yüzyılda Göç Olgusu: Uluslararası Göç Teorilerinin Ekonomi Politığı”. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 22, 1343-1353.
- Fawcett, J.T., (1989). “Networks, Linkages and Migration Systems”, International Migration Review, 23(3): 671-680.
- Hagen, J. (2008). “Why Do People Migrate? A Review Of The Theoretical Literature”, MPRA Working Paper, 7.
- Karabulut, K. (2008). “Doğu Anadolu ve Erzurum’daki Göç olgusu ve Karın Göçe Etkisi Üzerine Bir Uygulama.” 5. Dünya Su Formu Bölgesel Hazırlık Süreci DSİ Yurtiçi Bölgesel Su Toplantıları, Kar Hidrolojisi Konferansı.
- Kayapalı, B. (2019). Erzurum İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısı: Sorunlar-Beklentiler-Çözümler Üzerine Bir Saha Araştırması. (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Erzurum.
- Olejarova, E. (2007). “Labor Migration As a Socio-Economic Phenomenn: Slovakia And The Czech Rebuplic İn a Comparative Perspective”, Central European University, International Relations And European Studies, 14.
- Massey, D.S. (1999). Why Does Immigration Occur? A Theoretical Synthesis, 35.
- Massey, D.S., Arango, J. Hugo, G.vd. (1993), “Theories of International Migration: A Review and Development Review”, 19(3), 431-446.
- Yılmaz, B. (2011). Kalkınma politikalarında Değişim: Bölgesel Kalkınma Ajansları. Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Kaynakları

www.goc.gov.tr

www.tuik.gov.tr

Sinop Off-Road Kulübü Üyelerinin Çevreye Duyarlı Davranışları ve Bu Davranışlara Yönelik Bölge Halkı Tutumunun Karşılaştırması

Ramazan Güzel¹

Gülizar Cengiz²

Özet

Bu çalışmada, Sinop Off-road Kulübü üyelerinin ve bölge halkının çevresel duyarlılık konusundaki tutumlarını ve davranışlarını karşılaştırmak amaçlanmıştır. Alternatif turizm içerisinde değerlendirilen off-road, her ne kadar masum bir spor olarak görünse de çevresel sorunlar ortaya çıkarabilir, sporu yapanlar ve bölgede yaşayan yerel halk arasında çevreye duyarlılık konusunda görüş farklılıkları yaratabilir. Bu nedenle, bu araştırma, Sinop Off-Road Kulübü üyelerinin çevre üzerindeki etkilerini ve çevresel duyarlılıklarını incelemeyi ve aynı bölgede yaşayan diğer halkın bu etkilere yönelik tutumlarını değerlendirmeyi amaçlamıştır. Nitel veri toplama yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen çalışmada off-road kulübü üyeleri ve bölgedeki yerel halk ile görüşmeler yapılmış, off-road kulübü üyelerinin çevresel farkındalık düzeyleri ve çevreye karşı tutumları ile yerel halkın off-road etkinliklerine yönelik tutumları değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonuçları, off-road sporcularının ve yerel halkın çevresel duyarlılıkta hangi konularda farklı, hangi konularda benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Çalışmada off-road sporcularının genellikle çevresel sorumluluklarını yerine getirmeye ve çevre dostu uygulamalara dikkat etmeye çalıştığı görülmektedir. Ayrıca elde edilen verilere göre, yerel halkın büyük bir kısmı off-road sporunun bölgeye ekonomik katkı sağladığını ve sporcuların çevreye zarar vermediklerini düşündüğünü göstermektedir.

1 Öğretim Görevlisi, Sinop Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, rguzel@sinop.edu.tr, 0000-0002-0622-0894

2 Öğretim Üyesi, Kastamonu Üniversitesi Turizm Fakültesi, gakkus@kastamonu.edu.tr, ORCID:0000-0001-9262-2680

1. Giriş

Sanayi Devrimi ile kapitalist tüketim kültürünün yaygınlaşması ve bunun sonucu artan çevresel sorunlar doğaya karşı hassasiyeti arttırmış, çevre duyarlılığı ve çevre koruma ile ilgili akademik ve sektörel çalışmalar artmıştır. Her sektörde olduğu gibi turizm sektörü de zaman içerisinde çevreye daha duyarlı hale gelmeye başlamıştır. Özellikle geçmişte kitle turizminin yarattığı olumsuz etkiler ve turizm sektörünün değişen paradigmaları, yeni alternatif turizm türlerinin ortaya çıkarmasını sağlamıştır (Kızılırmak ve ark., 2017). Yeşil turizm, soft turizm olarak da adlandırılan alternatif turizm; geleneksel veya klasik kitle turizmi ile kent turizminin olumsuz etkilerini azaltmak için yeni turizm ürünlerinin bir araya getirilmesiyle oluşmaktadır (Hacıoğlu ve Avcıkurt, 2008: 8).

Günümüz turist profili artık doğal ve kültürel açıdan hassas alanlara yönelik seyahatler yapmakta, tatillerini, hobilerini ve ilgi alanlarını geliştirebildikleri, buldukları ortama yabancı kalmayıp çevreye duyarlı, çevre ile bütünleşebildikleri, insanları ve kültürleri tanıyabildikleri, tatmin olabilecekleri yöreleri tercih etmektedirler (Orhan & Karahan, 2010). Bunun sonucunda destinasyonlar hizmetlerini çevre bilinci artmış turist gruplarına göre şekillendirmeye başlamış, artık doğayı bozup değiştirmeden, kaynakları tüketmeden, daha bilinçli turizm faaliyetleri düzenlemeye başlamışlardır (Duran, 2009; Çamlıca, 2014). Bununla birlikte çevre ve yerel kültür üzerinde düşük etkiye sahip olmayı, gelir ve istihdam yaratmayı ve yerel ekosistemlerin korunmasını sağlamayı amaçlayan sürdürülebilir turizm felsefesi de bunu önemli ölçüde desteklemiştir (Sivesan, 2019).

Çevrenin korunması için sürdürülebilir turizm uygulamalarına ihtiyaç vardır. Çünkü sürdürülebilir turizm, turizmin çevresel, ekonomik ve sosyal etkilerini dengelemeye çalışmaktadır. Sürdürülebilir turizmde doğal kaynakların korunması, biyolojik çeşitliliğin korunması, su ve enerji tasarrufu, çevresel farkındalık, sosyal ve ekonomik kalkınma, kültürel değerlerin korunması önemlidir. Alternatif turizm türleri içerisinde yer alan off-road turizmi de doğada yapılan bir etkinlik olduğu için sürdürülebilir turizm uygulamalarına riayet etmesi beklenmektedir. Off-road turizmi her geçen gün daha popüler hale gelmekte, off-road rotaları genişlemekte ve off-road aktiviteleri için projeler geliştirilmektedir. Bu alternatif turizm türü sayesinde birçok doğal alan önemli bir turistik cazibe merkezi haline gelebilir. Bu her ne kadar yerel topluluklara ekonomik faydalar sağlasa da (Sevinç ve Duran, 2019) beraberinde çevresel sorunların oluşmasına neden olabilir. Bu nedenle, off-road turizminin sürdürülebilir bir şekilde yürütülmesini sağlamak gerekmektedir. Bu çalışmada off-road sporu ile

uğraşan sporcuların sürdürülebilirlik kavramı çerçevesinde çevreye duyarlılık davranışları araştırılmış ve bu davranışlara yönelik bölge halkı tutumunun karşılaştırılması yapılmıştır.

1.1 Çevreye Duyarlı Davranış

Son yıllarda hızla artan nüfus ve endüstrileşme ile bunların meydana getirdiği çevresel sorunlar doğal kaynakların hızla tükenmesine ve çevre üzerinde yıkıcı etkilere yol açmaktadır (Gökdayı, 1996; Tıraş, 2012). Sanayi Devrimi'nden bu yana göz ardı edilen çevre sorunları, günümüzde artan sağlık sorunlarına, doğal güzelliklerin yok olmasına, kültürel mirasın zarar görmesine, canlı türlerinin yok olmasına neden olmuş, bunun sonucunda insanların çevreye karşı duyarlılıkları artmaya başlamış ve yaşanabilir bir çevrenin nasıl oluşturulacağı ve korunacağı konusu gündeme gelmiştir (Avanoğlu, 1998, akt. Çabuk & Karacaoğlu, Ö. Cem, 2003).

Çevreye duyarlı davranış üzerine yapılan ilk çalışmalar 1970'lerin sonlarına kadar uzanmaktadır. Dunlap ve Van Liere (1978) "Yeni Çevresel Paradigma" adını verdikleri çalışmalarında yeni bir yaklaşımı tanıtmaktadır. Çalışma insanların çevreyle ilişkilerini ve çevreye karşı tutumlarını anlamaya yönelik bir çerçeve sunmaktadır. Araştırmacılar, bu paradigmayı ölçmek için bir ölçme aracı önermektedir. Çalışmada yeni çevresel paradigmanın temel özellikleri ve ölçme aracının nasıl kullanılabileceği üzerinde durulmakta, çevresel davranışları etkileyen değerler, inançlar ve dünya görüşleri gibi faktörleri ölçen anket tasarlanmaktadır. Bir diğer çalışmada Vining, J., & Ebreo, A. (1990) geri dönüştürme davranışını etkileyen faktörleri ve geri dönüştürenler ile geri dönüştürmeyenler arasındaki farkları araştırmaktadır. Araştırmacılar, geri dönüştürme davranışını anlamak ve teşvik etmek için neyin önemli olduğunu belirlemek amacıyla bir karşılaştırma yapmaktadır. Schultz ve Oskamp (1996) ise genel çevre endişesinin ve geri dönüşüm gibi çevre dostu davranışların insanların bakış açılarıyla nasıl ilişkili olduğunu incelemektedir. Yaptıkları araştırmada katılımcılara çevre ile ilgili genel endişeleri, geri dönüşümle ilgili görüşleri ve geri dönüşüm uygulamaları hakkında sorular sormuşlar, verilen yanıtlara göre katılımcıların geri dönüşüm konusundaki tutum ile genel çevre endişesi arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır. Stern (2000), çevresel olarak önemli eylemleri anlamak için tutarlı bir teori geliştirmenin önemini vurgulamakta, çevresel olarak önemli olan davranışları etkileyen unsurları incelemek için mevcut teorileri eleştirmektedir.

Günümüzde çevreye duyarlı davranış, bireylerin ve kuruluşların çevreye olan olumsuz etkilerini azaltmak için gerçekleştirdiği eylemleri kapsayan bir

kavramdır. İklim değişikliği ve dünya üzerindeki etkileri konusundaki artan endişeler nedeniyle, çevre dostu davranışların benimsenmesi giderek daha önemli hale gelmektedir. Dünya üzerindeki doğal kaynaklar, tüm canlılar için hayati bir öneme sahip olduğundan çevrenin korunması ve çevreye duyarlı olunması gerekmektedir. Çevresel duyarlılık bir bakıma, bireyin çevreye yönelik farkındalığını ve endişesini de ifade etmektedir (Metzger & McEwen, 1999, akt. Rosalino, L. M., & Rosalino, C. 2012).

Çevreye duyarlı davranışı etkileyen bazı faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerden biri çevre bilinci olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevre bilinci, insanların sadece doğal çevreye yönelik değil aynı zamanda yaşadıkları çevrenin sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarına da dikkat ederek, doğal çevre hakkında bilgi sahibi olmaları, bilinçlenmeleri ve bunun sonucunda çevreyi korumaya yönelik tutum ve davranışlar geliştirmeleri olarak tanımlanabilir (Davies ve ark., 2019). Çalışmalar çevre bilincini, insanların doğal çevre hakkındaki bilgi, inanç ve görüşlerini ve buna yönelik davranışlarını ifade etmektedir (Wierzbińsk ve ark. 2021; Buczyńska-Pizoń, 2022). Çevre konularına ilişkin bir anlayışa sahip olan bireyler, çevre dostu davranışlar sergileme olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Kautish & Sharma, 2020). Bu nedenle, bireylerin çevre dostu davranışlar sergilemeleri için çevre konularına dair bir anlayışa sahip olmaları gerekmektedir. (Yoon, 2020; Luneva ve ark., 2020). Çevre duyarlılığı yüksek olan bireylerin çevre dostu davranışlarda bulunması muhtemeldir. Çevreye duyarlı davranış, çevre bilinci gelişmiş bireyler tarafından sergilenecektir. Çevre bilinci, sürdürülebilir yaşamın teşviği ve çevrenin korunması için önemlidir. Bu bilincin oluşumunda eğitim, yaşanılan çevre, kültürel faktörler, medya gibi pek çok faktörün etkili olduğu düşünülmektedir. (Wong ve Lee, 2019)

Çevreye duyarlılığı etkileyen bir diğer faktör ise çevresel kaygıdır. Çevre konusunda kaygı duyan bireylerin çevre dostu davranışlar sergileme olasılıklarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Minton & Rose, 1997). Bu durum, çevreyi koruma ve olumsuz etkilerini azaltma konusunda harekete geçmek için motivasyon sağlayabilir. Çevresel kaygı, bir kişinin çevresel konulara karşı duyarlılığını artırabilir ve çevreye karşı daha sorumlu davranmasına neden olabilir. Araştırmalar, çevresel kaygının çevre dostu davranışlarla pozitif bir ilişkisi olduğunu göstermektedir. Çevresel kaygısı yüksek olan kişilerin geri dönüşüm yapma, enerji tasarrufu yapma ve çevre dostu ürünler satın alma gibi davranışlar sergilediği, daha az atık ürettikleri ve yenilenebilir enerji kaynaklarına daha fazla destek verdikleri belirlenmiştir (Krosnick ve ark., 2006; Schultz ve ark., 2005). 2017 yılında yapılan bir çalışmada, çevresel kaygı ile geri dönüşüm davranışları arasındaki ilişkiyi

araştırmıştır. Araştırma sonuçları, yüksek düzeyde çevresel kaygısı olan kişilerin geri dönüşüm konusunda daha bilgili olduklarını ve daha sık geri dönüşüm yaptıklarını göstermiştir (Jekria & Daud, 2016).

Kişilik, bir bireyin kendine özgü düşünce, hissetme ve davranış kalıplarını ifade eden bir kavramdır. Kişilik kalıtsal özellikler, çevresel faktörler ve kişinin deneyimlerinden oluşmaktadır. Çevre duyarlılığı ise, bireylerin çevresel konulara yönelik farkındalıkları, bilgileri ve davranışlarıdır. Kişiliğin de çevreye duyarlılığı etkileyen bir faktör olduğu kabul edilmektedir. Kişilik özellikleri ve çevreye duyarlı davranışlar arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda, vicdanlılık, deneyime açıklık ve uyumluluk gibi kişilik özelliklerin çevreye duyarlı davranışlar sergileme olasılıklarını artırdığını göstermektedir (Meitiyani ve ark. 2022, Schultz ve ark., 2005; Thøgersen, 2004). Bu kişilik özelliklerine sahip olan kişilerin çevre dostu davranışlar sergileme olasılığının daha yüksek olduğu düşünülmektedir (Wong ve Lee, 2019).

Çevreye duyarlılık bilincinin ve davranışının önemini vurgulayan çalışmalarda, turizm operatörlerinin çevre politikaları, yerel halkın tutumu ve doğal kaynakların korunmasına yönelik yasal düzenlemelerden bahsedilmektedir (Chiu ve ark., 2014). Ayrıca sosyal psikoloji faktörleri, çevre okuryazarlığı, çevresel bilinç dinamikleri, çevre eğitimi, çevresel kaygılar ve teknolojik gelişmeler, çevresel duyarlılık ile ilgili yapılan çalışmalara konu olmuştur. Araştırmalar, çevre konularında bilinçli ve duyarlı bireylerin yetiştirilmesinin önemini vurgulamakta (UNEP, 2023; UNESCO, 2023; Acungil, 2020), çevre okuryazarlığı, çevresel farkındalık, çevresel bilinç dinamikleri, çevre eğitimi gibi faktörlerin de çevresel duyarlılık ve davranışları etkilediğini göstermektedir (Mansuroğlu & Veysel, 2021; Gürsoy ve ark. 2022). Çevre eğitimi, bireylerin değerlerini, tutumlarını ve davranışlarını olumlu yönde etkileyerek olumsuz çevresel etkileri en aza indirmeyi amaçlasa da (Hines, Hungerford ve Tomera, 1986). Matre (akt. Giuseffi, J. M. (2011) insanlardan kendi yaşamlarında değişiklik yapmalarını istemeden sadece çevre eğitimi verilmesinin çevre eğitimi olmadığını, bunun doğa bilimi olduğunu söylemiştir. Çevreye duyarlı bilincin oluşturulmasında, sosyal psikoloji faktörlerinin, özellikle de değer inanç norm teorisi temelinde proaktif çevresel duyarlılık davranışlarının motive edilmesinde dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir (Andarabi, 2022). Kişilik özelliklerinin, çevresel duyarlılığın çalışanların yeşil örgütsel davranışına etkisinde aracı rol oynadığı da araştırmalarla desteklenmektedir (İрге, 2022). Literatürde teknolojik gelişmelerin de çevresel duyarlılık ve davranışları etkilediğini gösteren çalışmalar mevcuttur (Kocagöz& İğde, 2022).

2. Araştırma

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Sinop Off-Road Kulübü üyelerinin çevreye duyarlı davranışlarını ve bu davranışlara yönelik bölge halkının tutumunu karşılaştırmayı amaçlamıştır. Sinop Off-Road Kulübü üyelerinin çevresel duyarlılık ve çevreye yönelik davranışlarının, bölge halkının genel tutumuyla nasıl ilişkilendirildiğini incelemek amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, aşağıdaki alt hedefler belirlenmiştir:

1. Sinop Off-road Kulübü üyelerinin çevreye duyarlı davranışlarını değerlendirmek.
2. Bölge halkının Sinop Off-Road Kulübü üyelerinin çevresel etkilerine karşı tutumunu ve algısını belirlemek.
3. Sinop Off-Road Kulübü üyeleri ve bölge halkı arasında çevreye yönelik davranışlar ve tutumlar açısından karşılaştırmalar yapmak.

Bu araştırma, off-road sporcularının çevreye duyarlılıkları ve çevre bilinçlerini anlamak amacıyla önemli katkı sağlayacaktır. Ayrıca, bölge halkının off-road sporuna yönelik tutumlarının belirlenmesi, toplumun bu spor faaliyetine yönelik algısının ve farkındalığının anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılığı

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın coğrafi bölge kapsamı Sinop ilidir. Çalışmanın Sinop ilinde yapılmasının nedeni coğrafi yapısı, çevresel faktörleri ve off-road sporunun bu bölgedeki popülerliğidir. Bu çalışmanın evreni, Sinop'ta off-road sporuyla uğraşan kişiler ve Sinop ilindeki yerel halktan oluşmaktadır. Evrenin tamamına zaman ve maliyet açısından ulaşmak mümkün olmadığı için örnekleme yoluna gidilmiştir. Evreni oluşturan birimlere erişmenin zor olduğu veya evren hakkındaki bilgilerin (büyüklük ve bilgi derinliği vb.) eksik olduğu durumlarda kullanılan kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır (Patton, 2005). Bu çalışmanın kapsamı dahilinde, Sinop Off-Road Kulübü üyelerinden daha önce off-road faaliyetlerine katılmış sporcular ile iletişim kurulmuştur. Bu altı sporcu aracılığıyla, off-road sporuyla ilgilenenlerin çevreye duyarlı davranışları ve tutumları hakkında bilgi toplanması hedeflenmiştir. Ayrıca, Sinop ilinde yaşayan yerel halktan da 15 gönüllü katılımcıyla görüşmeler yapılmıştır. Bu gönüllüler aracılığıyla, bölge halkının

off-road sporuna yönelik tutumları ve çevresel etkilere karşı duyarlılık düzeyi hakkında veri elde edilmesi amaçlanmıştır.

2.2 Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak veri toplanmıştır. Görüşme tekniklerinden biçimsel görüşme tekniği (Altunışık ve ark, 2007) benimsenmiştir. Araştırmada kullanılan görüşme soruları Yeşil & Turan (2020)'in "Çevresel duyarlılık üzerine bir ölçek geliştirme çalışması" başlıklı makalelerinden uyarlanmıştır. Görüşme soruları demografik bilgileri içeren 10 soru, bilgi/duygu faktörünü içeren 3 soru, duyarlı davranışa yönelik 3 soru, özenli davranışa yönelik 3 soru, enerji tasarrufuna yönelik 2 soru ve geri dönüşüme yönelik 3 soru olmak üzere toplam 24 sorudan oluşmakta ve off-road sporcuları için ayrı, yerel halk için ayrı olarak tasarlanmış soruları içermektedir.

Tablo 1. Off-road Sporcuları Görüşme Soruları

- 1- Herhangi bir çevre organizasyonuna üye misiniz?
 - 2- Sinop'un off-road yapılabilen alanlar nerelerdir?
 - 3- Sinop'ta hangi tür off-road faaliyeti yapma olanağı vardır?
 - 4- Yeşil alanlara zarar verilmesi, çevreye çöp atılması, doğal su kaynaklarının kirletilmesi sizi rahatsız eder mi? Neden?
 - 5- Kentlerde açık yeşil alanların az olması, çarpık yapılaşma, yaşam çevrelerinde yer alan baz istasyonları sizi rahatsız eder mi? Neden?
 - 6- Enerji kaynaklarının lüzensuz kullanılması (dizel araç gibi) sizi rahatsız eder mi? Neden?
 - 7- Hava kirliliğini önlemek için off-road faaliyetiniz esnasında nelere dikkat edersiniz?
 - 8-Off-road faaliyetleriniz esnasında evsel/biyolojik (Yiyecek-içecek) çöplerinizi ne yapıyorsunuz?
 - 9- Off-road faaliyetiniz esnasında ağaç dikme fırsatı olursa nasıl davranırsınız?
 - 10- Su kaynaklarını kullanırken nasıl tasarrufta bulunuyor musunuz? (Örn. araba yıkarken)
 - 11- Yerel halkı rahatsız edecek düzeyde gürültü çıkarmamaya nasıl özen gösterirsiniz?
 - 12- Faaliyet esnasında kullandığınız malzemeleri farklı şekilde değerlendirir misiniz? Nasıl?
 - 13- Tek kullanımlık kâğıt ürünlerinin kullanımı konusunda nasıl tasarruflu davranır mısınız?
 - 14- Faaliyet esnası dışında aracınızı çalışır durumda bırakır mısınız? Neden?
 - 15- Faaliyet sırasında ya da sonrasında kullanılamayacak duruma gelmiş atık malzemeleri ne yaparsınız? (Halat, lastik vb.)
 - 16- Faaliyet sırasında ya da sonrasında ortaya çıkan çöpleri nasıl değerlendirirsiniz?
 - 17- Faaliyet esnasında geri dönüşümü olan ürünleri kullanmaya özen gösterir misiniz? Nasıl?
-

Tablo 2. Yerel Halk Görüşme Soruları

- 1- Herhangi bir çevre organizasyonuna üye misiniz?
- 2- Bulduğunuz bölge off-road yapmaya uygun bir yer midir?
- 3- Off-road yöreye ekonomik bir katkı sağlamakta mıdır?
- 4- Off-road yapanların yeşil alanlara zarar verdiğini, çevreye çöp attığını, doğal su kaynaklarının kirlettiğini düşünüyor musunuz? Nasıl?
- 5- Kentlerde açık yeşil alanların az olması, çarpık yapılaşma, yaşam çevrelerinde yer alan bazı istasyonları sizi rahatsız eder mi? Neden?
- 6- Off-road yapanların dizel araçları lüzumsuz kullanması sizi rahatsız eder mi? (Neden)
- 7- Hava kirliliğini önlemek için off-road faaliyeti yapanların duyarlı davranıyor mu? (Neden?)
- 8- Off-road faaliyetleri esnasında off-road yapanların çöplerini ne yapıyor?
- 9- Off-road yapanların ağaçlara zarar veriyor mu nasıl?
- 10- Off-road yapanların su kaynaklarını nasıl kullandıklarını düşünüyorsunuz? (Örn. araba yıkarken)
- 11- Off-road yapanlar yerel halkı rahatsız edecek düzeyde gürültü çıkarıyor mu?
- 12- Off-road yapanlar faaliyet esnasında malzeme kullanımında özenli davranıyor mu? (Daha az kullanma, çift yönlü kullanma)
- 13- Off-road yapanlar tek kullanımlık kâğıt ürünlerin kullanımı konusunda tasarruflu davranıyorlar mı? (Nasıl?)
- 14- Off-road yapanlar faaliyet esnası dışında araçlarını çalışır durumda bırakıyor mu? (Neden?)
- 15- Off-road yapanlar faaliyet sırasında ya da sonrasında kullanılmayacak duruma gelmiş atık malzemeleri ne yapıyorlar? (Halat, lastik vb.)?
- 16- Off-road yapanlar faaliyet sırasında ya da sonrasında ortaya çıkan çöpleri nasıl değerlendiriyor?
- 17- Off-road yapanların geri dönüşüme katkı sağladığını düşünüyor musunuz? Nasıl?

Görüşme sorularının hazırlanması aşamasında araştırmacılar tarafından oluşturulan soruların katılımcılar tarafından evet-hayır şeklinde cevaplanmayı mümkün kılmamasına özen gösterilmiştir. Daha sonra nitel araştırma deneyimine sahip iki akademisyenden, bu sorularla ilgili görüşleri alınmıştır. Akademisyenler, soruların açık, anlaşılır ve araştırmanın amacını ve konusunu tam olarak yansıttığını değerlendirmiştir. Ardından, off-road sporuyla uğraşan bir sporcu ve yerel halktan bir birey ile ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler, hazırlanan soruların uygulanabilirliği, anlaşılabilirliği ve etkinliği açısından bir deneme süreci olarak kullanılmıştır. Görüşmeler sırasında, soruların katılımcılar tarafından anlaşılır bir şekilde yanıtlanabildiği gözlenmiştir. Katılımcılar tarafından yapılan değerlendirmeler ve geri bildirimler ışığında, araştırma soruları son şeklini almıştır.

Görüşmelerin ayrıntıları Tablo 3'de aşağıdaki şekilde sunulmuştur:

Tablo 3: Görüşme Detayları

Görüşme No	Görüşme Türü	Tarih	Katılımcılar	Ses Kaydı	Görüşme Yeri/ Platformu
G1	Yüz Yüze	Mayıs 2023	Off-road Sporcusu	Alındı	Ofis
G2	Yüz Yüze	Mayıs 2023	Off-road Sporcusu	Alındı	Ofis
G3	Yüz Yüze	Mayıs 2023	Off-road Sporcusu	Alındı	İşyeri
G4	Çevrimiçi (Online)	Mayıs 2023	Off-road Sporcusu	Alınmadı	Google Forms
G5	Çevrimiçi (Online)	Mayıs 2023	Off-road Sporcusu	Alınmadı	Google Forms
G6	Çevrimiçi (Online)	Mayıs 2023	Off-road Sporcusu	Alınmadı	Google Forms
G7	Çevrimiçi (Online)	Mayıs 2023	Off-road Sporcusu	Alınmadı	Google Forms
G8	Yüz Yüze	Mayıs 2023	Yerel Halk	Alındı	Ofis
G9	Yüz Yüze	Mayıs 2023	Yerel Halk	Alındı	Ofis
G10	Çevrimiçi (Online)	Mayıs 2023	Yerel Halk	Alınmadı	Google Forms
G11	Çevrimiçi (Online)	Mayıs 2023	Yerel Halk	Alınmadı	Google Forms
G12	Çevrimiçi (Online)	Mayıs 2023	Yerel Halk	Alınmadı	Google Forms
G13	Çevrimiçi (Online)	Mayıs 2023	Yerel Halk	Alınmadı	Google Forms
G14	Çevrimiçi (Online)	Mayıs 2023	Yerel Halk	Alınmadı	Google Forms
G15	Çevrimiçi (Online)	Mayıs 2023	Yerel Halk	Alınmadı	Google Forms
G16	Çevrimiçi (Online)	Mayıs 2023	Yerel Halk	Alınmadı	Google Forms

Görüşmeler, off-road sporuyla uğraşan katılımcılar ve yerel halktan bireyler için ayrı ayrı yapılmıştır. Off-road sporu yapan katılımcılarla yapılan üç görüşme, yüz yüze olarak gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde katılımcıların beyanları alınmış ve görüşmeler sırasında ses kaydı alınmıştır.

Ses kayıtları, katılımcıların rıza onaylarına dayanarak saklanmaktadır. Diğer yandan, yerel halktan bireylerle yapılan görüşmelerin ikisi yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde de katılımcıların beyanları alınmıştır. Kendisine ulaşamayan katılımcılar ile görüşmeler çevrimiçi bir platform olan Google Forms üzerinden gerçekleştirilmiştir. Tüm görüşmeler 2023 yılı Mayıs ayı içerisinde tamamlanmıştır. Bulguların analiz edilmesi ve yorumlanması için kolaylık sağlamak amacıyla, katılımcılar K1, K2 gibi kodlarla anonim hale getirilmiştir.

2.3. Geçerlilik ve Güvenirlilik

Bu çalışmanın iç geçerliği, görüşme sorularının tasarımı ve uygulama süreci açısından sağlam bir temele dayanmaktadır. Sorular, çevresel duyarlılık ve tutumları ölçmek amacıyla özenle uyarlanmış ve hazırlık aşamasında deneyimli 2 akademisyen ve 2 katılımcı tarafından test edilmiştir. Açık ve anlaşılır soruların kullanılması, katılımcıların düşüncelerini ve tutumlarını doğru bir şekilde yansıtmayı amaçlamıştır. Ayrıca, görüşmeler katılımcılarla güvenli bir ortamda gerçekleştirilmiştir, bu da yanıtların daha açık ve dürüst olmasını teşvik etmiştir. İç güvenilirliği sağlamak adına veriler doğrudan alıntılar ile sunulmuştur.

Bu çalışma, güvenilirlik açısından titiz bir yaklaşım benimsemiştir. Görüşme soruları, farklı katılımcılar tarafından farklı zamanlarda yanıtlandığında bile aynı kriterler ve standartlar çerçevesinde uygulanmıştır. Bu uygulama, içsel güvenilirliği artırarak sonuçların tutarlılığını desteklemiştir. Görüşmelerin kaydedilmesi dışsal güvenilirlik için önemlidir. Ses kayıtları titizlikle korunmuş ve analiz süreci tutarlı bir şekilde yürütülmüştür. Bu, dışsal güvenilirliği artırarak sonuçların tekrar edilebilirliğini sağlamıştır.

3. Bulgular

Yapılan görüşmeler sonucunda veriler analiz edilmiş, öncelikle katılımcıların demografik profilleri tanımlanmış ve araştırmanın katılımcılar hakkında daha iyi bir anlayış sağlanmıştır. Katılımcılardan off-road sporcusu olanların demografik profilleri Tablo:4 de, yerel halkın demografik profilleri Tablo:5'te sunulmuştur. Cinsiyet dağılımına bakıldığında, off-road sporcularının tümünün erkek olduğu görülmektedir. Medeni durum açısından, tüm katılımcılar evlidir. Katılımcıların yaşları 31 ile 53 arasında değişmekte olup iki katılımcı 50 yaşındadır Katılımcıların yaşları genellikle 40'lı ve 50'li yaşlarda yoğunlaşmıştır. Eğitim düzeyi değişik seviyelerde olsa da katılımcılar arasında yüksek lisans, lisans, ortaöğretim ve ilköğretim seviyelerinde eğitim almış kişiler bulunmaktadır. Katılımcıların aylık gelir seviyeleri 7500 TL ile 25000 TL arasında değişmektedir. Katılımcılar farklı

sektörlerde çalışmakta, iki katılımcı eğitim sektöründe çalışırken, 3 katılımcı esnaflık, bir katılımcı uçak teknisyenliği yapmaktadır ve bir katılımcı da emeklidir.

Tablo 4. Off-road Sporcularının Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Medeni Durum	Yaş	Eğitim Durumu	Aylık Gelir (TL)	Meslek
K1	Erkek	Evli	51	Yüksek lisans	24000	Öğretim Üyesi
K2	Erkek	Evli	53	Ortaöğretim	20000	Esnaf
K3	Erkek	Evli	42	Ortaöğretim	25000	Esnaf
K4	Erkek	Evli	50	İlköğretim	7500	Emekli
K5	Erkek	Evli	50	Lisans	17000	Öğretmen
K6	Erkek	Evli	36	Ortaöğretim	25000	Uçak teknisyeni
K7	Erkek	Evli	31	Lisans	15000	Esnaf

Tablo 5'deki yerel halkın demografik özelliklerine ilişkin veriler analiz edilmiştir. Katılımcıların yaşları 32 ile 42 arasında değişmektedir, ortalama yaş ise yaklaşık 36'dır. Bu, katılımcıların yaş aralığının geniş olduğunu, genç yetişkinlerden orta yaşlı yetişkinlere kadar bir yelpazeyi temsil ettiğini göstermektedir. Katılımcılar arasında hem erkekler (K1, K4, K7, K8, K9) hem de kadınlar (K2, K3, K5, K6) bulunmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu evli (K2, K3, K4, K5, K6, K8, K9) iken, iki katılımcı bekar (K1, K7) olarak kaydedilmiştir. Katılımcılar arasında yüksek lisans (K1), lisans (K2, K3, K4, K6, K7, K8, K9) ve ön lisans (K5) eğitim seviyeleri temsil edilmektedir. Katılımcıların aylık gelir seviyeleri 8500 TL ile 20000 TL arasında değişmektedir. Ortalama aylık gelir yaklaşık 16,777 TL'dir. Katılımcılar arasında akademisyenler (K1, K7, K9), öğretmenler (K2, K3, K6), memurlar (K4), muhasebeciler (K8) ve servis rehberi (K5) gibi farklı meslek grupları bulunmaktadır.

Tablo 5. Yerel Halkın Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Medeni Durum	Yaş	Eğitim Durumu	Aylık Gelir (TL)	Meslek
K1	Erkek	Bekar	33	Yüksek lisans	19000	Akademisyen
K2	Kadın	Evli	35	Lisans	20000	Öğretmen
K3	Kadın	Evli	36	Lisans	18000	Öğretmen
K4	Erkek	Evli	42	Lisans	15000	Memur
K5	Kadın	Evli	39	Ön lisans	8500	Servis rehberi
K6	Kadın	Evli	40	Lisans	15000	Öğretmen
K7	Erkek	Bekar	32	Lisans	20000	Akademisyen
K8	Erkek	Evli	35	Lisans	15000	Muhasebeci
K9	Erkek	Evli	37	Lisans	20000	Akademisyen

Demografik bilgilerin yanında 1. Soru olarak katılımcılara “*Herhangi bir çevre kuruluşuna üye misiniz?*” sorusu sorulmuş, yerel halk tarafından verilen cevaplar ağırlıklı olarak “Hayır” şeklinde bulunmuştur. Bu, katılımcıların tamamının çevre organizasyonlarına üye olmadığını göstermektedir. Aynı soru off-road sporcularına da sorulmuş 4 katılımcı (K2, K4, K5, K6) çevre organizasyonlarına üye olduğunu belirtmiştir.

2. soru olarak Yerel halka, “*Bulduğunuz bölge off-road yapmaya uygun bir yer midir?*” Sorusu yöneltilmiş ve verilen cevaplara göre tüm katılımcılar Sinop’un off-road sporu için uygun bir yer olduğunu belirtmiştir. K9, Akliman tarafındaki orman, bölgeye ait tesisler, İnceburun taraflarındaki zorlu arazi ve Erfelek tarafındaki yüksek köyleri Sinop’ta off-road yapılabilen alanlar olarak örnek göstermiştir. Benzer soru off-road sporcularına yöneltilmiş, “*Sinop’ta off-road yapılabilen alanlar nerelerdir?*” Sorusuna cevaben katılımcılar merkezde Akliman, Sarıkum, İnceburun, Hamsilos olarak belirtirken K2, Sinop’ta halka açık her orman ve arazide off-road yapılabileceğini belirtmiştir. Bu cevap üzerine katılımcıya izinlerin nerelerden alındığı sorulmuş, K2 haftasonları yapılacak bir etkinlik için izin alınmadığını, yapılacak resmi organizasyonlarda Sinop Valiliği ile Gençlik ve Spor İl Müdürlüğünden izinlerin alındığını belirtmiştir.

3. soru olarak yerel halka “*Sizce off-road sporu yöreye ekonomik bir katkı sağlamakta mıdır?*” sorusu yöneltilmiş, katılımcıların çoğunluğu (K1, K2, K3, K4, K5, K6) off-road sporunun yöreye ekonomik katkı sağladığını belirtirken, 2 katılımcı (K7, K9) yöreye ekonomik katkısının olmadığını, 1 katılımcı (K8) ise bazen katkısının olduğunu belirtmiştir. 3. Soru off-

road sporcularına farklı şekilde sorulmuş “Sinop’ta hangi tür off-road faaliyeti yapma olanağı vardır?” sorusuna cevaben 4 katılımcı (K1, K3, K4, K5, K6) 4x4 off-road araçları ile off-road yapma olanağı bulunduğunu belirtirken, 1 katılımcı (K2) off-road araçlarına ek olarak motocross ve ATV ile de Sinop’ta off-road faaliyeti yapma olanağı olduğunu belirtmiştir.

4. soruda yerel halka “Off-road yapanların yeşil alanlara zarar verdiğini, çevreye çöp attığını, doğal su kaynaklarının kirlettiğini düşünüyor musunuz? Nasıl?” sorusu sorulmuş 4 katılımcı (K1, K2, K3, K4, K6, K7, K8, K9) off-road yapanların çevreyi kirlettiklerini düşünmediklerini söylemiş, 1 katılımcı (K5) bu konuda bir fikrinin olmadığını belirtmiş ve soruya ilişkin görüşlerini “Bu konuda kesin bir bilgim olmamakla beraber, çok fazla insanın geldiği her yerde çevre, hava, gürültü kirliliği olması beklenir. Off-road yapanların off-road yaptıkları yerlerde hayvan yuvalarının bozulması, hayvanların doğal yaşam alanlarına müdahale etmesi gibi çevresel zararlarının olmasında buna ek olabilir. Diğer bir yandan kendi yaşadığım bir olayı anlatmak istiyorum, Ahmet Muhip Dranas otelinde kaldığım zamanlarda, off-road etkinliği vardı. Bu etkinlik sırasında sürüşünü tamamlamış araç gelip otelin önünde temizleniyordu. Bu durumda asfalt olması gereken yer tamamen çamur içinde kalmıştı. Otelin içi de bu çamurdan nasibini almıştı. Demek istediğim off-road gibi bir aktivitenin sadece doğal yaşamı değil aynı zamanda şehir yaşamını da kirletebilir.” Şeklinde ifade etmiştir. 4. Soru off-road sorularına, “Yeşil alanlara zarar verilmesi, çevreye çöp atılması, doğal su kaynaklarının kirlenmesi sizi rahatsız eder mi? Neden?” sorusu yöneltilmiş, katılımcıların tamamı çevreye zarar verilmesinin kendilerini rahatsız edeceğini söylemiştir. K1 bu konuda görüşlerini “Aldığımız nefesteki her şeyi doğaya borçluyuz.” Şeklinde ifade ederken K2 “Gelecekte de aynı ortamları aynı temizlikte çocuklarımızın da görüp kullanabilmesi için çevreyi temiz tutmaya çalışırım” K4 ise “Temiz bir çevreye hem bizim hem de bizden sonraki nesil olan çocuklarımızın ihtiyacı var” şeklinde ifade etmiştir.

“Kentlerde açık yeşil alanların az olması, çarpık yapılaşma, yaşam çevrelerinde yer alan bazı istasyonları sizi rahatsız eder mi? (Neden)” sorusu 5. soru olarak hem yerel halka hem de off-road sporcularına sorulmuştur. Yerel halktan gelen cevaplar doğrultusunda katılımcıların büyük bir çoğunluğu (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9) bundan rahatsızlık duyacağını belirtmiştir. K3 bu konuda “Evet, sağlığımızı, psikolojimizi ve çocuklarımızı olumsuz etkiliyor” derken, K5 “Elbet ki nefes alabileceğimiz gök yüzüne bakınca sadece uzun binaları görebileceğim bir çevre düzeni beni rahatsız eder. Bazı istasyonları konusunda görüntü kirliliğinin olması kötü fakat bazı istasyonlarının insan sağlığı konusunda zararlı olup olmadığı konusunda bir fikrim yok.” Şeklinde ifade etmiştir. K6 bu soru için bazı istasyonlarından rahatsız olmayacağını “Görsel kirlilik harici rahatsız etmez” şeklinde ifade etmiştir. Aynı soru Off-

road sporcularına sorulmuş ve tüm katılımcılar (K1, K2, K3, K4, K5, K6) kentlerde açık yeşil alanların az olması, çarpık yapılaşma, yaşam çevrelerinde yer alan baz istasyonlarından rahatsızlık duyacaklarını söylemiş, K3 böyle bir durumun tüm canlılar için sağlıksız olacağını K5 ise yeşil alan yokluğu, çarpık kentleşme ve baz istasyonlarının çevre için büyük sorun oluşturacağını ve insanları erken yaşta yıpratacağından bahsetmiştir.

6. soruda *“Off-road yapanların dizel araçları lüzumsuz kullanması sizi rahatsız eder mi? (Neden)”* sorusuna yerel halktan 6 katılımcı (K1, K2, K4, K5, K7, K9) evet derken 3 katılımcı (K3, K6, K8) hayır cevabını vermiştir. Evet cevabını veren katılımcıların çoğu dizel araçların lüzumsuz kullanımının hava kirliliğine yol açabileceğinden dolayı bu cevabı verdiğini söylemiştir. Hayır cevabı veren katılımcılardan K3 bunun bir spor ve eğlence olduğunu ve bu nedenle rahatsız etmediğini söylemiştir. K6 ise görüşlerini *“İnsanların rahatlamak için küçük gezilerde bile çok fazla yakıt kullanıldığını düşünülürse, off-road esnasında kullanılan dizel araçların çevreye verdiği zararın miktarının çok düşük kalacağını düşünmekteyim.”* şeklinde ifade etmiştir. Off-road sporcuları için bu soru *“Enerji kaynaklarının lüzumsuz kullanılması (dizel araç gibi) sizi rahatsız eder mi? Neden?”* şeklinde sorulmuş, tüm katılımcılar (K1, K2, K3, K4, K5) evet şeklinde cevap vermiştir. Fakat tüm katılımcılar off-road sporu esnasında dizel araç kullanımını enerji kaynaklarının israfı olarak görmemiş, K5 bunu *“Dizel araç, tork güç ve ekonomik olduğu için tercih edilmektedir. Sürdürülebilir enerji kaynakları deyince akla su, güneş ve rüzgâr enerjisi gelmekte fakat bu enerjiler off-road sporu için kullanılamıyor.”* şeklinde ifade etmiştir.

“Hava kirliliğini önlemek için off-road faaliyeti yapanlar duyarlı davranıyor mu? (Neden?)” sorusu 7.soru olarak yerel halka sorulmuş 6 katılımcı (K1, K2, K4, K5, K7, K9) evet duyarlı davranıyorlar demiştir. Bu soru için K2, *“Off-road sporu yapanların araçlarını gerekli kontrollerden geçirdiklerini düşünüyorum”* derken K9 ise *“Etkinlik zaten belli zamanlarda yapılıyor ve bunun da çok fazla hava kirliliği oluşturacağını düşünmüyorum”* şeklinde ifade etmiştir. Off-road faaliyeti yapanların hava kirliliğini önlemek için duyarlı davranmadıklarını belirten K3 off-road sporcularının zaman zaman kamp kurup ateş yaktıklarını ve bunun da havayı kirlettiğini belirtmiştir. K8 ise bu konuda sadece off-road sporcularının değil, hiç kimsenin hava kirliliğini önlemek için duyarlı davranmadığını belirtmiştir. Bu soru off-road sporcuları için *“Hava kirliliğini önlenmek için off-road faaliyetiniz esnasında nelere dikkat edersiniz”* şeklinde sorulmuş K1 kamp kurulacaksa lastik yakılmamasına dikkat ettiklerini, K2 doğaya duyarlı araç ve ekipman kullanımına dikkat ettiklerini, K3 egzoz emisyon ölçümlerine dikkat ettiklerini, K4 ve K5 düzenli filtre değişimi ve araç bakımlarına dikkat ettiklerini söylemiştir. K6

soru ile ilgili görüşlerini “Az ateş yakılır ısınma ve yemek için. Araçlarımız da zaten teknolojik donanım Euro5 ve üstüdür” şeklinde ifade etmiştir.

8. soruda “Off-road faaliyetleri esnasında off-road yapanların çöplerini ne yaptığınızı düşünüyorsunuz?” sorusuna yerel halktan katılımcıların çoğunluğu (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9) off-road sporcularının çöplerini toplayıp gerekli yerlere bıraktıklarını söylemiştir. K8 ise sporcuların çöplerin bir kısmını çöpe bir kısmını ise çevreye attıklarını söylemiştir. Bu soru off-road sporcuları için “Off-road faaliyetleriniz esnasında evsel/biyolojik (Yiyecek-içecek) çöplerinizi ne yapıyorsunuz?” şeklinde sorulmuştur. Soruya ilişkin görüşlerini K1 bu tarz çöplerin toplandığını, bazen yakılarak imha edildiğini ya da yaban hayatın yemesi için bir yerde toplanıp bırakıldığını söylemiştir. Diğer katılımcıların tamamı (K2, K3, K4, K5, K6) ise çöplerin çöp poşetleri ile toplanıp araç içerisinde biriktirmek suretiyle en yakın çöp kutusuna atıldığını belirtmişlerdir.

9. soruda yerel halka “Sizce off-road yapanlar ağaçlara zarar veriyor mudur? Nasıl?” sorusu sorulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu (K1, K2, K4, K5, K6, K7,) off-road yapanların ağaçlara zarar vermediğini, sorunun açık alanda yapılmasından dolayı ağaçlara zarar verilmediğini belirtmişlerdir. Bu soruya ilişkin olumsuz görüş bildiren K3 parkurlar açılırken ağaçlara zarar verildiğini, K8 off-road yapılan yerlerin orman içindeki patika yollar olduğunu yolların kötü olması, kaygan olması nedeniyle ağaçlara çarpmaların olduğunu ve bunların ağaçlara zarar verdiğini söylemiştir. K9 ise kaza esnasında veya pist kurmak için ağaçlara zarar verildiğini söylemiştir. Off-road sporcularına “Off-road faaliyetiniz esnasında ağaç dikme fırsatı olursa nasıl davranırsınız?” sorusuna tüm katılımcılar olumlu cevap vermiş, ağaç dikme kampanyaları düzenlediklerini söylemişlerdir. K1 off-road esnasında olmasa da dönemsel olarak resmî kurumların düzenlemiş olduğu ağaç dikme kampanyalarına kulüp olarak katılım gösterildiğini söylemiştir. Ayrıca K1 daha önce off-road yapılan İnceburun mevkiine kulüp tarafından ağaçlandırma yapıldığını belirtmiştir.

“Off-road yapanların su kaynaklarını nasıl kullandıklarını düşünüyorsunuz? (Örn. araba yıkarken)” sorusu yerel halktan katılımcılara 10. soru olarak sorulmuş ve katılımcıların büyük çoğunluğu (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9) off-road yapanların su kaynaklarını dikkatli kullandığını belirtmişlerdir. K8 ise soruya ilişkin görüşlerini “Su kaynaklarını sadece off-road sporcuları değil arabasını yıkayan herkes heba etmektedir” şeklinde ifade etmiştir. Off-road sporcularına ise soru “Su kaynaklarını kullanırken nasıl tasarrufla bulunuyor musunuz? (Örn. araba yıkarken)” şeklinde sorulmuş tüm katılımcılar su kaynaklarını kullanırken dikkat ettiklerini, gerektiği kadar su kullandıklarını,

israf etmemeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. K1 ofroad yapılan yerde dere veya akarsu varsa mümkün olduğunca bu gibi yerlerde araçları yıkamaya çalıştıklarını söylerken K2 ise aracını genelde petrol istasyonlarında yıkadığını, aracı fırçalarırken su akışını durdurarak su tasarrufunda bulunmaya çalıştığını belirtmiştir. K5 bu soruyu “*Suyu sadece durulamada gerektiği kadar kullanırız. Bir araç yıkama için maksimum seksen litre su yeterlidir.*” şeklinde cevaplamıştır.

11. soruda yerel halka “*Off-road yapanlar yerel halkı rahatsız edecek düzeyde gürültü çıkarıyor mu?*” sorusu yöneltilmiş, katılımcıların tamamı (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9) off-road yapanların yerel halkı rahatsız edecek seviyede gürültü yapmadıklarını söylemişlerdir. Soru off-road sporcuları için “*Yerel halkı rahatsız edecek düzeyde gürültü çıkarmamaya nasıl özen gösterirsiniz?*” şeklinde sorulmuş, K1, K4, K5, K6 bu soruyu “*sporun kırsalda insanlardan uzak alanlarda yaptığımız için yerel halkı rahatsız etmiyoruz*” şeklinde cevaplamıştır. K2 “*Araçları ona göre modifiye ediyoruz*” derken K3 “*Off-road yaparken yüksek ses ile müzik dinlenmez bağırılmaz bu hayvanların habitatı için de geçerlidir.*” şeklinde cevaplamıştır.

12. soruda yerel halka “*Off-road yapanlar faaliyet esnasında malzeme kullanımında özenli davranıyor mudur? (Daha az kullanma, çift yönlü kullanma)*” sorusu yöneltilmiş, katılımcıların 4 ü (K1, K2, K5, K7) off-road yapanların bilinçli kişiler olduğunu düşündüklerini ve malzeme kullanımında da özen gösterdiklerini söylemişlerdir. Diğer katılımcılar ise (K3, K4, K6, K8, K9) bu konuda bilgilerinin ve fikirlerinin olmadığını söylemişlerdir. Bu soru off-road yapanlar için “*Faaliyet esnasında kullandığınız malzemeleri farklı şekilde değerlendirir misiniz? Nasıl?*” şeklinde sorulmuş ve katılımcıların 4 ü (K1, K2, K3, K4) soruyu kullanılabilir malzemeleri tekrar kullanmaya özen gösteririm şeklinde cevaplarırken 2 katılımcı (K5, K6) soruya ilişkin bir açıklama yapmamıştır.

“*Off-road yapanlar tek kullanımlık kâğıt ürünlerin kullanımı konusunda tasarruflu davranıyorlar mıdır? (Nasıl?)*” sorusu 13. Soru olarak yerel halka sorulmuş 6 katılımcı (K1, K2, K5, K6, K7, K8) bu soruyu evet tasarruflu davranıyorlardır demiştir. 3 katılımcı (K3, K4, K9) ise bu soru hakkında bilgilerinin olmadığını söylemişlerdir. “*Tek kullanımlık kâğıt ürünlerinin kullanımı konusunda nasıl tasarruflu davranır mısınız?*” sorusuna off-road sporcularının tamamı evet tasarruflu davranırız cevabı vermiştir. K1 soruya ilişkin görüşünü “*Teknoloji ile kâğıt kullanımından çok telefona notlarımızı düşüyoruz.*” şeklinde belirtirken K4 ise soruyu “*Tek kullanımlık ürünleri kullanırken dikkatli ve titiz davranırım geri dönüşüm fırsatım varsa geri dönüşüm kutularına atarım*” şeklinde cevaplamıştır.

14. soruda yerel halka “*Off-road yapanlar faaliyet esnasında araçlarını çalışır durumda bırakıyor mudur? (Neden?)*” sorusu yöneltilmiş, 4 katılımcı (K2, K3, K5, K6) ekonomik nedenlerden ve çevresel duyarlılıklarından dolayı bırakmıyorlardır derken, 4 katılımcı (K1, K4, K8, K9) konu hakkında bilgilerinin olmadığını, 1 katılımcı ise (K7) araçların soğumaması için araçlarını çalışır durumda bırakıyorlardır demiştir. Soru off-road sporcuları için “*Faaliyet esnasında aracınızı çalışır durumda bırakır mısınız? Neden?*” şeklinde sorulmuş, 5 katılımcı (K2, K3, K4, K5, K6) araçta çalışması ile ilgili bir sorun yoksa asla aracı açık bırakıp gereksiz yere yakıt tüketimi yapmam demiştir. 1 katılımcı ise (K1) “*Aracımın tekrar rölanti durumunda çalışıp motor soğumasını sağlaması, sağlıklı hale gelmesini sağlamak için aracımı çalışır bırakırım*” demiştir.

15. soruda yerel halka “*Off-road yapanlar faaliyet sırasında ya da sonrasında kullanılmayacak duruma gelmiş atık malzemeleri ne yapıyorlar? (Halat, lastik vb.)*” sorusu yöneltilmiş, 4 katılımcı (K2, K3, K5, K6) geri dönüşüme kazandırıyorlardır derken 3 katılımcı (K1, K4, K9) fikirlerinin olmadığını, 2 katılımcı (K7, K8) ise atıkları doğaya bıraktıklarını düşündüklerini söylemişlerdir. Soru off-road sporcuları için “*Faaliyet sırasında ya da sonrasında kullanılmayacak duruma gelmiş atık malzemeleri ne yaparsınız? (Halat, lastik vb.)*” şeklinde sorulmuş ve tüm katılımcılar (K1, K2, K3, K4, K5, K6) bu soruya geri dönüşüme göndeririz şeklinde cevap vermiştir. K1 soruya ilişkin görüşlerini “*Lastikleri geri dönüşüme kazandıran lastikçilere teslim ediyorum, halatları ise çöpe*” şeklinde ifade etmiştir.

16. soruda yerel halka “*Off-road yapanlar faaliyet sırasında ya da sonrasında ortaya çıkan çöpleri nasıl değerlendiriyor?*” sorusu sorulmuş, 4 katılımcı (K2, K3, K5, K6) geri dönüşüme kazandırıyorlardır derken 3 katılımcı (K1, K4, K9) fikirlerinin olmadığını, 2 katılımcı (K7, K8) ise çöpleri toplayıp imha ettiklerini düşündüklerini söylemiştir. Bu soru off-road sporcularına “*Faaliyet sırasında ya da sonrasında ortaya çıkan çöpleri nasıl değerlendirirsiniz*” şeklinde sorulmuş, K1 araçlarda toplayıp en yakın çöp konteynırlara attıklarını söylemiş, K2 sınıfına göre ayırarak dönüşümünü sağladıklarını, K3, K4, K5, K6 ise çöpleri itina ile çöp alanlarına taşıdıklarını belirtmişlerdir.

17. soruda yerel halka “*Off-road yapanların geri dönüşüme katkı sağladığını düşünüyor musunuz? Nasıl?*” sorusu sorulmuş 5 katılımcı (K1, K3, K4, K6, K9) off-road yapanların çöpleri ve kullandıkları malzemeleri kullanım sonrası ayrıştırarak geri dönüşüme katkı sağladıklarını düşündüklerini belirtmişlerdir. 4 Katılımcı (K2, K5, K7, K8) ise konuyla ilgili görüş belirtmemiştir. Off-road sporcularına ise soru “*Faaliyet esnasında geri dönüşümü olan ürünleri kullanmaya özen gösterir misiniz? Nasıl?*” şeklinde sorulmuş katılımcıların

tamamı (K1, K2, K3, K4, K5, K6) geri dönüşümü olan ürünleri kullanmaya özen gösterdiklerini söylemişlerdir. Soruya ilişkin görüşlerini K2 *“Evet gösteriyoruz. Araçlarımızda kullanımı geçmiş akülerimizi ufak çaplı elektrikli olaylarda değerlendiriyoruz.”* Şeklinde cevaplarırken, K4 ise *“Faaliyetlerimizde geri dönüşümü olan ve doğaya daha az zarar verecek ürünleri tercih etmeye çalışırız”* şeklinde ifade etmiştir.

4. Tartışma ve Sonuç

Tablo 4 ve Tablo 5’de sunulan demografik verilerin analizi, Sinop ilinde off-road sporu yapan ve yerel halk arasındaki demografik farklılıklar olduğunu göstermiştir. Off-road sporcuları genellikle erkek, evli ve ortalama olarak 40’lı ve 50’li yaşlarında kişilerden oluşmaktadır. Eğitim düzeyleri çeşitlilik göstermekle birlikte, yüksek lisans seviyesinden ilköğretime kadar değişen bir yelpazeye sahiptirler. Aylık gelir seviyeleri 7500 TL ile 25000 TL arasında değişmektedir ve farklı meslek gruplarına mensup bireyler içermektedir. Yerel halk da benzer şekilde farklı yaş gruplarından ve eğitim seviyelerinden oluşmaktadır.

Araştırmanın sonuçlarına göre, off-road sporcularının çevre organizasyonlarına üyelik oranı düşüktür ve yerel halkın büyük bir kısmı çevre organizasyonlarına üye değildir. Off-road sporcuları, Sinop’un off-road sporu için uygun bir yer olduğunu belirtirken, yerel halk da bu konuda genel olarak olumlu bir görüşe sahiptir.

Yerel halk genel olarak off-road sporunun Sinop iline ekonomik katkı sağladığına inanmaktadır. Bu sonuç, yerel ekonominin canlanmasına katkı sağlayabilecek bir turistik faaliyet olan off-road sporunun, Sinop ilindeki yerel halk tarafından olumlu bir şekilde algılandığını göstermektedir. Diğer yandan, off-road sporcularının Sinop’ta yapabileceği farklı off-road faaliyetlerine odaklanıldığında, çoğu sporcu 4x4 off-road araçları ile off-road yapma olanağı bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca bir katılımcı Sinop’ta motocross ve ATV gibi diğer off-road faaliyetlerinin de mevcut olduğunu belirtmiştir. Bu, bölgenin farklı off-road disiplinlerini deneyimlemek isteyen sporcular için çeşitli seçenekler sunabileceğini göstermektedir.

Yerel halkın büyük bir kısmı off-road yapanların yeşil alanlara zarar vermediklerini, çevreye çöp atmadıklarını ve doğal su kaynaklarını kirletmediklerini düşünmektedir. Bu off-road sporunun yerel topluluk arasında olumlu bir algıya sahip olduğunu göstermektedir. Ancak, bazı katılımcılar bu konuda bir görüş belirtmemiş, bazıları da çevresel etkiler hakkında endişelerini dile getirmiştir. Off-road sporcuları da yerel halk gibi çevre konusunda duyarlı olduklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlar off-

road sporunun çevresel etkilere karşı duyarlı bir şekilde uygulandığını göstermektedir. Yerel otoritelerin, off-road faaliyetlerini düzenlerken çevresel koruma önlemlerini ve yerel halkın görüşlerini dikkate alması sürdürülebilir bir turizm için önemlidir. Yerel otoriteler tarafından off-road alanları için sıkı yönetim planları geliştirilebilir. Buna ek olarak, off-road sporcularını off-road faaliyetlerinin çevresel etkileri konusunda eğitmek ve sorumlu off-road sürüş uygulamalarını teşvik etmek sürdürülebilirlik açısından önemlidir (Webb ve ark., 1978).

“Kentlerde açık yeşil alanların az olması, çarpık yapılaşma, yaşam çevrelerinde yer alan baz istasyonları sizi rahatsız eder mi?” Sorusuna yerel halkın büyük bir çoğunluğu, bu sorunların rahatsızlık verici olduğunu ifade etmektedir. Katılımcılar, bu faktörlerin hem fiziksel hem de duygusal sağlıklarını olumsuz etkilediğine inanmaktadırlar. Özellikle, açık yeşil alanların yetersizliği, çevresel kaliteye ve yaşam konforuna yönelik ciddi bir endişe kaynağıdır. Baz istasyonları konusunda ise görüşler farklılık göstermektedir. Bazı katılımcılar, bu istasyonların görüntü kirliliği yarattığını kabul ederken, insan sağlığına olan etkileri hakkında kesin bir bilgilerinin olmadığını ifade etmektedirler. Off-road sporcuları da benzer bir tutum sergilemektedir. Tüm off-road sporcuları, açık yeşil alanların eksikliği, çarpık yapılaşma ve baz istasyonlarının çevre üzerinde oluşturduğu potansiyel riskler konusunda endişelidirler.

Ankette yerel halk ve off-road sporcularına yöneltilen *“Off-road yapanların dizel araçları lüzumsuz kullanması sizi rahatsız eder mi? (Neden)”* sorusu, katılımcıların çevresel endişelerini ve enerji kaynaklarının kullanımını değerlendirmek açısından önemli bir gösterge olabilir. Yerel halk arasında, çoğu katılımcı, off-road yapanların dizel araçlarını lüzumsuz kullanmalarının rahatsızlık verici olduğunu düşünmektedir. Bu rahatsızlık özellikle hava kirliliğine yol açma potansiyeli nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Dizel araçlar, daha fazla karbon emisyonuna yol açabilir ve bu da çevresel sorunları tetikleyebilir. Ancak, bazı katılımcılar, off-road un bir spor ve eğlence faaliyeti olduğunu ve bu nedenle dizel araçların kullanımının kendilerini rahatsız etmediğini ifade etmişlerdir. Off-road sporcuları arasında, tüm katılımcılar dizel araçların lüzumsuz kullanımını rahatsız edici bulmaktadır. Ancak, katılımcılar bu kullanımı enerji kaynaklarının israfı olarak değerlendirmemektedirler. Özellikle, dizel araçların tercih edilme nedeni olan tork gücü ve ekonomiklik vurgulanmaktadır. Bazı katılımcılar, off-road esnasında dizel araç yerine alternatif sürdürülebilir enerji kaynaklarına dayalı bir aracın kullanımının şu an için mümkün olmadığını düşünmektedirler.

Yerel halk arasında, çoğu katılımcı off-road faaliyeti yapanların hava kirliliğini önlemek için duyarlı davrandığını ifade etmektedir. K2, bu inancını off-road sporcularının araçlarını gerekli kontrollerden geçirdikleri önermesiyle desteklemiştir. K9 ise etkinliğin belli zamanlarda yapıldığını ve bu nedenle çok fazla hava kirliliğine yol açmayacağını düşünmektedir. Bununla birlikte, K3 ve K8 gibi katılımcılar, off-road sporcularının hava kirliliğini önlemek için yeterince duyarlı davranmadıklarını düşünmektedirler. K3, off-road sporcularının kamp kurup ateş yaktıklarını ve bu durumun havayı kirletebileceğini öne sürmüştür. K8 ise, bu konuda yalnızca off-road sporcularını değil, genel olarak halkı eleştirerek hava kirliliğini önlemek için herkesin yetersiz davrandığını belirtmiştir. Off-road sporcuları arasında ise, çoğu katılımcı hava kirliliğini önlemek için duyarlı davrandıklarını ifade etmektedir. K1, lastik yakmamaya dikkat ettiklerini, K2 doğaya duyarlı araç ve ekipman kullanımına önem verdiklerini, K3 egzoz emisyon ölçümlerine dikkat ettiklerini ve K4 ile K5 düzenli filtre değişimi ve araç bakımına dikkat ettiklerini vurgulamışlardır. K6, az sayıda ateş yakıldığını ve araçlarının modern teknolojiye sahip olduğunu belirtmiştir. Genel olarak off-road sporcularının çevresel etkilere karşı duyarlılık gösterdiklerini, hava kirliliğini önlemek için bazı tedbirler aldıklarını ve çevre dostu uygulamaları benimsediklerini göstermektedir. Ancak, yerel halk arasında bu konuda bazı şüpheler ve eleştirilerin olduğu görülmektedir.

Yerel halk arasında, çoğu katılımcı off-road sporcularının çöplerini topladıklarını ve gerekli yerlere bıraktıklarını düşünmektedir. Ancak K8, bazı sporcuların çöplerin bir kısmını çevreye attığını iddia etmektedir. Bu sonuçlar, off-road sporcularının çevre duyarlılığı konusunda yerel halk arasında farklı görüşlere sahip olduğunu göstermektedir. Off-road sporcuları arasında, çöplerin toplandığı ve uygun şekilde imha edildiği görüşü hakimdir. K1, bu tür çöplerin toplandığını, bazen yakılarak imha edildiğini ya da yaban hayvanlarının beslenmesi için bırakıldığını belirtmektedir. Diğer katılımcılar ise çöplerin çöp poşetleri ile toplandığını ve en yakın çöp kutularına atıldığını ifade etmektedir. Veriler off-road sporcularının genellikle çöplerini toplama ve uygun şekilde imha etme konusunda duyarlı olduklarını göstermektedir. Bu, off-road faaliyetlerinin çevresel etkilere karşı daha sorumlu bir yaklaşım sergilediğini işaret etmektedir. Ancak, yerel halk arasında bazı şüpheler bulunmaktadır, bu da off-road sporcularının çevre duyarlılıklarının daha geniş bir toplulukla paylaşılması ve anlaşılmasının önemini vurgulamaktadır.

Yerel halkın büyük bir çoğunluğu, off-road yapanların ağaçlara zarar vermediğini, çünkü sporun açık alanda yapıldığını ve bunun da ağaçlara zarar vermediğini belirtmiştir. Ancak bazı katılımcılar, parkurların açılırken veya off-road faaliyeti sırasında ağaçlara zarar verildiğini dile getirmişlerdir.

Bu farklı görüşler, off-road sporunun ağaçlara olan etkileri konusunda toplumsal farkındalığın önemini göstermektedir. Off-road araçlarının çevre üzerinde olumsuz etkileri olabilir ve bu etkiyi en aza indirmek için off-road sporcuları arasında çevre bilincini teşvik etmek gerekebilir. Çünkü off-road giderek daha popüler hale gelmekte ve bu sporun sürdürülebilir olmasını ve çevreye zararını en aza indirmek gerekir (Sevinç & Duran, 2018). Off-road sporcularından alınan verilere göre, sporcular ağaçlara zarar vermemek ve doğayı korumak için olumlu bir yaklaşım sergilemektedir. Off-road sporcuları ağaç dikme kampanyalarına katılım gösterdiklerini ve kulüp düzeyinde ağaçlandırma projelerine destek verdiklerini ifade etmektedirler. Bu, off-road topluluğunun çevre bilincine sahip olduğunu ve doğaya verdikleri zararı telafi etmek veya azaltmak için çaba sarf ettiklerini göstermektedir. Elde edilen veriler off-road faaliyetlerinin ağaçlara zarar verme potansiyeli taşıdığını ancak off-road sporcularının genellikle bu olumsuz etkileri telafi etme veya azaltma çabası içinde olduklarını göstermektedir.

Yerel halkın büyük bir çoğunluğu, off-road yapanların su kaynaklarını dikkatli kullandığını belirtmiştir. Ancak bir katılımcı, su kaynaklarının sadece off-road sporcuları değil, arabasını yıkayan herkes tarafından israf edildiğini ifade etmiştir. Bu sonuç, yerel halkın genel olarak olumlu bir görüşe sahip olduğunu, ancak su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımına dair bazı endişeler taşıdığını göstermektedir. Off-road sporcuları, su kaynaklarını kullanırken dikkatli ve tasarruflu olduklarını belirtmektedirler. Birçok katılımcı, gerektiği kadar su kullandıklarını ve su israfından kaçındıklarını ifade etmiştir. Su kaynaklarını olabildiğince verimli bir şekilde kullanma konusundaki bu çaba, off-road topluluğunun çevresel duyarlılık açısından bilinçli olduğunu göstermektedir.

Yerel halkın tamamı, off-road yapanların yerel halkı rahatsız edecek seviyede gürültü yapmadığını belirtmiştir. Bu, yerel halkın genel olarak off-road sporcularının faaliyetlerinin ses düzeyini sorun olarak görmediğini göstermektedir. Off-road sporcularının yanıtları da dikkate değerdir. Birçok sporcu, off-road faaliyetlerini kırsal ve izole alanlarda gerçekleştirdiklerini ve bu nedenle yerel halkı rahatsız etmediklerini belirtmiştir. Ayrıca, bazı sporcular araçlarını ses emisyonlarını azaltmak için modifiye ettiklerini ve off-road yaparken yüksek sesle müzik dinlemediklerini ifade etmişlerdir.

Yerel halkın bir kısmı off-road yapanların tek kullanımlık kâğıt ürünlerin kullanımı konusunda tasarruflu davrandığını belirtmiştir. Off-road sporcularının yanıtları ise daha belirgin bir tasarruf davranışını yansıtmaktadır. Tüm sporcular, tek kullanımlık kâğıt ürünlerin kullanımı konusunda tasarruflu davrandıklarını belirtmiştir. Ayrıca, bazı sporcular

bu tür ürünleri kullanırken dikkatli olduklarını ve geri dönüşüm fırsatları bulduklarında bu ürünleri geri dönüşüme kazandırmaya çalıştıklarını ifade etmiştir.

“Off-road yapanlar faaliyet esnası dışında araçlarını çalışır durumda bırakıyor mudur?” sorusu, off-road topluluğunun araç kullanımı konusundaki tasarruflu davranışlarına dair önemli bilgiler sunmuştur. Her iki grup katılımcının yanıtları, araçların çalışır durumda bırakılması pratiği konusundaki farklı bakış açılarını yansıtmaktadır. Yerel halktan katılımcılar arasında, araçların faaliyet dışında çalışır durumda bırakılmasına dair karmaşık bir görüş birliği bulunmaktadır. Bazı katılımcılar ekonomik nedenler ve çevresel duyarlılıklarından dolayı araçlarını faaliyet dışında çalışır durumda bırakmadıklarını belirtmişlerdir. Off-road sporcuları ise daha tutarlı bir tavır sergilemektedir. Katılımcıların çoğu araçlarını faaliyet dışında çalışır durumda bırakmamayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Bu, yakıt tasarrufu ve emisyonların azaltılmasına yönelik bir çevresel farkındalığı yansıtmaktadır. Ayrıca, bu yaklaşım ekonomik nedenlerle de açıklanabilir. Ancak, bir katılımcı (K1), aracını çalışır durumda bırakarak motorun soğumasını sağladığını ve sağlıklı bir duruma gelmesine yardımcı olduğunu belirtmiştir.

Yerel halkın görüşlerine göre, off-road yapanlar genellikle kullanılamaz hale gelmiş atık malzemeleri (örneğin halat ve lastikler) geri dönüşüme kazandırmaktadırlar. Bu, çevresel duyarlılık açısından olumlu bir yaklaşımdır. Ancak, bazı katılımcılar fikirlerinin olmadığını belirtmişlerdir. Bu, çevresel farkındalığın yerel halk arasında farklı seviyelerde olduğunu göstermektedir. Off-road sporcularının tamamı, kullanılamayacak duruma gelmiş atık malzemeleri geri dönüşüme kazandırmayı tercih etmektedir. Özellikle lastiklerin geri dönüşüme kazandırılması, çevresel etkiyi azaltmada önemli bir rol oynayabilir.

Yerel halkın bir kısmı off-road yapanların çöpleri ve kullanılmış malzemeleri ayrıştırarak geri dönüşüme katkı sağladığını düşünmektedir. Bu, off-road sporcularına yönelik çevresel duyarlılık konusundaki çabalarının fark edildiğini gösterir. Ayrıca, off-road sporcuları geri dönüşümü olan ürünleri kullanmaya özen gösterdiklerini belirtmiştir. Bu, çevre dostu ürünleri seçme konusundaki çabalarını yansıtmaktadır.

Off-road sporcuları, faaliyet sırasında ya da sonrasında ortaya çıkan çöpleri toplama ve düzgün bir şekilde imha etme konusunda çaba sarf ettiğini belirtmektedir. Bu, çevre ve doğanın korunmasına yönelik önemli bir uygulamadır. Veriler, off-road yapanların ve yerel halkın çevresel duyarlılık ve geri dönüşüme katkı konularında olumlu eğilimlere sahip olduğunu göstermektedir. Off-road sporcuları, kullanılmış malzemeleri geri dönüşüme

kazandırma ve çevre dostu ürünleri tercih etme konularında olumlu bir örnek teşkil etmektedir. Bu tür çabaların yaygınlaşması, doğanın ve çevrenin korunmasına katkı sağlayabilir.

Çalışmanın temel bulguları, off-road sporunun ve yerel halkın çevresel konularda nasıl farklılaştığını ve benzerlikler gösterdiğini ortaya koymaktadır. Çalışmada off-road sporcularının genellikle çevresel sorumluluklarını yerine getirmeye ve çevre dostu uygulamalara dikkat etmeye çalıştığı görülmektedir. Ayrıca elde edilen verilere göre, yerel halkın büyük bir kısmı off-road sporunun bölgeye ekonomik katkı sağladığını ve sporcuların çevreye zarar vermediklerini düşündüğünü göstermektedir.

Literatürde off-road sporcularının çevreye duyarlılıkları ve yerel halkın gözünden off-road sporcularına yönelik tutumları inceleyen çalışma bulunmamaktadır. Gelecekteki çalışmalar, bu konuyu daha fazla derinlemesine inceleyebilir hem nicel hem de nitel araştırmalarla daha geniş sahalarda çalışmalar yapılabilir. Çalışmalar, çevresel bilinçliliği artırmak ve off-road sporunun sürdürülebilir hale gelmesine yardımcı olmak için yerel topluluklar ve off-road sporcuları arasındaki etkileşimleri değerlendirebilir. Daha fazla yerel halk ve off-road sporcularını temsil eden katılımcı sayısı, sonuçların genelleştirilebilirliğini artırabilir. Off-road sporunun çevresel etkilerini daha fazla inceleyen çalışmalar, hangi uygulamaların çevreye en fazla zarar verdiğini ve bu zararı azaltmak için hangi önlemlerin alınması gerektiğini belirlemeye yardımcı olabilir.

Sonuç olarak, bu çalışma, off-road sporcuları ve yerel halk arasındaki çevresel farkındalık ve davranışlar hakkında önemli bulgular sunmaktadır. Gelecekteki çalışmalar, çevre koruma çabalarını daha fazla teşvik etmek ve off-road sporunun çevresel sürdürülebilirliğini artırmak için bu tür araştırmalara dayalı daha fazla strateji ve politika geliştirmeye yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

- Acungil, Y. (2020). Üniversitede çevre tutum ve davranış düzeylerini belirleme-ye yönelik bir çalışma: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75(3), 997-1032.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yildirim, E. (2007). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. *Sakarya Yayıncılık, Sakarya*, 226.
- Andarabi, F. F., & Hassan, A. (2022). Değer inanç norm teorisi temelinde çevresel duyarlılık davranışlarının ölçümü. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 33(1-Ön Yayımdaki Makaleler), 81-93.
- Baranowski, P., Bogusz, P., Gotowicki, P., & Małachowski, J. (2012). Assessment of mechanical properties of off-road vehicle tire: Coupons testing and FE model development. *Acta mechanica et automatica*, 6(2), 17-22.
- Bhandari, M. P. (2018). Impact of tourism of off-road driving on vegetation biomass, a case study of Masai Mara National Reserve, Narok, Kenya. *SocioEconomic Challenges*, 3(2), 6-25. DOI: 10.21272/sec.3(2).6-25.2018
- Bozpolat, C. (2021). Çevresel kaygının ve algılanan pazar etkisinin yeşil ürün satın alma davranışındaki rolü. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(24), 702-727.
- Buczyńska-Pizoń, N. (2022). Green shopping: Do consumers think about the environment when making purchasing decisions? *Com. press*, 5(2), 20-35.
- Chiu, Y. T. H., Lee, W. I., & Chen, T. H. (2014). Environmentally responsible behavior in ecotourism: Antecedents and implications. *Tourism management*, 40, 321-329.
- Çabuk, B., & Karacaoğlu, Ö. Cem. (2003). Üniversite öğrencilerinin çevre duyarlılıklarının incelenmesi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 1(36), 189-198.
- Çamlıca, K. (2014). Sürdürülebilir turizme ilişkin ziyaretçi tutumlarının ve tekrar ziyaret niyetlerinin pazar bölümlendirme kriteri olarak kullanılması: Kapadokya bölgesi örneği. *Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yüksek Lisans Tezi)*
- Davies, A. R., Thompson, S., & Gristey, J. J. (2019). Environmental awareness, knowledge and behaviour: An empirical study of British consumers. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 50, 47-54.
- Dunlap, R. E., & Van Liere, K. D. (1978). The “new environmental paradigm”. *The journal of Environmental Education*, 9(4), 10-19.
- Duran, E. (2009). Sürdürülebilir turizm kapsamında toplumsal ve kültürel kimliğin korunması: Gökçeada örneği (Doktora tezi, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Giuseffi, J. M. (2011). *Environmentally responsible behavior and the application of leave no trace beyond the backcountry* (Doktora tezi, Ohio University).

- Gökdayı, İ. (1996). Doğal kaynakların ve çevrenin korunmasında önemli bir tehdit unsuru: Ekolojik bunalım ve sorunun kapitalizmden kaynaklanan sonuçlarının dünyanın geleceğine etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 129-150.
- Gürsoy, S. İ., Bahadır, N. H., & Yalçın, E. C. (2022). Çevre bilinci dinamikleri çevresel tutumda bir farklılık yaratır mı? Kırklareli Üniversitesi örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 77(4), 779-799.
- Hacıoğlu, Necdet ve Avcıkurt, Cevdet (2008). Turistik ürün çeşitlendirmesi (1.Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Hines, J. M., Hungerford, H. R., & Tomera, A. N. (1986). Analysis and synthesis of research on responsible environmental behavior: A meta-analysis. *Journal of Environmental Education*, 18(2),1.
- İrge, N. T. (2022). Çevresel duyarlılığın çalışanların yeşil örgütsel davranışlarına etkisinde kişilik özelliklerinin aracı rolü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 1293-1315.
- James, S. R. (2002). Lateral dynamics of an off-road motorcycle by system identification. *Vehicle System Dynamics*, 38(1), 1-22.
- Jekria, N., & Daud, S. (2016). Environmental concern and recycling behaviour. *Procedia Economics and Finance*, 35, 667-673.
- Kautish, P., & Sharma, R. (2020). Determinants of pro-environmental behavior and environmentally conscious consumer behavior: An empirical investigation from emerging market. *Business Strategy & Development*, 3(1), 112-127.
- Kızıllırmak, İ., Kaya, F., Yıldız, S., Kurtulay, Z. (2017). Yerel paydaşların ekoturizme yönelik yaklaşımları: Erzincan destinasyonu örneği. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 189-202
- Kocagöz, E., & İğde, Ç. S. (2022). Elektrikli araç satın alma niyetini hangi faktörler etkiler? Bir tüketici araştırması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(21. Uluslararası İşletmecilik Kongresi" Özel Sayısı), 104-120.
- Krosnick, J. A., Holbrook, A. L., Lowe, L., & Visser, P. S. (2006). The origins and consequences of democratic citizens' policy agendas: A study of popular concern about global warming. *Climate Change*, 77(1-2), 7-43
- Lerdsuchatavanich, P., Pradatsundarasar, A., Pattanakiat, S., & Utarasakul, T. (2017). Impact assessment of off-road activities for sustainable tourism management in Khao Krajome, Thailand. *Journal of Environmental Science and Technology*, 10(4), 197-205.
- Luneva, E., Rebrowa, N., & Frik, O. (2020). Modern methods of marketing researches of ecological needs of population in the region. *In E3S Web of Conferences* (Vol. 174, p. 02018). EDP Sciences.

- Mansuroğlu, S., & Veysel, D. (2021). Üniversite öğrenci ve çalışanlarının çevre duyarlılığının saptanması: Akdeniz Üniversitesi (Antalya) örneği. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 58(2), 229-238.
- Meitiyani, M., Astra, I. M., & Safitri, D. (2022). The relationship between personality and environmentally responsible behavior in Green High School . *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 17(9), 3439–3449. <https://doi.org/10.18844/cjes.v17i9.8084>
- Minton, A. P., & Rose, R. L. (1997). The effects of environmental concern on environmentally friendly consumer behavior: An exploratory study. *Journal of Business research*, 40(1), 37-48.
- Nortjé, G. P., & Mearns, K. (2017). Tourists' perceptions of off-road driving in the Makuleke Contractual Region of Kruger National Park. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 6(4).
- Orhan, T., & Karahan, F. (2010). Uzundere ilçesi ve yakın çevresinin ekoturizm potansiyelinin değerlendirilmesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 11 (1):27-42
- Patton, M. Q. (2005). Qualitative research. New York: John Wiley & Sons, Ltd
- Pickering, C. M., & Hill, W. (2007). Impacts of recreation and tourism on plant biodiversity and vegetation in protected areas in Australia. *Journal of environmental management*, 85(4), 791-800.
- Pytka, J. A., Tarkowski, P., Fijałkowski, S., Budzyński, P., Dąbrowski, J., Kupicz, W., &
- Pytka, P. (2011). An instrumented vehicle for off-road dynamics testing. *Journal of Terramechanics*, 48(5), 384-395.
- Rosalino, L. M., & Rosalino, C. (2012). Nature conservation from a Junior High School perspective. *Journal for Nature Conservation*, 20(3), 153-161.
- Schultz, P. W., & Oskamp, S. (1996). Effort as a moderator of the attitude-behavior relationship: General environmental concern and recycling. *Social Psychology Quarterly*, 59(4), 375-383.
- Schultz, P. W., Gouveia, V. V., Cameron, L. D., Tankha, G., Schmuck, P., & Franěk, M. (2005). Values and their relationship to environmental concern and conservation behavior. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36(4), 457-475.
- Sevinç F, Duran E. (2018) Off-road tourism: An alternative way for sustainable tourism in Çanakkale, Turkey. *ERAZ 2018*, 898
- Sevinç, F, Duran, E. (2019). Alternatif turizm türü olarak off-road faaliyetlerinin katılımcıların yaşamlarındaki yeri: Çanakkale Örneği. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 1-16.
- Sivesan, S. (2019). Challenges of sustainable tourism in ancient cities: A case study based on Kandy, Sri Lanka. *Journal of Business*, 6(1), 57-74.

- Stern, P. C. (2000). New environmental theories: toward a coherent theory of environmentally significant behavior. *Journal of social issues*, 56(3), 407-424.
- Thøgersen, J. (2004). A cognitive dissonance interpretation of consistencies and inconsistencies in environmentally responsible behavior. *Journal of Environmental Psychology*, 24(1), 93-103.
- Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre: Teorik bir inceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 57-73.
- UNEP, Birleşmiş Milletler Çevre Programı, <https://www.unep.org/> Erişim tarihi: 12/05/2023
- UNESCO, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü. <https://en.unesco.org/themes/education-sustainable-development/sustainability-and-education>. Erişim tarihi: 12/05/2023
- Vining, J., & Ebreo, A. (1990). What makes a recycler? A comparison of recyclers and nonrecyclers. *Environment and behavior*, 22(1), 55-73.
- Webb, R. H., Ragland, H. C., Godwin, W. H., & Jenkins, O. (1978). Environmental effects of soil property changes with off-road vehicle use. *Environmental Management*, 2, 219-233.
- Wierzbinski, B., Surmacz, T., Kuźniar, W., & Witek, L. (2021). The role of the ecological awareness and the influence on food preferences in shaping pro-ecological behavior of young consumers. *Agriculture*, 11(4), 345.
- Wong, Y. D., & Lee, L. W. (2019). Environmental awareness and education in Malaysia: A review of current perspectives and future directions. *Environment, Development and Sustainability*, 21(4), 1615-1637.
- Yeşil, M., & Turan, Y. (2020). Çevresel duyarlılık üzerine bir ölçek geliştirme çalışması. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 418-435
- Yoon, J. (2020). The Analysis of the difference in eco-friendly behavior between Korean and Chinese Consumers. *Asia-pacific Journal of Convergent Research Interchange* Vol.6, No.2, February 29 (2020), pp.173-183

Nif Olympos Dağı projesi Kapsamında Ele Geçen Hayvan Kemiklerinin Zooarkeolojik Çalışmaları¹

Alper Yener Yavuz²

Ercan nalbantoğlu³

Özet

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren doğayla sürekli iç içeydi. İnsanoğlu Paleolitik dönemden itibaren, kendinden sonraki nesillere, içinde bulunduğu ortamı tasvir eden belgeleri çeşitli yollarla miras bırakmıştır. O dönem insanları, doğayla etkileşim halindeyken beklisi de en çok hayvanları gözlemleyerek onları avlamış, resimlerini duvarlara çizmiş, heykellerini yapmış ve evcilleştirmiştir. Geçmiş dönemlerde yaşamış insanlara ait kalıntıları antropolog, prehistoryen ve arkeologlar incelerken, hayvanlara ait kalıntıları da zooarkeologlar incelemeye başlamışlardır. Bu tezin konusu İzmir ili, Buca, Torbalı, Kemalpaşa ilçeleri üçgeninde yer alan Nif (Olympos) Dağı Kazı Projesinde ortaya çıkarılan hayvan kemikleri genel fauna olarak incelenmiş olup, bu kemikler yoluyla Nif Dağı insanların diyetleri, yaşam tarzları kasaplık izleri ile kısmen de olsa etnozoolojisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

1. Giriş

Toplumlar yerleşik hayata geçtikten sonra beslenme ve günlük yaşamlarında bazı hayvanlara ihtiyaç duymaya başlamışlardır. İnsanlar ihtiyaç duyduğu hayvanları evcilleştirme yoluyla hayatına katmış ve günlük yaşamını idame ettirmede yararlanmaya başlamıştır. Çeşitli dönemlerde ve toplumların yaşayış tarzlarına göre farklılık gösteren bu hayvanların kalıntıları günümüzde kazı çalışmaları sonucu ele geçmektedir. Bu çalışmalar

- 1 Alper Yener Yavuz' un "Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi'nden çıkarılan hayvan kemiklerinin zooarkeolojik analizi" isimli tezinden üretilmiştir.
- 2 Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü
Orcid no: 0000-0002-4959-5581
- 3 Dr., emekli bağımsız araştırmacı, Orcid 0009-0004-5595-4861, Enalbantoglu@gmail.com

sonucu ele geçen hayvan kemiklerinin incelenerek değerlendirilmesi ve yorumlanması zooarkeoloji biliminin konusunu oluşturmaktadır (J. Reitz E., Wing E.,S, 2008).

Zooarkeoloji; ilk kez 1800'lü yıllarda Lubbock tarafından, biyolojik ve antropolojik geçmişte ortaya çıkan karışıklıkların ortadan kaldırılması yönünde ortaya çıkmış bir bilimdir. Lubbock zooarkeoloji terimini kullanana kadar birçok Avrupalı bilim adamı Zooarkeoloji terimi yerine “zoologico-archaeologist” birleşik terimini kullanıyordu. Bu farklı kullanımlar da beraberinde kavram kargaşasını getiriyordu. Fakat zooarkeoloji terimiyle bu karışıklıkların bir derece ortadan kalktığı düşünülmektedir. Bu noktadan sonra dillerden ve kullanımdan kaynaklanan karışıklıklar gündeme gelmeye başlamıştır. Örneğin zooarkeoloji teriminin modern türevleri olan “zooarchéologie”, “zooarchaeologia” gibi terimler de çok sık olmamakla birlikte zaman zaman zooarkeoloji teriminin yerine kullanılmaktadır. Türkiye’de de oldukça yeni olan bu bilim dalı, 1930 yıllarda başlamış olmakla birlikte, 1980’li yıllarda ancak ivme kazanmış ve genellikle arkeolojik kazılardan ele geçen hayvan kemiklerinin değerlendirildiği bir bilim dalı olarak tanınmıştır. Antik dönem insanları tarafından hayvanlar ne zaman evcilleştirilmiş, eti dışında nelerinden yararlanılmaktaydı ve insanlarla birlikte hangi türler daha çok aynı ekolojik ortamı paylaşıyorlardı gibi soruların cevabı zooarkeolojik araştırmalar sonucunda verilebilmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda yapılan bu çalışmada, Nif Dağı kazılarında ele geçen hayvan kemiklerinin o dönemde yaşamış olan insanlar için ne anlam ifade ettiğinin aydınlatılması amacıyla gerçekleştirilmiş bir çalışmadır (J. Reitz E., Wing E.,S, 2008).

Nif (Olympos) Dağı, İzmir (Smyrna) Körfezi’nin hemen doğusunda, çevredeki ulaşım ağı sayesinde hem deniz hem de iç kesimlerle bağlantılı bir konumda bulunmaktadır. Bulunduğu konum itibarıyla madenlere, verimli topraklara ve arazi yapısından dolayı çok sayıda su kaynağına sahip olan Nif Dağı bölgesi doğal olarak korunaklı olması sayesinde de yerleşimlere uygundur (Tulunay 2006). Konum olarak Kemalpaşa, Torbalı, Buca ilçelerinin ortak sınırlarındadır. Kuzeyinde Kemalpaşa (Nif / Kryos Çayı) ovası ve Manisa (Sipylos) Dağı; doğusunda Smyrna- Sardeis yolunu Küçük Menderes (Kaystros) vadisine bağlayan Karabel geçidi; güneyinde torbalı ovası yer alır (Tulunay 2006).

Şekil 1: Nif Dağı Konumu (<https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler.ashx?f=7GdnIdYyK0K30tJLQuiEyQ>)

İzmir İli'nin Buca, Kemalpaşa ve Torbalı ilçeleri sınırlarının kesişiminde konumlanan Nif (Olympos) Dağı'ndaki kültür varlıklarını belirlemek amacıyla bölgede 1999 – 2001 yıllarında ön inceleme gezileri (Tulunay 2007) ile 2004 ve 2005 yıllarında geniş kapsamlı yüzey araştırmaları (Tulunay 2006; Tulunay 2007) İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Elif Tül Tulunay başkanlığında yapılmıştır. Yüzey araştırmalarının ve yapılan manyetik ile jeofizik taramaların değerlendirilmesi ve alanlardaki yoğun tahribatlar (Tulunay 2006) sonucunda araştırma kapsamındaki bazı alanlarda 2006 yılından itibaren kazı yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Kazı yapılmadan önceki yüzey araştırmaları ve ardından da yapılan kazılarla bu bölgede M.Ö. 8. yy. ile M.S. 13.yy.' a dek tarihlendirilen kalıntılar tespit edilmiştir. Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi kapsamında 2006 ile 2009 yılları arasında dört farklı alanda çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. Bu alanların üçünde (Karamattepe, Başpınar, Dağkızılca) kazı çalışmaları, bir diğerindeyse (Ballicaoluk) belgeleme çalışmaları sürdürülmüştür.

2. Materyal - Metot

Bu çalışma kapsamında, İzmir ili, Torbalı, Buca, Kemalpaşa ilçeleri sınırındaki Nif Olympos Antik Kent kazılarında, 2006-2009 (1. Etap) ve 2009- 2019 (2. Etap) yılları arasında çıkarılan hayvan iskeletleri incelenmiştir. 1. Etap çalışmalar tez malzemesini içermektedir. 2. Etap olarak

sınıflandırılan kemikler ise Kültür ve Turizm Bakanlığı izni ile kentten alınan 4 kutu içerisindeki hayvan kemikleri Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Antropoloji laboratuvarına getirilmiştir.

İlk etap çalışmaları olarak nitelendirilen kemikler İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji bölümünde çalışılmıştır. İkinci etap çalışmaları olarak değerlendirilen kemikler ise üzerinde bilimsel çalışmalar yapılabilmesi için temizlenmiştir. Kemikler temizlendikten sonra kırık olan parçalar varsa birleştirilmiştir. Son aşama olarak da kemikler vücut bölgelerine ayrılmış, tanımlamalar yapılmıştır. Tanımlamalar yapılırken Burdur Mehmet Akif Ersoy laboratuvarındaki tanımlama malzemelerinden faydalanılmıştır.

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Antropoloji laboratuvarında Zooarkeoloji çalışmalarının yapıldığı bölümde kazılardan ele geçirilen hayvan kemiklerinin tanımlanması ve karşılaştırma çalışmalarının yapılması için çok sayıda örneklem hayvan iskelet üyesi mevcuttur. Fakat karşılaştırma materyalinin yeterli olmadığı ve spesifik tanımlama gerektiren durumlarda kaynak kitaplara başvurulmuştur. Bu kaynak kitapları üç başlık altında toplayabiliriz. Bunlar morfolojik tanımlamalar için Payne ve Schmid, yaşlandırma için kullanılan epifiz kapanması metodu için yine Schmid, diş sürmesi için Hillson ve kasaplık izlerinin kontrolü için de O'Connor kaynağından faydalanılmıştır.

3. Bulgular

Çalışmanın konusu olan Nif (Olympos) Dağı kazı projesi kapsamında ele geçen kemikler, daha önce de belirtildiği gibi iki etap şeklinde çalışılmıştır. Tez kapsamında çalışılan 3 farklı alana ek olarak ikinci etap çalışmaları kapsamında Balıcaoluk alanından çıkarılan hayvan kemiklerinin zooarkeolojik analizi yapılmıştır.

İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Elif Tül TULUNAY başkanlığında yürütülen İzmir ili, Torbalı, Buca, Kemalpaşa ilçeleri sınırlarında Nif Olympos Dağı Araştırma ve Kazı Projesi kapsamında 2005–2009 yılları arasında ele geçen hayvan kemikleri oluşturmaktadır. Kitapta incelenen 809 parça kemikten 622 parçası aile bazında, 612 parçası da cins ve tür bazında tespit edilebilmiştir. 89 adet kemik parçası ise hiçbir şekilde değerlendirilememiştir. 98 parça kemiğin ise bir kısmı aile bazında tespit edilmesine karşın element tespiti yapılamamışken, bir kısmının ise elementi tespit edilmesine karşın ailesi belirlenememiştir. Bu sebeple bu kemik parçaları değerlendirmeye alınmamıştır. Ele geçen kemiklerin % 77' lik kısmı aile bazında tespit edilmiştir. Yine ele geçen kemiklerin % 75 i cins

ve tür bazında ayrılabilmiştir. Hiçbir şekilde değerlendirilemeyen kemik parçasının oranı ise % 13 dür.

Nif Dağı'nda yapılan yüzey araştırmaları ve kazılar sonucu bu çalışmanın materyalinin çıkarıldığı alanın M.Ö. 8. yy. ile M.S. 13.y.y.'a kadar tarihlendiren buluntulardan söz edilmektedir (Tulunay, 2008). Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi kapsamında 2006 ile 2009 yılları arasında dört farklı alanda yapılan çalışmalardan ele geçen hayvan kalıntılarının incelendiği bu çalışmada, Nif dağında yukarıda belirtilen dönem insanlarıyla birlikte yaşamış olan hayvanlar arasındaki ilişki irdelenmeye çalışılmıştır. Yapılan bu çalışma sonucunda elde edilen bulgular buluntu yerlerine göre ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

3.1. Dağkızılca

3.1.1. Tez kapsamında çalışılan 1. Etap çalışmaları:

Dağkızılca bölgesinde kazılan yerler genellikle nekropol ve temizlik amaçlı olduğundan bu bölgeden çok fazla sayıda kemik ele geçmemiştir. Fakat ele geçen kemikler aile, cins ve tür bazında tek tek incelenmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda Dağkızılca alanında 2 farklı takıma ait 11 farklı element tespit edilmiş olup bu elementlerin dışında 2 tane kemiğin tanımlaması yapılamamıştır.

Bu alanda 2006 yılından itibaren yapılan kazılarda iki adet Küçük Ruminant (Ovis/Capra)'a ait kemiklere rastlanmıştır. Kemikler tür ya da cins bazında tanımlanamamıştır. Sadece Küçük Ruminant olarak etiketlenmiştir. Minimum birey sayısı phalanx'a göre 1'dir.

Dağkızılca alanından en fazla iskelet üyesi ele geçirilen takım Carnivora takımıdır. Toplam elementler içinde carnivora takımına dahil elementlerin oranı %76'dır. Bu alanda carnivora takımına ait kemikler içinde ele geçirilen en fazla iskelet üyesi ise phalanxlardır. Diğer üyelere ait parçalar ise hemen hemen aynı oranlarda dağılım göstermiştir.

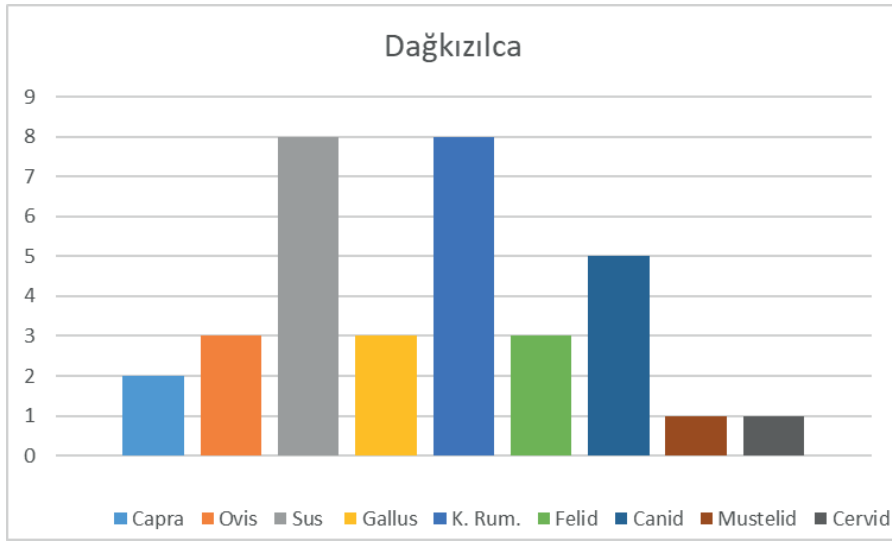
Carnivora takımı içinde aile düzeyinde bir değerlendirme yapıldığında, Felidae ve Canidae ailelerine ait kemik parçalarının olduğu tespit edilmiştir. Takım bazında tespit edilebilmiş ancak aile düzeyinde tespit edilemeyen kemikler de mevcuttur. Carnivora takımı içerisinde en fazla kemik parçası canidae ailesine aittir. Elementler içinde ise phalanx en çok ele geçen iskelet üyesidir. İskeletler bir arada değerlendirildiğinde minimum birey sayısı 4 tür (2 sağ humerus+genç maxilla+genç mandibula). Dağkızılca alanında canidae ailesi içinde cranial ve post cranial olarak kemikleri iki grup halinde incelediğimizde post cranial kemikler cranial kemiklerden yaklaşık 4 kat

daha fazladır. İskelet üyeleri erişkin ve genç olarak ayrıldığında, craniuma ait iskelet üyelerinin genç bireylere ait olduğu, diğer post cranial üyelerinin ise erişkin bireylere ait olduğu anlaşılmıştır.

Dağkızılca alanında Felidae ailesine mensup kemiklere de rastlanmıştır. Phalanx'tan ve mandibula parçasından yapılan değerlendirmeler sonucu minimum 2 bireye ait iskelet parçalarının olduğu tespit edilmiştir. Phalanx'ın erişkin bir felid'e ait, mandibulanın ise genç bir felid'e ait olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle minimum birey sayısı 2'dir.

3.1.2. İkinci Etap Çalışmaları

Tez kapsamı dışında çalışılan malzeme (2. Etap çalışmaları) ise yine temizlik ve alan açma çalışmaları sırasında ele geçen kemiklerden oluşmaktadır. Bu çalışmalar sırasında da yine küçük ruminantlara ait kemik parçalarının yanı sıra tanımlanabilen koyun ve capra kemikleri, domuzda ait kemik ve çene parçaları, 1 tane geyiğe ait astragalus, tavuk kemikleri, 1 tane kediye ait phalanx parçası, köpeğe ait uzun kemik parçaları ve 1 tane de porsuğa ait kafatası bulunmuştur. Her iki etap birlikte değerlendirildiğinde de tez kapsamındaki grafik değişmiştir.

Şekil 2: Dağkızılca alanından ele geçirilen tüm hayvan kemiklerinin dağılımı.

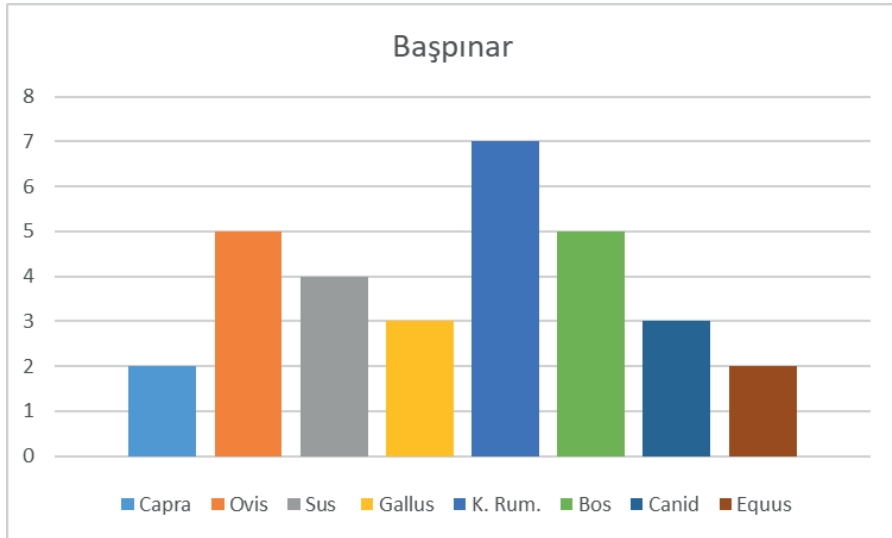
3.2. Başpınar

Başpınar kazı alanındaki kazı çalışmaları herhangi bir kareleme sistemi içinde yapılmadığından, kemikler genel olarak değerlendirilmiştir. Alan yakın geçmişe kadar kullanıldığı için alandan ele geçen birçok kemik parçası da güncel olarak değerlendirilmiştir. Özellikle atık toprak (örtü toprağı) içinden çok fazla kemik ele geçmiştir. Fakat bu kemiklerin çoğunun yakın döneme ait olması nedeniyle değerlendirmeye alınmamıştır. Ayrıca toprağın çok yumuşak oluşu ve yakın dönemde alanın üstünün örtülmüş olması kemiklerin parçalı ele geçmesine neden olmuştur. Başpınar kazı alanı da tıpkı Dağkızılca gibi temizleme öncelikli bir alan olduğu için çok fazla kemik buluntuya rastlanmamıştır. Ele geçen kemikler daha çok takım, aile bazında, mümkün olduğu zamanlar da ise cins bazında değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu değerlendirmelere göre takım bazında 3, aile bazında 4 grup tespit edilmiştir. Bu gruplamaların dışında aves sınıfına ait bir kemiğe de rastlanmıştır. Fakat sınıf, takım ve aileyi aynı grafikte değerlendirmek doğru olmayacağı düşüncesiyle aynı grafikte gösterilmemiştir. Bunların yanı sıra herhangi bir ayırım yapılamayacak kadar küçük kemik parçaları da ele geçmiştir. Takım ve aile bazındaki değerlendirmelere yanmış kemikler, kemiklerin morfolojilerinin bozulabildiği düşüncesiyle yanmış kemikler dahil edilmemiştir.

Kazı alanından ele geçen kemikler element bazında değerlendirmeye çalışılmıştır, ancak bu alandaki kemiklerin parçalı olması element düzeyinde tanımlanmalarını zorlaştırmış, buradan ele geçen kemikler, diğer alanlara göre daha kırıklı olduğu için elementleri en fazla belirlenemeyen alan olmuştur. Buradan ele geçen en fazla element ise metapodiumlardır. Başpınar kazı alanında yanmış kemikler de bulunmuştur. Kemiklerin yanma oranlarını az, orta ve ileri derece olarak sınıflandırdığımızda, en fazla orta derecede yanmış kemikler tespit edilmiştir.

Bovidae ailesi Başpınar alanındaki en yoğun nüfusa sahip olan bir aile olarak karşımıza çıkmaktadır. Bovidae ailesi içerisinde değerlendirilen Ovis, Capra ve Bos cinslerinin yanı sıra küçük ruminant şeklinde değerlendirilen, cinsleri belirlenemeyen gruplar da sınıflandırılmıştır. Bu cinsler içerisinde en fazla üyeye sahip grup ise Ovis'tir. Başpınar' da ele geçen Bovidae ailesinin element dağılımı baz alındığında, en çok ele geçen iskelet üyesi metapodiumdur. Metapodiumdan hareketle minimum birey sayısı 3 olarak belirlenmiştir. Bovidae ailesi içindeki buluntular genç ve erişkin bireylere ayrıldığında, erişkin bireylerin genç bireylerden az farkla da olsa daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu alandan *Bos taurus*'a ait olarak ele geçen kemikler sadece 2 adettir. Bunlar costae ve axis kemikleridir. *Bos taurus*' un

tüm Bovidae ailesi içindeki oranı ise %10,5 civarındadır. Minimum birey sayısı Axisten yola çıkarak 1'dir. Başpınar kazı alanında en çok ele geçen tür olarak Ovis dikkat çekmektedir. Bulunan kemik parçalarından yola çıkarak minimum birey sayısı metapodiumlardan 2 erişkin, (2 metatarsal sağ) mandibulalardan da 2 (genç) olmak üzere 4 'tür. Çalışmalarda en fazla ele geçirilen iskelet üyesi yine metapodiumdur. Başpınar'da bulunan Ovisler genç ya da erişkin olarak değerlendirildiğinde ise erişkin bireyler daha fazladır. Başpınar' da Capra' ya ait sadece 3 kemik parçası bulunmuştur. Bu kemiklerden genç bireye ait hiçbir kemik yokken minimum birey sayısı da 2' dir (mandibular bir diş olmasına rağmen mandibulada zaten premolar diş mevcut). Başpınar alanından Equidae ailesine ait az sayıda kemik parçası ele geçmiştir. Ele geçen kemiklerden yola çıkarak humerustan minimum 1 birey olduğu tespit edilmiştir. Başpınar alanındaki Equidae ailesine ait buluntuların tüm buluntular içindeki oranı %11'dir. Başpınar alanında Carnivora takımına ait 2 adet türü belirlenemeyen kemik parçasıyla 1 adet Canidae ailesine ait kemik parçası bulunmuştur. Başpınar alanında carnivora takımına ait minimum birey sayısı 3 tür. Canis tüm carnivora takımı içinde üçte birini kapsamaktadır. Başpınar alanından ayrıca Sus' a ait bir adet humerus distali bulunmuştur. Kemik parçası yetişkin bir Sus' a aittir. Tüm elementler içinde bu humerusun yüzdesi %4 civarındadır. Tüm malzeme 2. Etap çalışmasında gözden geçirildikten sonra tekrar değerlendirildiğinde (hem eski notlar, hem malzemenin tekrar kontrolü, hem de fotoğraflar) Başpınar ile ilgili grafik aşağıdaki gibi oluşmuştur.

Şekil 3: Başpınar alanından ele geçirilen hayvan kemiklerinin aile bazında dağılımı.

3.3. Karamattepe

Karamattepe üç kazı alanı içinde en çok elementin bulunduğu alandır. Tüm alan kare sisteminde kazıldığından Karamattepe alanından ele geçen kemik parçaları plan kare numaralarına göre kaydedilmiş ve bu sisteme uygun şekilde değerlendirilmiştir. Yalnız bu alanda da kemikler, alanın tarla olarak kullanılmasından dolayı ya çok parçalı ya da çok fazla tahrip olmuş şekilde ele geçmiştir. Karamattepe kazı alanından ele geçen kemik parçalarının 784 tanesi takım, aile, cins/tür bazında değerlendirilmiştir. Bu 784 adet kemik parçasının 578 tanesi en küçük cins/tür bazına kadar tespit edilebilmiştir. 72 tanesi büyük, 112 tanesi de küçük parçalar olmak üzere değerlendirmeye alınamamış kemik parçaları da değerlendirilemeyen kısmı oluşturmaktadır. Bunların da dışında 24 adet yanmış kemikte bu üç gruptan ayrı olarak değerlendirilmiştir.

Değerlendirmeye alınan kemikler dışında değerlendirme dışı tutulan ya da değerlendirilemeyen kemikleri 3 ana grupta toplamak mümkündür. Bu gruplar Küçük parçalı kemikler, büyük parçalı kemikler ve yanmış kemiklerdir. Değerlendirmeye alınamayan kemiklerin dışında kemiklerin tespiti yapılmasına karşın aile, cins/tür ayrımı yapılamayan kemikler de tüm Karamattepe alanında toplam 19 tanedir. Bu grupta scapulanın fazlalığı dikkat çekmektedir. Bu alanda aileler arası dağılımda ise Bovidae en sık olarak karşılaşılan ailedir. Bovidae ailesini sırasıyla Canidae ve Suidae aileleri izlemektedir. Karamattepe alanında element olarak en sık karşılaşılan elementler ise premolar, molar ve phalanxtır. Premolar ve molar dişler mevcut mandibulalar onarıldıktan sonra yerlerine koyulmaya çalışılmış fakat büyük oranda dişler izole olarak kalmıştır. Bu alandaki kemik parçaları post cranial ve cranial olarak sınıflandırılacak olursa, post cranial kemikler cranial kemiklerin hemen hemen iki katı kadardır. Karamattepe alanından ele geçen kemiklerin tümünü ele alıp yapılan yaş grafiğinde ise, erişkinlerin az bir farkla da olsa fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bovidae ailesi Karamattepe kazı alanından en çok buluntu veren ailedir. Bovidae ailesi kendi içerisinde cins/tür ayrımı yapıldığında, Capra veya Ovis' ait kemikler olduğu tespit edilebilmiş, fakat kesin olarak hangisine ait olduğu belirlenemediği için, kemikler Küçük Ruminant başlığı altında toplanmıştır. Bovidae ailesi içinde cins/tür bazında en fazla rastlanılan ise Capra'dır. Bovidae ailesi içinde kemikler post cranial-cranial ayrımı yapıldığında da post cranial kemiklerin az da olsa fazla olduğu görülmüştür. Bovidae ailesi içinde yapılan element ayrımında Karamattepe'den ele geçen tüm ailelere ait elementlerle hemen hemen aynı oranlara sahiptir. En büyük oran yine premolar ve molar izole dişlerdedir.

Karamattepe alanından ele geçen Bovidae ailesine ait kemik parçalarından yapılan yaş dağılımına göre, erişkin bireylerin gençlere oranla daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Alandan *Bos taurus*'a ait olarak ele geçen kemikler 30 adettir. *Bos taurus*' un tüm Bovidae ailesi içindeki oranı ise %19 civarındadır. Karamattepe'de Boslara ait kemik parçalarının büyük çoğunluğu postcranial kemik parçalarıdır. Değerlendirme sırasında mandibular ve maxillar dişler ayrı ayrı değerlendirilmemiş, hepsi tek üye olarak alınmıştır.

Karamattepe'den ele geçen *Bos taurus*'a ait kemiklerin element analizi yapıldığında izole dişlerin fazlalığı dikkat çekmektedir. Toplam 12 adet olan izole dişlerin 8'i mandibular 4'ü ise maxillardır. İzole dişlerden sonra ise costaeların, phalanxların ve femurların fazlalığı da post-cranial kemiklerin oranının yükselmesinin sebebidir. Diğer iki kazı alanına kıyasla hem *Bos taurus*' un hem de genç bireylerin daha fazla miktarda olduğu tespit edilmiştir. Bulunan kemik parçalarından yola çıkarak minimum birey sayısı 13'tür (mandibular premolar). Yine en çok oranda ele geçen kemik parçası da premolardır. *Ovis*'in tüm Bovidae içindeki oranı ise % 27 civarındadır.

Ele geçen *Ovis* türü içinde post cranial ve cranial kemik parçalarının dağılımı hemen hemen birbirine eşittir. Yalnız bu değerlendirme sırasında premolar ve molar dişlerin hepsi ayrı ayrı ele alınmış olup minimum birey sayıları dikkate alınmamıştır. Karamattepe kazı alanındaki *Ovis* türüne element bazında baktığımızda, diğer tüm alanlardaki *Ovis* türü gibi dişlerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Dişler ise kendi arasında sınıflandırıldığında, mandibular dişler diğer tüm diş gruplarından daha fazladır. Mandibular dişler içinde ise en çok yoğunluğa sahip dişler premolar dişlerdir. Dişlerden sonra en çok yoğunluğa sahip kemik grubu ise phalanxlardır. Karamattepe alanından ele geçen toplam 95 parça *Ovis* türüne ait kemiklerden yaş dağılımı yapıldığında genç bireylerin erişkinlerin üçte biri kadar olduğu görülmektedir. Genç bireylere ait kemik yoğunluğunun belirli grup üyeler şeklinde değildir. Yani örneğin tümü ya da büyük çoğunluğu diş ya da phalanx değil hemen hemen tüm üyelere eşit oranda yayılmıştır.

Capra, Karamattepe kazı alanındaki Bovidae ailesi içinde en çok ele geçen ikinci türdür. Capra, dört farklı türün (küçük ruminant dahil) olduğu Bovidae ailesi içinde yaklaşık % 21 orana sahiptir. Bu değerlendirme sol phalanxlardan yapılmıştır. En yoğun şekilde ele geçen kemik parçası izole premolar dişlerdir. Fakat hem mandibularların kırık olması hem de izole dişlerin bazı mandibularlara tam oturmamasından dolayı minimum birey sayısı premolarlardan sonra en sık karşılaşılan diğer bir iskelet üyesi olan phalanxtan verilmiştir. Alandan ele geçen Capra kemiklerine genel olarak bakıldığında en sık karşılaşılan element premolar dişlerdir. Fakat Capra cinsi

içinde post cranial kemiklerde en az cranial kemikler kadar yoğundur. Post cranial kemiklerin içinde özellikle humerus, tibia ve phalanx'ın toplamının oranı diğer vücut kemiklerinden fazladır. Dişler ve vücut kemikleri tek tek ayrı bir şekilde değerlendirildiğinde erişkin Karamattepe Capraları gençlere oranla çok az da olsa fazladır.

Küçük Ruminant grubu içerisinde ele alınan kemikler türü belirlenemeyecek kadar hasar görmüş ya da tespiti zor olan kemiklerden oluşmaktadır. Bu grupta ilgili verilecek değerlendirme ve grafikler sadece Capra ve Ovisle kıyaslanması, element ve yaş dağılımıdır.

Karamattepe alanında Bovidae ailesine ait bulunan kemiklerin %27lik kısmını oluşturmaktadır. Oransal bazda Capradan çok az fazlayken Ovisten ise oldukça azdır. Element olarak tespit edilemeyen kemiklerin büyük çoğunluğunu incisive dişler, scapula parçaları ve phalanxlar oluşturmaktadır. Yine bu grup içerisinde genç bireylerinde azlığı dikkat çekicidir. 31 adet genç birey tespit edilmiştir.

Karamatteden çıkarılan carnivora takımına ait kemik parçalarından; canidae, felidae ve *Vulpes vulpes* (tilki) olmak üzere 3 ana grupta incelenmiştir. Bu üç grup arasında Karamattepe alanında en çok ele geçen grup canid' tir. Canid'e ait kemikler carnivora takımı içerisindeki kemiklerin hemen hemen yarı oranına eşittir. Canidler içinde en sık olarak karşılaşılan element kafatası, humerus, phalanxtır. Kafatasları tüm temizlik ve onarım işlemlerinden sonra toplam 6 adettir. Humerusların hemen hepsine yakın kısmının distal kısımlarının mevcut olduğu gözlemlenmiştir. Karamattepe canidlerini daha önceki türler gibi erişkin genç diye iki gruba ayırmak mümkündür. Erişkinler genç bireylerden oldukça fazladır. Örneğin kafatasları içerisinde sadece bir bireyin genç olduğu tespit edilmiştir.

Karamattepe kazı alanı içinde çok fazla sayıda olmayan felidlerin tüm alandaki carnivora takımı içindeki oranı %8 civarındadır. Buluntular sadece izole diş ve parmak kemiklerinden oluşmaktadır. Buluntular sadece izole diş ve parmak kemiklerinden oluşmaktadır. İzole dişler canine olup hem dişlerden hem de phalanxlardan genç bir bireye rastlanmamıştır.

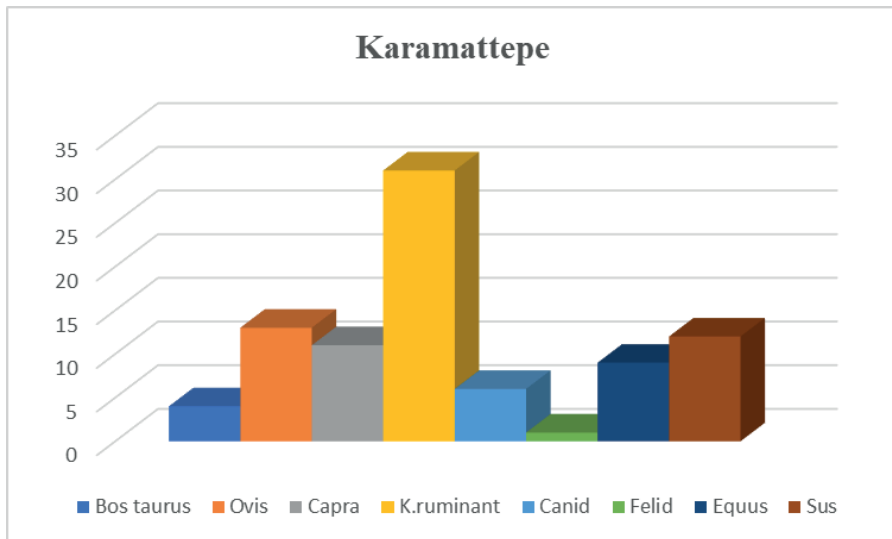
Vulpes genusuna ait kemikler Canislerden sonra en çok rastlanılan gruptur. Bu gruba ait tanımlanan kemikler içerisinde 23 tane kemik parçasının içine küçük costae parçaları da (tespit edilebilen) dahildir. *Vulpes* genusu için değerlendirme yapıldığında minimum birey sayısı felidlerden fazla fakat canislere göre daha azdır.

Karamattepe'den 2006'dan bu yana çıkarılan kemik parçalarının genel fauna içerisindeki yüzdesi %9 civarındadır. Yüzdesinden de anlaşılacağı gibi

çok sayıda kemik parçası bulunamamıştır. Karamattepe alanı için minimum birey sayısı metapodiumlardan (metatarsal sol) 12 olarak hesaplanmıştır. Element olarak Karamattepe atlarına bakıldığında ise metapoidumların ilk sırada olduğu dikkat çekmektedir. Daha sonra ise premolar ve molar izole dişler sırasıyla gelmektedir. Genç ve erişkin olarak Karamattepe atlarına bakıldığında sadece 1 tane genç ata ait kemik parçası mevcutken diğer tüm parçalar erişkin bireylere aittir. Ele geçen kemiklerden yarıdan fazlası post cranial bölgeye aittir. Post cranial kemiklerin hemen hemen yarısı kadar da cranial kemiklere ait parçalar mevcuttur.

Karamattepe kazı alanından çıkarılan hayvan kemikleri içerisinde Suid ailesine ait kemikler, Capra, Ovis ve Küçük Ruminant gruplarından sonra en fazla kemik parçasına sahip gruptur. Tüm fauna içerisindeki yüzdesi %12 civarındadır. Karamattedeki suidaelerin minimum birey sayısı 12 dir(sağ defans dişlerinden). Çıkarılan kemik parçalarının dağılımına bakıldığında ise defans dişleri en çok bulunan kemiklerdir. Yine defans dişlerinden sonra en çok bulunan parçaların başında mandibula ve izole premolar dişleri gelmektedir. Suidae kemik parçaları post cranial ve cranial olarak ayrı ayrı değerlendirildiğinde, cranial kemik parçalarının fazlalığı dikkat çekmektedir. Sadece izole dişlerin toplamının 29 adet olması da dikkat çekici diğer bir durumdur.

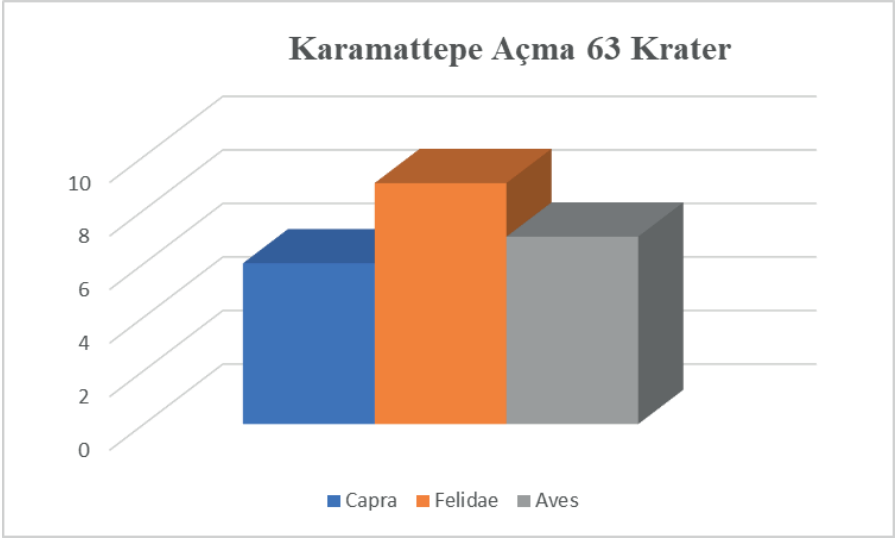
Aves sınıfı altında ele alınacak kemik parçasının azlığından dolayı sadece genel fauna içindeki oranı ve element dağılımı yansıtan grafikler verilecektir. Aves sınıfının tüm fauna içerisindeki yüzdesi sadece % 2 civarındadır. Aves sınıfına ait Karamattepe'den bulunan kemikler toplam 11 adettir. Bu kemiklerden ise en çok tibiaya rastlanmıştır.

Şekil 4: Karamattepe alanından ele geçirilen hayvan kemiklerinin dağılımı.

3.4. Karamattepe Açma 63 Krater İçinden Çıkan Kemikler

Krater içinden çıkan kemikler yanmış olduğundan ve krater içine ayrı olarak gömüldüğünden dolayı bu guruptaki kemikler Karamattepe ortalamasına alınmamış ayrı olarak değerlendirilmiştir. Karamattepe ortalamasına alınmamasının bir diğer sebebi ise kemiklerin bir kısmının yanmış olmasıdır. Krater içindeki kemikler sanki içerisine istiflenmiş gibi düzenli olarak dağıtılmıştır. Krater içinden sırasıyla en üstten alta doğru; üstte *Capra aegagrus hircus*'a ait bir astragalus/talus kabın orta kısımlarına doğru felidae/mustelidae ailelerine ait olduğunu düşünülen kemik parçaları ve kabın dip kısımlarından ise aves sınıfına ait hayvana ait kemik parçaları çıkmıştır. Orta kısımdan 9–10 parça kadar kemik bulunmasına rağmen kemiklerin sadece shaft kısımları kalmıştır. Şekil itibariyle humerus olduğu anlaşılan bir kemiğe ulaşılmasına rağmen kemiğin proximal ve distal kısımları mevcut değildir. Kabın el alt kısmında ise aves sınıfına ait 7–8 parça kemik mevcuttur. Ama o parçalarda biri hariç yanmış olduğundan sağlıklı bir tespit yapmak mümkün olmamıştır.

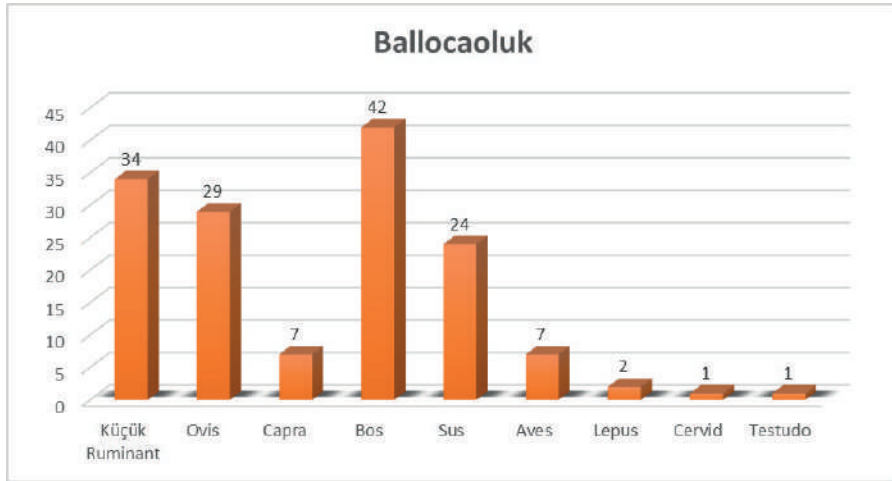
Şekil 5: Karamattepe alanında açma 63 Krater içerisinden ele geçirilen hayvan kemiklerinin dağılımı.

3.5. Balıcaoluk

Balıcaoluk alanı diğer kazı alanlarının aksine daha sonradan kazı çalışmalarının başladığı bir alandır. Tezin yazım aşamaları sırasında çok fazla verinin elde olmamasından dolayı tez çalışması kapsamına dahil edilmemiştir. Bu sebepten dolayı ikinci etap çalışmaları ile bu yayına dahil olmuştur.

Ballicaoluk çalışma grubunu 2015, 2016 ve 2017 yıllarında gerçekleştirilen kazılarda ele geçen hayvan kemikleri oluşturmaktadır. Çalışmaya küçük parçalar, tanımlayıcı niteliği olmayan parçalar, yanmış kemikler ve yüzey olarak tanımlanan güncel hayvan kemikleri dahil edilmemiştir. Bu kapsamda 146 adet hayvan kemiği tanımlanmıştır. Tanım grupları 1 sınıf, 2 aile, 1 cins ve 2 tip cins bazında değerlendirilmiştir. Sınıf olarak tanımlanan grup Aves'tir. Aileler, Cervidae ve Bovidae'dir. Bovidae ailesi içinde Ovis, Capra, Bos ve ayrımı yapılmayan ovis-capra kemikleri için küçük ruminant tanımı kullanılmıştır. Cins bazında sus yer alırken, taksonomik olarak aile grubunun adını taşıyan cinsler için kullanılan tip cins tanımı içinde ise Testudo (kara kaplumbağası) ve Lepus yer almaktadır.

Ballicaoluk alanında tanımlanmış gruplarda küçük ruminant grubu dikkat çekmektedir. Ovis ve Capra cins olarak küçük ruminant grubuna dahil ettiğimizde çalışma grubunun %48'ini oluşturmaktadır. Bos cinsi %29'unu oluşturmaktadır. Üçüncü olarak yoğunluk gösteren sus grubunda en fazla tanımlanan element alt, üst çene parçaları ve izole dişlerdir. Diğer alanlardan farklı olarak ballicaoluk kazı alanlarında Lepus (tavşan) ve Testudo (kaplumbağa) tanımlanmıştır. Testudo tip cinsi bu çalışma grubu içinde bir humerus kemiği ile Lepus ise bir humerus ve bir phalanx kemiği ile yer almaktadır.

Şekil 6: Ballicaoluk alanından ele geçen hayvan kemiklerin dağılımı

4. Sonuç

Bu çalışmada, İzmir ili Buca, Torbalı ve Kemalpaşa ilçeleri sınırları içerisinde yer alan Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı projesi

çerçevesinde, Arkaik dönemden (M.Ö. 750 - M. Ö. 480) Geç Bizans dönemine dek iskân görmüş, Karamattepe, Başpınar, Dağkızılca kazı alanlarından ortaya çıkarılmış olan hayvan kemiklerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu çalışma hazırlanırken öncelikle buluntu yerleri tek tek kendi içerisinde ele alınmış, daha sonra bu üç farklı alandan ele geçen buluntuların genel bir değerlendirilmesi yapıldıktan sonra, her üç buluntu alanı birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Bu değerlendirilmeler sırasında bütünlenemeyecek derecede parçalı veya tanımlanamayacak derecede belirsiz olan kemikler değerlendirmeye alınmamıştır.

Karamattepe, Başpınar, Dağkızılca kazı alanlarından ortaya çıkarılmış olan hayvan kemikleri üzerinde yapılan incelemeler sonucunda 809 parça kemiğin değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. İncelenen kemiklerin 622'si tanımlanabilecek nitelikte ve bunlara; elementi tespit edilebilen ancak ailesi belirlenemeyen, ailesi tespit edilip türü tespit edilemeyen kemikler dahil değildir. Bunlarda tam olarak tanımlanabilen buluntulara dahil edildiğinde buluntu sayısı 732'ye yükselmektedir. Hiçbir tanımlama yapılamayan buluntu sayısı 77 parçadır, ki bunlar da boyutları 1 ila 3 cm arasında değişen küçük kemik parçaları şeklindedir. Bunların bazılarının da hangi iskelet üyelerine ait olduğu kısmen tespit edilmesine rağmen, karşılaştırma malzemesi ile doğrulanamadığı için değerlendirme dışı tutulması uygun görülmüştür.

Bu çalışmanın sonucunda, antik dönemlerde Nif Dağı çevresinde yaşamış olan insanların hangi hayvanları geçim şartları için kullandığı, hangilerinden beslenmede yararlandığı irdelenmiştir. Ayrıca bu dönemlerde yaşamış olan insanların yaşadıkları dönemde nasıl bir yaşam tarzı sergiledikleri ve hangi ekolojik ortamı hangi canlılarla paylaştıklarını aydınlatmak da bu çalışmanın diğer bir amacını oluşturmuştur. Nif Dağından ele geçen ve incelenen faunadan hareketle, her üç alan için de Nif (Olympos) dağı insanların yaşam tarzları, sosyo-ekonomik durumları tespiti, kasaplık faaliyetleri gibi günlük hayatın anlaşılmasında yardımcı olunması amacıyla hayvan kemikleri tez çalışmasının konusu olmuştur. Değerlendirmeye alınan hayvan kemiklerinin fauna dağılımı değerlendirildiğinde;

Karamattepe, Dağkızılca, Başpınar ve Ballicaoluk kazı alanlarından ele geçen kemik buluntularında evcil hayvanlara ait kalıntıların yoğunlukta olduğu, dolayısıyla bu hayvanların, yörede gerek günlük hayatta besin kaynağı olarak tüketilmiş olduğu, gerekse sunaklarda adanmak üzere yetiştirildiği düşünülmektedir. Bu bilgilerden hareketle Nif dağı insanları için çiftçiliğin önemli bir yeri olduğu söylenebilir.

Paleolitik dönemden başlayarak insanoğlunun diyetinde önemli bir yeri olan koyun, keçi, sığır, domuz gibi hayvanlara ait kalıntılar, bu çalışmanın

inceleme alanlarının her üçünde de oldukça çok sayıda bulunmuştur. Dolayısıyla Nif dağı insanların da diyet listesinde, etin ve hayvansal ürünlerin önemli ölçüde yer aldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca buralarda yaşamış olan insanların; koyun ve keçi etinin yanı sıra, bunların sütü, yünü hatta kemiklerinden, sığırların derisi, sütü, kemikleri ve gücünden de yararlanmış olmaları olasıdır.

Karamattepe, Dağkızılca, Başpınar ve Ballicaoluk alandan gelen kalıntılar içerisinde, beslenmede yararlandığı düşünülen hayvanlar içerisinde koyun ve keçi, özellikle keçinin fazlalığı dikkati çekmektedir. Sığırın eti ve sütünün çok olmasına karşın beslenmesi için harcanan zaman ve yediği yem miktarı, koyun ve keçinin yediğine oranla kat kat fazla olması, Nif Dağı insanların koyun ve keçi eti ile beslemesinde önemli bir etmendir. Sürüleri otlatmak için ortamın uygun olmayışı ve koşulların zorluğu da düşünüldüğünde, Nif Dağında, manevrası ve kıvraklığı sığırdan çok daha hızlı olan koyun ve keçi sürülerinin çokluğu olağan görülmelidir.

Genel fauna içinde domuzlar değerlendirildiğinde yoğunluk olarak üçüncü sırada ele geçen ailedir. Genel olarak değerlendirildiğinde domuz, çok sayıda yavru vermesi, mera alanı varsa bakımının kolaylığı, yüksek kalorili besin kaynağı olması gibi avantajlar tercih sebebi olarak değerlendirilebilir. Buna karşın mera alanı olmayan yerlerde de bu hayvanların bakımı çok zor hatta imkânsıza yakındır. Ele geçen kemiklerden yola çıkarak yapılan değerlendirme sonucu, domuzların azımsanamayacak derecede fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu da incelenen üç yerleşim yerinin, döneminde muhtemelen mera alanlarına ya da en azından bu hayvanları bir arada tutulabilecek alanlara sahip olduğunu göstermektedir.

Domuz buluntuları açısından üç buluntu yeri karşılaştırıldığında, ele geçen buluntuların genç bireylerden çok yetişkin bireylere ait olduğu dikkati çekmektedir. İnsanların diyetine girebilecek hayvanlara bakıldığında da bu durum pek fazla değişmemektedir. Bu durumdan yola çıkarak Karamattepe, Dağkızılca, Başpınar ve Ballicaoluk çevresinde yaşamış olan insanların koyun, keçi, sığır ve domuz gibi hayvanların etinden olduğu kadar sütü, yünü, gücü hatta kemiklerinden de olabildiğince faydalandıkları söylenebilir.

İnsanoğlunun yerleşik hayata geçmesi ile birlikte, yerleşim yeri yakınındaki çöpleri yemek için bu alanlara yaklaşan ve bu evrede insanlarla ortak paylaşım alanları içerisine giren köpeğe ait kemik kalıntılar da özellikle Karamattepe alanında oldukça fazla sayıda ele geçmiştir. Köpeklerin yaşam alanlarını koruma, benimseme hatta sürülere saldırıldığında sürüleri de korumaları göz önüne alınırsa, bu hayvanın Karamattepe alanı için ne kadar önemli olduğu daha net bir şekilde anlaşılacaktır. Bu özellikler ve Karamattepe'ye

ait değerlendirmeler göz önüne alındığında, Karamattepe'nin çok büyük bir yerleşim yeri olmaması nedeniyle, çevreyi korumada kısmi olarak köpeklerden yararlanmış olabileceği düşünülebilir. Köpeğe ait kemik kalıntıları tüm Karamattepe faunası içinde 4. sıradadır ve sığırlara ait kalıntılardan daha fazladır.

Araştırma alanları içerisinde özellikle Karamattedepeden ele geçen kalıntıların çok olmamakla birlikte, buluntuların bir kısmında tafonomik izler tespit edilmiştir. Bu izlerin büyük kısmı Karamattepe'nin sürülebilen ve üzerinde ağaçlar olan bir arazi yapısına sahip olabileceğini düşündürmektedir. Diğer yandan küçük çalı ve ağaç kökleri tıpkı mezarları dağıttığı gibi kemikler üzerinde de bitki izleri şeklinde tespit edilmiştir.

Dağkızılca alanı için değerlendirmeye alınabilecek kemikler mezar içi kemikler olduğundan ve mezarların büyük kısmı kaçak kazıcılar tarafından dağıtıldığından, mezar temizleme çalışmaları esnasında ele geçen her kemik bir parçası değerlendirmede oldukça önem taşımaktaydı. Güncel ve arkeolojik kemik kalıntılarının ayrımları yapıldıktan sonra değerlendirmeleri yapılmıştır.

2005 senesinde Başpınar alanında yapılan yüzey araştırması sırasında bulunan bir Küçük Ruminant uzun kemik parçası, üzerinde kasaplık izi bulunması açısından oldukça önemliydi. Kemiğin distal kısma yakın bir bölümünde, muhtemelen sivri bir alet yardımıyla neredeyse kemiğin orta hattına kadar oyulmuş bir iz belirlenmiştir.

Tespit edilen tüm bu aileler dışında Karamattepe kazı alanından ele geçen ve tespit edilemeyen kemikler içerisinde değerlendirilen 6 parça büyük, 13 parça küçük kırık kemik parçasının Dama Dama'ya ait kemik parçaları olabileceğinden şüphelenilmiş olmakla birlikte, bu konudaki materyalin tür tayini için yetersizliği nedeniyle kesin bir şey söylemek mümkün olamamıştır. Bu konu ileride ele geçecek buluntularla yeniden ele alınacaktır.

4.1. Krater içerisindeki Buluntular:

Buluntu yerlerinin dışında ayrıca krater içerisinden de kemikler bulunmuştur. Bu kemiklere genel olarak bakıldığında siyah bir renk aldığı görülmüştür. Yapılan değerlendirmeler sonrasında kemikler üzerindeki bu siyahlığın kemiklerin ya da hayvanların yakılması sonucu olabileceği konusunda odaklanılmıştır. Çünkü kemiklerin yumuşak dokusuyla ya da kendi başına yakılması halinde yanmadan dolayı eğilme, büzülme, ya da şekil değişiklikleri olması beklenir. Fakat bu kemiklerin hiç birisinde bu tarz bir değişiklik olmadığı anlaşılmıştır. Ancak kimi kemikler üzerinde siyahlaşma dolaylı ateş görme izleri mevcuttur. Özellikle kraterin alt kısımlarındaki kuş

kemikleri grubunda bu ateş görme işleminden dolayı oluşan siyahlık daha açık bir şekilde görülmektedir. Bunların kesinlikle doğrudan ateşe maruz kalmadıkları düşünülmektedir. Kemiklerin üzerindeki siyahlığın sebepleri arasında kemiklerin ateşe tutulmasa da kraterin içine koyulduktan sonra kraterin ateşe konması ya da ateşe konmasa bile ateşin ısını hissedebilecek bir ortama konduğunu belgeler niteliktedir. Yani kemiklerin dolaylı da olsa ısıyı aldıkları anlaşılmaktadır. Diğer bir ihtimalde krater içine konmuş olabilecek sönmüş odun parçalarının isinin kemikler üzerine yapışmış olabileceğidir. Her 3 durumda da kemiklerin doğrudan yakılmadığı anlaşılmaktadır. Fakat kabın içindeki kemiklerin ait olduğu hayvanlar dikkate alındığında, bu hayvanların bir tanesi dışındakilerin sunak hayvanı olamayacağını düşünüldüğünde, belki de farklı bir tür kremasyon gömüyle karşı karşıya olduğumuz düşünülebilir. Hayvanların kemiklerinin tümünün kap içerisine konmaması ve kimi parçaların diğerlerinden daha parçalı olduğu göz önüne aldığımızda hayvanların farklı zamanlarda ölüp bir yerlere gömüldüğü, daha sonra bu kabın içine toplandığı fikri akla gelmektedir. Etrafta, mezar hediyelerinin bulunduğu bir mezarın olmaması, bu hayvanların sunak hayvanı olamayacağını düşündürmekte ve yukarıdaki sebeplerle birlikte düşünüldüğünde bu kabın mezar olması daha olası bir durumdur.

Kaynakça

- Hillson,S.,(1986), Teeth,Cambridge University Press, Cambridge.
- Reitz, E.J., E.S Wing. 2008. Zooarchaeology. Cambridge Manuals in Archaeology. Cambridge University Press. United Kingdom.
- O'connor, T., The Archaeology of Animal Bone, Great Britain, 2004.
- Payne, S., (1973), “ Killoff Patterns in Sheep and Goats: The Mandibles from Aşvan Kale”, Anatolian Studies 23: 281- 303.
- Schmid, E.,(1972), Atlas of Animal Bones, Elsevier Publishing Company,Ams-terdam- London-New York.
- Tulunay, E.T, 2006 Nif (Olympos) Dağı Araştırma Projesi: 2005 Yılı Yüzey Araştırması Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu.
- Tulunay, E.T, 2007 Nif (Olympos) Dağı Araştırma Projesi: 2006 Yılı Kazısı, İÜ Edebiyat Fakültesi Arkeolojik Kazı ve Araştırma Toplantısı-7, İstanbul.
- <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler.ashx?f=7GdnIdYyK0K30tJLQuiEyQ>

Türkiye’de Cumhuriyet Öncesi Türk Milliyetçiliği ve Uluslaşma Politikaları¹

Selim Karyelioğlu²

Özet

Milliyetçilik, ulus-devlet ve uluslaşma sosyal bilimlerde yer alan birçok kavram gibi üzerinde birçok tartışmaların yaşandığı, içerikleri ve tarihsel gelişimlerine ilişkin farklı görüşlerin yer aldığı kavramlardır. Konuyla ilgili tartışmalarda kavramlar genel olarak birbirleriyle bağlantılı ele alınmakta ve bu kavramların analizi, konu üzerine çalışan her yazarın kendi bakış açısı çerçevesinde farklı biçimlerde analiz edilmektedir. Ancak birçok farklı bakış açısına rağmen, konuyla ilgili kaynakların neredeyse tamamında ulus devlet, uluslaşma ve milliyetçilik Batı Avrupa’daki sosyo-ekonomik ve politik gelişmelerin sonucu ortaya çıkan ve birbiriyle bağlantılı hatta birbirlerini tamamlayan olgular olarak değerlendirilmektedir. Zamanla dünyanın her yerine yayılan ulus-devlet ve milliyetçilik, genel olarak “gelişmiş ülke” tipi ve “gelişmekte olan ülke” tipi şeklinde iki ana model çerçevesinde tanımlanmıştır. Cumhuriyetin kurulması süreci ile dünyadaki ulus-devletler arasında yerini alan Türkiye’de de, ulus-devletleşme süreci, milliyetçiliğin gelişimiyle bağlantılı olmakla beraber, ne gelişmiş ülke ne de gelişmekte olan ülke tipolojisine tam anlamıyla uymayan kendine özgü bir seyir izlemiştir. Tanzimat, Birinci ve ikinci Meşrutiyet, İttihat ve Terakki Dönemi gibi evrelerin yaşandığı bu periyotta, devlet ve aydınların izlediği politika ve yöntemler uluslaşmanın seyrini belirlemiştir. Süreç, milli mücadele sonrası dönemde Cumhuriyetin kuruluşuyla sonuçlanmıştır.

Bu çalışmada, Cumhuriyet öncesi dönemde Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışı ve uluslaşma politikaları ele alınarak, Cumhuriyet dönemine kadar gelen aşamalarda yaşanan genel politik ve toplumsal gelişmeler çerçevesinde Türk milliyetçiliğinin ve uluslaşmasının geçirdiği aşamalar analiz edilmektedir.

- 1 Bu makalede, 2008 yılında, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanan; “Küreselleşen Dünyada Ulusların İnşa Sürecinde Ortaya Çıkan Özerklik Arayışları: Aydınlık Hareketinde Değişen Milliyetçi Söylemler” adlı doktora çalışmasındaki bazı bölümlerden yararlanılmış ve ele alınan konu, literatür taramasıyla geliştirilerek makale yazılmıştır.
- 2 Öğr. Gör. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Trabzon/ TÜRKİYE, selkaryeli@hotmail.com ORCID: 0000-0001-2345-6789

Giriş

Ulus- devlet ve milliyetçilik ile ilgili literatüre bakıldığında, özellikle 1960 sonrası dönemde konuyla ilgili çalışmaların arttığı ve birbirinden oldukça farklı yaklaşımların ortaya çıktığını saptamak mümkündür. Ulus-devlet ve milliyetçiliğin ortaya çıkışına kaynaklık eden tarihsel ve toplumsal arka planın yanı sıra, bu iki olgunun tanımlanması noktasında da farklı bakış açıları dikkat çekmektedir.

Hangi bakış açısı ele alınırsa alınsın, ulus-devlet ve milliyetçilik modern zamanlara ilişkin olgular olup güncel tartışmalara konu olmaya devam etmektedir. Sonuç itibarı ile ulus-devlet modeli dolayısıyla da milliyetçilik, insanlık tarihi düşünüldüğünde henüz “yeni” kavramlardır ve konuyla ilgili birçok teori ve yazar literatürdeki yerini almıştır³. Ulus-devlet, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren küresel ölçekte yaygınlaşmış bir siyasi yapılanma modelidir. Bunun yanında gerek geçmişte gerekse günümüzde siyasi bağımsızlık elde etmek amacıyla hareket eden birçok ulusçu akım da, bir ulus-devlet kurma hedefine yönelmiştir. Bu nedenle, her genellemenin kaçınılmaz olarak içereceği yanılma payından çekinmeksizin, 18. yüzyılın sonlarından günümüze kadar, oluşturulması için mücadele edilen siyasi örgütlenme modeli ulus-devlet olmuştur denilebilir⁴. Ayrıca, günümüzde de dünya devletleri arasındaki ilişkiler “ulusal” çerçevede gerçekleşmektedir.

Dünyada halen 200’ün üzerinde ulus devlet vardır ve 2022 yılı itibarıyla bunların 193’ü Birleşmiş Milletler’e üyedir. Birleşmiş Milletler kaynaklarına göre, dünyada halen 5000 kadar etnik grup, 6000 civarında dil bulunduğu kabul edilmektedir. Ancak, dünyadaki etnik gruplardan sadece yüzde 4’ü bir ulus devlete sahiptir⁵. Ulus ve millet sözcükleri, terim olarak ele alındığında ise (bazı kaynaklarda “millet”, bazı kaynaklarda ise “ulus” kavramı kullanılmaktadır), etimolojik farklılıklarına rağmen her ikisi de büyük oranda aynı anlamda kullanılmaktadır.

Ulus terimi, on altıncı yüzyılın başında kullanılmaya başlandığında, siyasal ve kültürel otoriteyi elinde tutan halktan (avamdan) farklı bir dinsel seçkin grubu ifade etmekteyken sonraları anlam farklılaşmasına uğramıştır⁶. Kavram olarak “ulus”un Arapça kaynaklı aynı dili konuşan

3 Konuyla ilgili literatürün değerlendirildiği ve birçok teorinin eleştirel bakış açısıyla ele alındığı bir çalışma için bk. Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları*, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2015, s. 12.

4 Ozan Erözden, *Ulus devlet*, Dost Yayınları, Ankara, 1997, s. 8.

5 Semra Somersan, *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, Bilgi Üniversitesi, 2004.

6 Antoine Roger, *Milliyetçilik Kuramları*, çev. Aziz Ufuk Kılıç, Versus Kitap Yayınları, İstanbul, 2008, s. 171.

topluluk anlamında “millet” sözcüğünden geldiği kabul edilmekle birlikte, kelimenin etimolojisi hakkında farklı görüşler bulunmaktadır⁷. Bernard Lewis, millet sözcüğünün Aramice’den geldiğini ve “bir söz” anlamına gelen “milla” kökenine dayandığını belirtmekte ve “bir kutsal kitabı kabul eden insan topluluğu”nu ifade ettiğini söylemektedir⁸. Etimolojisindeki dinsel anlam doğrultusunda millet sözcüğü daha çok aynı dine inanan insan topluluklarını ifade ederken, Moğolca kökenden gelen ve “nation” sözcüğü karşılığında kullanılan “ulus” sözcüğü ise daha çok, farklı bir etnik topluluğu belirtmektedir⁹. Ulus olmanın, oluşturmanın bilinci ve dünya toplumlarının ulus öncesi toplumsal oluşumlar/yapılardan, ulus olma aşamasına varma sürecinin hem bir ürünü hem de ideolojik aracı olarak tanımlanabilecek olan “milliyetçilik” ise bir kavram olarak ilk kez 1774 yılında Johann Gottfried Herders tarafından kullanılmıřtır¹⁰. Kısacası ulus- devlet, modern zamanların devlet tipidir ve farklı yer ve zamanlarda farklı siyasi rejimler altında var olan senek bir modeldir.

Bu modelin ortaya çıkış nedenlerine ilişkin değerlendirmelerde farklı bakış açıları olmakla beraber, ulus devletin bugünün dünyasının (hâla) önde gelen siyasi birimi, milliyetçiliğin ise insanlığın bir ulus-devletler dünyası içinde örgütlenmesi gereğini kabul eden bir doktrin olduğu kabul edilebilir. Aynı şekilde “ulus” kavramının ifade ettiği nesnel olguya doğru ilerleyen yolun (yani, uluslaşmanın) sanayileşmeyle eşzamanlılığı, yani uluslaşmanın ve dolayısıyla bu süreçle birlikte işleyen milliyetçiliğin “modernleşme” adı verilen olguyla eş zamanlı olduğu yine konuyla ilgili farklı yaklaşımların vurguladıkları ortak noktalardır¹¹.

Ulus devlet modelinin oluşum süreçlerinin açıklanmasında olduğu gibi “ulus” olgusunun tanımlanmasında da farklılıklar göze çarpmaktadır. Örneğin Anderson, “ulusun, herkesin üzerinde uzlaşabileceği bilimsel bir tanımının yapılamayacağı görüşünü savunmaktadır. Springer’e göre, ulus, aynı biçimde düşünün ve aynı biçimde konuşan kişilerin bir birliği, artık toprağa bağlı olmayan modern insanların bir kültür topluluğudur. Bauer ulus’u; kader birliği tarafından görece bir karakter birliği içinde birleştirilmiş

7 İskender Öksüz, *Millet ve Milliyetçilik*, Panama Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 161.

8 Turgay Uzun, *Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir değerlendirme*, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Sayı 23, s. 132.

9 Mario Saraceni, “Back to the 1. Century: How Language is Being Used to Mark National Borders”, <https://theconversation.com/back-to-the-19th-century-how-language-is-being-used-to-mark-national-borders-66357>, 2016/ son erişim tarihi: 15-06-2022.

10 Uzun, *agm.* s. 140.

11 Süavi Aydın, *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, s. 60.

insanların tümü şeklinde ifade etmektedir¹². Marcell Mauss ise ulusu: “Maddi ve manevi bakımdan bütünleşmiş, sürekli ve istikrarlı bir merkezi iktidarı olan, sınırları belirli, bilinçli olarak bir devlete ve onun yasalarına bağlı sakinlerin kültür, zihniyet ve ahlak açısından göreceli bir birliğe sahip olduğu bir toplum” şeklinde tanımlamaktadır¹³. Konuya ilişkin tanımları ve yazarları artırmak mümkündür. Bu durum, ulus kavramının herkesin üzerinde uzlaşabileceği bir tanımını yapmanın zorluğunu, bakış açısına göre tanımların değişebildiğini göstermektedir.

O halde ulus, ulusçuluk ve ulus devlet olgularının tanımlanmasında farklı içeriklere sahip bakış açıları söz konusudur ve her bilimsel disiplin, bu konulara kendi temel sorunsalı çerçevesinde yaklaşmakta, bu çerçeveye uygun araştırma ve yorum yöntemleri kullanmaktadır¹⁴. Ulus-devletlerin ortak özelliklerinin yanında, gerek ortaya çıkış koşulları gerekse kurumsal yapıları açısından birbirinden farklılaştıkları özellikler de vardır ve bu farklılıklar ulus-devlet tiplerinin sınıflandırılmasını mümkün kılmaktadır.

Ulus-Devlet Tipleri ve Ulus-Devlet Milliyetçilik İlişkisi

Evrensel ölçekte yaygınlık gösteren ulus devlet kurgularını ve buna bağlı olarak da yapılarını, üç temel gruba ayırmak mümkündür. Birinci grupta, Avrupa ve yakın çevresi merkezli ulus-devletler yer almaktadır. İkinci grup, Amerika kıtasında gözlenen, yerli halkın soykırım ile ortadan kaldırılması ve yerine tümüyle göçmen bir nüfusun getirilmesiyle oluşturulan ulus-devletlerden oluşmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan sömürgeleikten sıyrılma hareketleri sonucu oluşan ulus-devletler ise üçüncü grubu oluşturmaktadır. Bunun anlamı milliyetçiliğin etkili bir siyasi ideoloji olarak içine doğduğu belirli süreçler, hem Avrupa çapında hem de Avrupa dışında bölgeden bölgeye değişiklik göstermiştir¹⁵. Ulus-devletin ve milliyetçiliğin ortaya çıkışına neden olan tarihsel etkenler ele alındığında da, farklı bakış açıları dikkat söz konusudur.

Buna göre, örneğin, ulus ve milliyetçilikle ilgili çalışmasında Anderson ulusları “hayali topluluklar” şeklinde ifade ederken, ulusu hayal etmeye olanak tanıyan (bir toplumun üyelerinin kendilerinin aynı kökenden geldiğini düşünmelerine yol açan) temel etkenin, günlük gazete ve romanın

12 Erözden, *age.*, s. 93.

13 Jean Leca, *Neden Söz Ediyoruz?, Uluslar ve Milliyetçilikler*, çev. Siren İdemen, Metis Yayınları, İstanbul, 1998, s. 13.

14 Erözden, *age.*, s. 11.

15 Paul J. Geary, *Uluslar Miti ve Avrupa’nın Kökenleri*, çev. Çağdaş Sümer, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012, s. 27.

icadı olduğunu belirtir¹⁶. Aynı konuyla ilgilenen Gellner, ulusu, sanayi toplumunun ortaya koyduğu bir kültürel durum olarak kabul etmekte, milliyetçiliği ise siyasal birim ile ulusal birimin çakışması şeklinde tanımlarken, milliyetçilik sorununun ancak devlete sahip toplumlarda yaşanabileceğine dikkat çekmektedir¹⁷. Şerif Mardin ise, milliyetçiliğin toplumlar açısından toplum ve kültür farklılıklarını “fark etme” bilincine giden bir yanı olduğunu ve “etnosantrik” bir davranışsal içeriği barındırdığını ifade etmektedir¹⁸. Konuyla ilgili farklı değerlendirmeler olmakla birlikte, ulus-devlet ve milliyetçiliğin modern zamanlar fenomenleri olduğu konusunda ortak bir görüş birliği söz konusudur.

Modern dünyanın en önde gelen siyasal birimi ulus-devlettir. Açıkır ki bu her zaman böyle olmamıştır ve modern öncesi devletler siyasal iç bütünlüklerini başka tür bağlarla sürdürmüşlerdir. Ulus-devletin “üstün” konuma yükselmesi yeni sayılır ve başta Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da olmak üzere olmak üzere ulus devletlerin ortaya çıkışı iki ana koşula dayanmıştır. Birincisi, mutlak monarkların onaltıncı yüzyıldan onsekizinci yüzyıla kadar gerçekleştirdikleri modern merkezi yönetimin gelişimidir. Diğeriyse, belli bir toprak parçasının üzerinde yaşayan, kendini farklı bir etnik ve kültürel karaktere sahip gören ve hanedan yönetiminin yerine halk egemenliğini kurmak için savaşım veren bir toplumsal grup için kendi kaderini kendisinin belirlemesi siyasal fikrini hayata geçiren milliyetçiliğin doğuşudur. Milliyetçilik bu süreçte halk, avam, yurttaş şeklinde adlandırılan “üçüncü zümrenin” ortaya çıkışıyla yaygınlaşabilen bir akım olmuştur¹⁹. Böylelikle milliyetçilik, modern çağda insanlar arasındaki grup ilişkilerinde baş faktör olarak diğer öğelerin (özellikle dinin) yerini almıştır²⁰. Buna göre, milliyetçilik ve ulus-devlet birbirlerini tamamlayan öğelerdir. Yani bütün milliyetçilikler bir ulusa dayanırlar ama ulus, milliyetçiliği anlamada tek kıstas deđildir²¹. Millet olma fikri bir halkın, bir mekanın ve bir devletin tek bir bütünlük içinde kuşatılmalarını gerektirir²². Ayrıca milliyetçilik, yurttaşlık, yurtseverlik, etnizm, etnosantrizm, emperyalizm gibi farklı bazı kavramlarla

16 Anderson, *age.*, s. 20.

17 Ernest Gellner, *Milliyetçiliğe Bakmak*, çev. Simten Coşar-Saltuk Özertürk-Nalan Soyarık, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

18 Şerif Mardin, *Siyasal ve Sosyal Bilimler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 11.

19 Tom Bottomore, *Siyaset Sosyolojisi*, Teori yayınları, çev. Erol Mutlu, Ankara, 1987, s. 59.

20 Salo Wittmayer Baron, *Modern Milliyetçilik ve Din*, çev. Mehmet Özay, Açılım Kitap Yayınları, İstanbul, 2007, s. 18.

21 Gil Dellanoi, Milliyetçilik ve İdeolojik Kataliz, *Uluslar ve Milliyetçilikler*, ed. Jean Leca, çev. Siren İdemen, Metis Yayınları, Ankara, 1998. s. 32

22 Michael Billig, *Banal Milliyetçilik*, çev. Cem Şişkolar, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 93.

iç içe ele alındığında da farklı anlamlar kazanan bir terimdir²³. Bunun yanı sıra, milliyetçilik statik değil, dinamik, tekil değil çoğul bir olgudur ve farklı bağlamların etkisiyle farklı biçimler alabilmektedir²⁴. Sürecin tarihsel olarak başlangıcı farklı kaynaklarda farklı dönemleri işaret etse de, kaynakların büyük kısmı ulus-devlet olgusu ile Batı Avrupa’da ortaya çıkan modernleşmeyi eş değer görme eğilimindedir. Bu süreçte devlet, merkezileşerek nüfuz kabiliyetini artırmış, hukukta eşitliği ve ekonomide bütünleşmeyi sağlamaya çalışarak yurttaşlığa sosyal ve siyasal boyutlar katmıştır. Böylelikle, onaltıncı yüzyılda Batı Avrupa’da başlayan bir süreç olarak kapitalizm, onsekizinci yüzyılda, aynı yüzyılın olgusu olan ulusu, devlet iktidarının meşruluk temeli yaparak ulus-devlet formunun ortaya çıkışına yol açmıştır²⁵. Bu anlamda ulus devlet; belirlenmiş sınırlar dahilinde yönetim tekeline sahip bu yönetimi hukuk yaptırımına tâbi kılan iç ve dış şiddet araçlarını doğrudan kontrol eden bir kurumsal hakimiyet yapısı haline gelmiştir²⁶. Bu gelişmeler ilk defa Batı Avrupa’da görülürken, dünyanın başka bölgelerinde (hatta her ülkede), farklı zamanlarda ve farklı etkenlerin tetiklemesiyle ortaya çıkmıştır.

Özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen değişimler, Avrupa dışındaki toplumların uluslaşmasında etkili olmaya başlamıştır.²⁷ Avrupa’da bile, var olan ulus-devletlerin içinde yer alan farklı dillere sahip etnisitelere ilişkin milliyetçi talepler gündeme gelmiştir. Örneğin İngiltere’de İrlandalılar, İskoçyalılar, İspanya’da Basklar ve Katalanlar vb.²⁸. Buna göre, bir ulus devletin oluşum süreci her yerde aynı yolu izlememektedir. Zira bir ulus devletin yaratımıyla evrensel olarak ilgili sayılabilen koşulları belli bir tarihsel döneme özgü olan koşullardan ayırt etmek ve ondokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda ulusal birlik veya ulusal bağımsızlığı hedefleyen hareketlerin ilk ulusal devletin yarattığı dönemde hüküm süren koşullardan çok farklı koşullarda ortaya çıktığını göz önünde bulundurmamak gerekmektedir²⁹. Bu nedenle, Batı Avrupa’da ortaya çıkan ulus-devlet ve milliyetçilik ile daha sonra

23 Etienne Balibar, “İrkçilik ve Milliyetçilik”, *İrk, Ulus, Sınıf*, haz. Etienne Balibar, İmmanuel Wallerstein, çev. Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s. 62.

24 Utku Yapıcı, *Sovyet Sonrası Coğrafyada Devlet ve Milliyetçilik*, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011, s. 56.

25 Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 190.

26 Ali Yaşar Sarıbay, *Global Yerel Ekseninde Türkiye*, der. Ali Yaşar Sarıbay, Fuat Keyman, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 214.

27 Elçin Aktoprak, *Devletler ve Ulusları: Batı Avrupa’da Milliyetçilik ve Ulusal Azınlık Sorunları*, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010, s. 53.

28 Eric Hobsbawm, *Milletler ve Milliyetçilik*, çev. Osman Akinhay, Ayrıntı Yayınları, Ankara, 2010.

29 Tom Bottomore, *age*.

dünyanın geriye kalan yerlerinde ortaya çıkan milliyetçilikler birbirinden farklı tezahür etmiştir.

iktisadi ve kültürel temellerin ulus devletler açısından günümüzde vardığı sonuçlar noktasından bakıldığında, milliyetçiliğin iki tipinden bahsetmek mümkündür. Her iki tipe de milliyetçilik, her ne kadar sık sık “siyasi bir biçime” bürünse de, asıl olarak kültürel bir olgudur. Bu tiplerden biri asıl olarak Batı Avrupa’da ortaya çıkan “Batı tipi”, diğeri ise Doğu Avrupa, Asya, Afrika ve Latin Amerika’da rastlanan “Doğu tipi” milliyetçiliktir³⁰. Doğu tipi milliyetçilik, Batı Avrupa etkisinin yarattığı bir sonuçtur. Çünkü “gelişmekte” olan ülkelerdeki (GOÜ) sosyo-ekonomik unsurlar, ulus-devlet modelinin Batılı formu temel alındığında bu modelin dışında; daha farklı dinamiklere işaret etmektedir.

Gelişmekte Olan Ülke veya “Doğu” Milliyetçiliği

Kendi ülkelerinde ulus-devlet kurma hedefi çerçevesinde ortaya çıkan doğu milliyetçilikleri, büyük oranda Batı ülkeleriyle girdikleri etkileşim sonrasında, “Batı” etkisi altında ve çuğunlukla “Batıya karşı” bir yol izlemişlerdir.

Doğu milliyetçilikleri, kendi uluslarının batıdan (ekonomik, sosyal, siyasi) “geriliğini” veri alarak ulus-devlet kurmaya girişmişler ve ölçüt olarak, Batı Avrupa’nın gelişmiş ulusları tarafından konan belirli evrensel standartlarını kabul etmişlerdir. Ancak burada önemli olan husus, bu standartların yabancı bir kültürden geldiği ve ulusun miras alınan (tarihten gelen) kültürünün ulusu o ilerleme standartlarına ulaştırmak için gerekli uyumlulaştırıcı manivelayı sağlamadığı konusunda temel bir farkındalığın varlığıdır³¹. Çünkü, ulus-devlet Avrupa’da ortaya çıkmış ve başta Amerika kıtası olmak üzere dünyanın geriye kalan kısmına buradan alınmıştır³². “Doğu” tipi milliyetçilik, sonuç olarak ulusu dönüştürmek için kültürel olarak “yeniden donatmak” yönünde bir çabayı benimsemiştir. Fakat bu, yabancı kültürü taklit ederek olamazdı, çünkü o zaman ulus kendisini farklılaştıran kimliğini kaybetmiş olmaktadır. Dolayısıyla arayış, hem ilerleme çabası hem de kendi farkındalığını da koruyan bir ulusal kültürün yeniden canlandırılması arayışdır³³. Bu durumda ulus-devleti kurma gayreti içindeki milliyetçi kadrolar bu arayış içerisinde bir yandan ülkelerini modernize etmek için Batıcı reformlar yapmanın, öte yandan milli kültürlerinin özgünlüğünü ve

30 Partha Chatterjee, *Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası*, çev. Sami Oğuz, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 13.

31 Partha Chatterjee, *age*.

32 Clair Vergerio, “*Beyond the Nation State*”, Boston Review, USA, : <https://bostonreview.net/articles/beyond-the-nation-state>, May 2021, son erişim tarihi: 15-06-2022.

33 Partha Chatterjee, *age*, s. 13.

üstünlüğünü teyit etmenin çatışan gerekleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar³⁴. Böylece kendileri açısından, önceki (uluslaşma) deneyimlerin “uygun” kısımlarının alınması “uygun olmayan” kısımlarının alınmaması şeklinde özetlenebilecek bir yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Uygunluk kriterleri ise ülkeden ülkeye değişkenlik göstermektedir.

Uluslaşma modelinin hayata geçirilmesinde milliyetçi liderlerin “kararlı” ve önceden tasarlanmış tercihleri büyük oranda belirleyici olmuştur. Bu liderler bilinçli olarak, modelleşmiş sivil ve askeri eğitim sistemlerini; 19. yüzyıl Avrupa halk milliyetçilikleri tarafından modellendirilmiş seçimleri, parti örgütlerini ve kültürel kutlamaları ve dünyaya Amerikalılar tarafından “öğretilmiş” yurttaş-cumhuriyet fikrini benimsemişlerdir³⁵. Tüm Doğu milliyetçilikleri açısından amaç aynıdır: kendisinden daha önde olduğunu düşündüğü ulusların yolunu takip ederek ulusu “en ileri uluslar” seviyesine getirmek. Bundan ötürü, Doğu milliyetçilikleri, Batıdaki tersine, Batının modernleşme sürecini takip ederek işe başlamışlardır.

Kavram olarak modernleşme, en geniş anlamıyla değişme olgusuna ilişkin ve genellikle de kalkınma olgusuyla ilgili olarak ele alınmakta, her şeyden önce, “modern” ve “geleneksel” olarak nitelenen iki toplum tipinin karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Bu tiplendirmede esas olarak modern toplum tipinin ne olduğu ifade edilmiş, geleneksel toplum ise bir tür “modern olmayan toplum” biçiminde algılanmıştır³⁶. Bu yaklaşımın, “Doğu tipi” milliyetçilik ve ulus devlet sorunsalını açıklamadaki en önemli katkısı, ulusların inşasına önderlik yapan milliyetçi aydınların hareket stratejilerine kaynaklık etmiş olmasıdır. Bu durum, tüm toplumsal kurum ve grupları farklı biçimlerde etkilemekte, modernleşme sürecinin başladığı ülkelerde çok yönlü bir değişim yaşanmasına neden olmaktadır.

Bu ülkelerdeki modernleşme biçimi siyasal ve kültürel bir ağırlık taşıyan “güdümlü modernleşme” şeklindedir. Güdümlü modernleşme, modernleşen ülkedeki örgütlerin, kurumların ve değerlerin sanayileşmiş ülkelerde var olan biçimlere benzeştirilmesini içeren karmaşık bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, sanayileşmiş ülkelerin modernleşmesini kolaylaştıran temel (altyapısal) süreçlere bakılmaksızın, onların modernleşme sonuçlarıyla işe başlayan bir şekilde işaret etmektedir. Bu çerçevede güdümlü modernleşme bütünüyle uluslaşma süreciyle özdeşleştirilebilir³⁷. Ancak, ülkede gerekli

34 Ayhan Akman, “Milliyetçilik Kuramında Etnik/Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 83.

35 Benedict Anderson, *age*.

36 Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 41.

37 Süavi Aydın, *age*, s. 25.

altyapı ve sermaye birikimi olmadığından, modernleşmeyi yürüten elit tüm çabasını modernleşmenin simgelerini aktaran eğitime yoğunlaştırmaktadır³⁸. Batılı ülkelerde özellikle de Batı Avrupa’da görece uzun bir zaman dilimine yayılan ve tüm toplumsal yapıyı yavaş yavaş dönüştüren ve Sanayi Devrimiyle bir dönüm noktasına ulaşan modernleşme sürecine karşın, GOÜ’lerde modernleşme; sanayileşmiş ülkelerin özelliklerinin ithali anlamına gelmektedir.

Genel karakteristikleri açısından GOÜ’de, ulus devlet ve milliyetçiliğın gelişimi, bu ülkelerin hem kendilerine özgü hem de “Batı”lı tarzda yani “ikili” bir yapı içeren özellikler gösterdikleri bir sonuç üretmektedir. Çoğunlukla batılı tarzda eğitim almış ve bu eğitimden büyük oranda etkilenmiş aydınların ulus devlet ve milliyetçiliğın ortaya çıkışındaki yaşamsal rolleri, Doğu tipi milliyetçilikler açısından çok daha belirgindir. Avrupa’da ancak 18. Yüzyılın sonunda milliyetçiliğı doğuran, yüzyıllara yayılan bir oluşum ve bilinçlenme evresi söz konusudur. Oysa Doğu toplumlarında bu değışimin başlaması 1800’lü yıllardan sonraya rastlamaktadır ve buradaki toplumsal hareketlilik dış dünyadan ithal edilmiştir³⁹. Ayrıca, toplumda birbiriyle uyuşmayan dinamikler dikkat çekmektedir. Modernleşme sürecinin sonuçları açısından yaklaşıldığında, gelişmekte olan ülkelerde bu süreçte genellikle iki tavır ortaya çıkmaktadır. Bunlar geleneksel ve modern tavidir. Birinciler geleneksel toplumun devamını savunurken, ikinciler Batıyı bütün olarak alma taraftarıdır. Bunun yanında seçmeci bir tavrıla Batı medeniyetinin bazı olumlu yönlerini ve özellikle teknik unsurlarını almak ve kültür gibi istenmeyen bazı unsurlarını reddetme taraftarı olanlar da belirlemektedir⁴⁰. Süreç, sayıları az olan aydınlar tarafından yürütölmektedir. Aydınlar, ulusal birliğı kurmaya, devleti örgütlemeye girişerek ulusal bir birim yaratmaya çalışmakta, sanayileşme çabalarıyla başat mevkiyi elde etmekte⁴¹ ve milliyetçiliğı-uluslaşmayı başlatan özne olarak, toplumda modern bilgiyi elde etmiş olmalarından ötürü elit konuma yükselmektedir⁴².

Fakat GOÜ aydını bu süreç boyunca bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Birincisi Batı’ya karşın nasıl bir tavır takınacaktır, yani Batı’dan ne alınacak, ne alınmayacaktır? İkincisi geçmişle gelecek arasında bocalamaktadır; yani kültürel geçmişten ne alınıp ne alınmayacağı sorunu vardır. Üçüncüsü “cahil”

38 AYTEKİN YILMAZ, *age.*, s. 24-30.

39 BASKIN ORAN, *Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliğı*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977, s. 54.

40 AYTEKİN YILMAZ, *age.*, s. 32.

41 BASKIN ORAN, *age.*, s. 84.

42 CRISTOPHE JAFFELOT, “Bazı Ulus Teorileri”, *Uluslar ve Milliyetçilikler*, haz. Jean Leca, Metis Yayınları, İstanbul, 1998, s. 61

kitlelerle ilişkilerini düzenleme konusunda ne yapacağını bilememektedir; yani kitlelerin hangi alışkanlıklarının teşvik edilip hangilerinin engelleneceği konusunda sorunlar söz konusudur⁴³. Özetlenecek olursa: GOÜ milliyetçiliklerinin tümü, “Batı” ülkeleriyle girdikleri etkileşim sonucunda uluslaşma sürecine girmişlerdir ve bu süreci Batıyı taklit biçiminde algılamışlardır. Bu nedenle de uluslaşma sürecinde daha en başta tarihsel olarak batıdan bir farklılık taşımaktadırlar. Uluslaşma sürecine giren tüm GOÜ’lerde bu süreç asker ve/veya sivil bürokrasiyi de içeren bir aydınlar kesimi tarafından yürütülmüş olup, Batıdaki tersine milliyetçilik ulus devletin yaratılmasından önce gelişmiştir. Türkiye’nin uluslaşma tarihi açısından ise durum, ne Batı ne de Doğu uluslaşmasını tam yansıtmayan fakat her iki tipolojiden etkiler barındıran bir tabloyu yansıtmaktadır.

Cumhuriyet Öncesi Dönemde Türk Milliyetçiliği ve Uluslaşma Politikaları

Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışı, diğer ulus milliyetçilikleriyle kıyaslandığında oldukça geç sayılabilecek bir dönemde gerçekleşmiştir. Ancak hem Batılı ülkelerden hem de Doğulu ülkelerden farklı toplumsal dinamikler barındıran bir ülke olarak Türkiye, her iki modele uymayan kendine özgü bir uluslaşma süreci yaşamıştır. Buradaki “kendine özgünlük” büyük oranda tarihsel arka plana ilişkin farklılığın bir sonucudur. Ulus-devlet modeli açısından prototip olarak kabul edilen Batı modelinden farklı bir devlet modeli (fetihçi bir imparatorluk) ve bu modelin dayandığı farklı bir kültür (İslam), sözü edilen tarihsel arka planı yansıtan iki önemli unsurdur. Batılı ülkelerin; yüzyıllara yayılan gelişmeler sonucu ortaya çıkan (modern) uluslaşma serüvenine karşın, bir imparatorluk olan Osmanlı’da etkili olan Türk uluslaşması, bu süreçlerin hiç birini deneyimlememiştir. Kaldı ki birçok milleti, hakimiyeti altında tutan imparatorluk yapıları için, tek bir etnik temele dayalı ulus-devlet modeli hem uygun bir model değildir hem de egemenlik alanı içindeki milletlerin “bağımsızlık” taleplerini harekete geçirmesi ihtimali nedeniyle imparatorluğu parçalama tehlikesini içinde barındırmaktadır. GOÜ’ler ise, büyük oranda sömürgecilik karşıtı milliyetçi hareketlerin, sömürgecilere karşı bağımsızlık mücadelesi vererek ulus-devleti kurdukları bir seyir izlemiştir. Türk uluslaşmasının pratik gelişiminin gerçekleştiği Osmanlı ise, hem yüzyıllardır Batılı devletlerle etkileşim içinde olmuştur hem de bir sömürgecilik deneyimi yaşamamıştır ve bu durum Türkiye’nin uluslaşma deneyimini GOÜ deneyimlerinden ayıran en önemli noktalardan

43 Baskın Oran, *Age*, s. 85.

biridir. Osmanlıda başlayan ve Türk uluslaşmasını yaratan eğilimler, Doğulu toplumlara göre oldukça eski bir geçmişe sahiptir.

18. yüzyılda başlayan bu süreçte, önce devleti ıslah etme amacı güdülmüş icraatlar zamanla, kurumsal değişikliğe dönüşerek Osmanlı ıslahatçıları için bir kurtuluş unsuru olarak görülmüştür⁴⁴. Türk uluslaşması, yüzyıllardır var olan fakat Batılı devletlerin ulaştığı modern sürece ulaşamamış (Osmanlı) bir devletin yapısal dönüşüm geçirmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu süreçte Osmanlı'daki “yerli” ulusal kimliğe adını veren “Türk” teriminin kabul gören bir sözcük olması ise; geride bırakılan yoğun bir tarihsel olaylar zincirinin ardından ancak 20. yüzyıla birlikte gerçekleşebilmiştir.

İlk kez Milattan sonra beşinci yüzyıldan sonra Hıristiyanlık Çağının başlangıcından sonraki klasik yazarlar tarafından “Turcae” biçiminde kullanılan Türk teriminin, Herodotus'un “Targiatos”undan ve-veya İncil'deki Togharmah sözcüğünden türetildiği sanılmaktadır⁴⁵. Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışına kaynaklık eden Osmanlı gibi, tarihte farklı adlarla kurulan ve bazıları milattan önceki dönemlere kadar dayandırılan birçok devletin toplumsal köken itibarı ile “Türklük” olgusuna dayandırılması söz konusu olmakla beraber, terim olarak “Türk” sözcüğünün yaygın bir terim haline gelmesi milliyetçilik akımının bir sonucudur.

Türk milliyetçiliğinin bir ulus yaratma amacı olarak ortaya çıkması için ise milliyetçilik akımının etkisiyle birçok farklı milletin bağımsızlık ilan ederek Osmanlı İmparatorluğunu parçalanma sürecine soktuğu ve devletin, kaybedeceği “etnik topluluk” kaygısının olmadığı bir konuma gelmesi gerekecektir. Buna göre, Türk milliyetçiliğinin gelişimini daha ayrıntılı değerlendirmek, Osmanlı devletinin güçlenen batı devletleri karşısındaki askeri ve ekonomik yenilgilerini telafi etmeye yönelik giriştiği “Batılılaşma” çabalarının ve devlet kurumlarını “iyileştirme”ye yönelik reformların yarattığı sonuçları anlamayı gerektirmektedir ve Tanzimat dönemi bu çabaların yoğun olarak ortaya çıkışında bir dönüm noktasıdır.

Tanzimat döneminde başlayan “Batılılaşma” çabalarının bu “Batılılaşmanın “nereye kadar” olacağı sorusuyla beraber yürütülmesi söz konusudur. Bu nedenle Batılılaşmayı kucaklarken bir yandan da özgün ”Doğulu faziletleri” muhafaza etmek dürtüsü yeni oluşmaya başlayan Türk milliyetçiliğini yönlendiren bir dürtüdür olmuştur. Tanzimat reformları her ne kadar pusulayı “Batılıya” çevirdiyse de bu dönemde batılılaşma

44 Adnan Gül, “İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Yurdunda Modernleşme, Milli Kimlik ve Dil”, *Türk Yurdu Dergisi*, Cilt 31/Sayı 282, Şubat 2011, s. 71.

45 Albert Howe Lybyer, *Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Yönetimi*, çev. Seçkin Cılızoğlu, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 21.

aslında “nizam”ı tesis etmek için araçsal bir öneme sahiptir⁴⁶. Bu süreçte, ulus-devlet kurmayı hedefleyen milliyetçilikten önce, devletin sürekliliğini sağlamaya yönelik olarak ikame edilmeye çalışılan “Osmanlılık”, “İslamcılık” gibi fikirlerin etkisi fazladır. “Osmanlılık” kimliği vurgusunda ifade bulan bu durumun, henüz yeni oluşmakta olan Türk milliyetçiliği açısından başlangıçta (Osmanlılık mı, Türklük mü ikilemi nedeniyle) “kararsız” bir tutuma yol açtığı söylenebilir. Söz konusu gelişimi anlamak, Cumhuriyet dönemi kadar Osmanlı Devletinin son dönemlerini, özellikle “ileri” olduğu kabul edilen Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerine bakmayı gerektirmektedir.

Batıda ortaya çıkan iktisadi, siyasi ve kültürel yeniliklerin devlet ve aydınlar eliyle uygulanmaya çalışıldığı bu dönemde, Türkiye’nin uluslaşma tarihi şekilsel de olsa Batılı anlamda uluslaşmayla benzerlikler taşıyan özellikler göstermektedir. Örneğin eğitimin modernleştirilmeye çalışılması ve “yazılı basın”ın yaygınlaşarak çeşitli fikir akımlarının ortaya çıkması gecikmeli de olsa uluslaşmaya temel oluşturacak bir entelektüel ve kültürel ortam yaratmıştır. Bu durum özellikle Tanzimat dönemi ve sonrasında, ulus devletin oluşumunda önemli role sahip aydınların; politikalarını belirledikleri veya devlet yönetiminde etkin olmaya çalıştıkları bir süreci tetiklemiştir. Öte yandan iktisadi anlamda adımların atılması ve Sanayi Devrimi’ni yaşamış Avrupa ile Osmanlı aleyhine gelişen bir takım ilişkilerin tersine çevrilmesi (ekonomik bağımsızlık) için bazı uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, Osmanlı tarihi göz önünde bulundurulduğunda, bu devletin devamı niteliğindeki Türkiye’nin, Batı ile olan ilişkisi diğer GOÜ’lere göre çok daha eskilere dayanmaktadır. Bu ilişkiler “gerileme dönemine” kadar Osmanlı’nın lehine iken, özellikle 19. Yüzyılla birlikte Osmanlı’nın bütün kurumsal ve toplumsal yapısını etkileyecek çapta olumsuz sonuçlar üreten bir şekle bürünmüştür. Bu durumun Osmanlıya yansımaları; imparatorluk toprakları içinde faaliyet gösteren “Batı devletlerinin, gerek ekonomik gerek siyasi gerekse kültürel etkinliğinin, Osmanlı hükümlerini altında yaşayan birbirinden farklı kökenlere sahip toplumsal unsurları dolayısıyla da Osmanlıyı kısa sürede etkisi altına alması şeklinde olmuştur. Bunun sonucunda Osmanlı, hızlı bir milliyetçi dalganın etkisiyle pek çok yeni devletin kurulmasını engelleyemeyerek geniş topraklar kaybetmiştir. Dünya ölçeğinde hızla yayılan “milliyetçi dalga”, en son Osmanlı yönetici unsurlarının “Türklük” bilinci etrafında odaklandıkları bir sonuca yol açmıştır.

46 Ayşe Kadioğlu, “Milliyetçilik-Liberalizm Ekseninde Vatandaşlık ve Bireysellik”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 284.

Ancak Osmanlıda ulus devlet oluşumuna etki eden faktörlerin Batı'ya göre bir hayli geç bir zamanda ortaya çıkması, örneğin matbaanın çok geç kullanılmaya başlaması ve sanayi devriminin dışında kalınmış olması imparatorluk döneminin gelişmesine olumsuz etki yapan temel değişkenlerdir⁴⁷. Buna göre Türkiye'de milliyetçiliğin gelişimini anlamak için, oluşum yıllarına, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu önceleyen çeyrek yüzyıla geri dönmek kaçınılmazdır. 19.yüzyıl sonunda, Osmanlı İmparatorluğu'nda, Yunan, Ermeni, Bulgar milliyetçilikleri mevcutken, "Türklüğe" dair kimlik öğeleri (özellikle dil) saptanabilirse de "Türk milliyetçiliği"nden söz edilememektedir. Yirminci Yüzyılın ilk çeyreğinde Türk milli devleti olma iddiasındaki bir devlet, "Türk milliyetçiliği fenomeni"nin aniden ortaya çıkması sorununu da beraberinde getirerek kurulmuştur⁴⁸. Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşlarında uğradığı yenilgiler "Türk milliyetçiliği" olgusunun ilk kez özellikle askeri okul gençleri ve bazı aydınlar tarafından içten içe dillendirilmeye başlamasına yol açmıştır. Ancak hala "çok etnikli-çokuluslu" bir yapıya sahip Osmanlı Devleti için ulusçuluk fikrini savunmak imparatorluğun bölünüp parçalanmasına onay vermek anlamına geleceğinden, Osmanlı yöneticilerinin ulus fikrini açıkça dillendirmekten kaçınmaları söz konusudur. Yönetim kademelerinde "Türkçü" yönelimler görülmekle birlikte ana söylem hep "Osmanlılık" etrafında yoğunlaşmıştır.

Bir üst kimlik icadı olarak "Osmanlı" kimliği 19.yüzyıl boyunca Osmanlı elitinin farklı biçimlerde de olsa en fazla önem verdikleri söylemi ve politikası olmuştur. Osmanlılık politikası, 19. yüzyıl boyunca güçlenerek büyüyen gayri müslim milletlerin ayrılıkçı hareketlerinin önünü alarak imparatorluğun dağılma sürecini engellemek için ortaya atılmış pragmatik bir politikadır ve Tanzimat'tan imparatorluğun dağılına kadar imparatorluğun resmi ideolojisi olmuştur⁴⁹. Osmanlı yönetimi, ele geçirdiği bölgelerde kimlik temelinde veya kültürel entegrasyona değil, daha çok devlet otoritesini esas alan "coğrafi entegrasyon politikasına ağırlık vermiştir. Devlet, ortak bir dil ve kültür politikası takip etmediğinden, Müslümanlar ile gayri Müslimler birbiriyle tam kaynaşmamış, tebaa ile devlet arasındaki irtibat kalıcı hale dönüştürülemediştir⁵⁰. Tarihin birçok büyük kapalı medeniyetleri gibi;

47 Orhan Güvenen, "Türkiye Ekonomisi ve Zaman Dinamiğinde Sosyal Sermaye Eksikliği", *Doğru Batı Düşünce Dergisi*, Sayı 17, Ocak 2001, s. 81.

48 François Georgeon, "Türk Milliyetçiliği Üzerine Düşünceler, Suyu Arayan Adam'ı Yeniden Okurken", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 23.

49 Y. Doğan Çetinkaya, "Orta Katman Aydınlar ve Türk Milliyetçiliğinin Kitleleşmesi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 97.

50 Bilal Eryılmaz, *Osmanlı'da Gayrimüslim Tebaa'nın Yönetimi*, Risale Yayınları, İstanbul, 1990, s. 218.

Osmanlı da kendisini kendine özgü, hemen hemen sabit bir anlam dünyasıyla ayakta tutmuştur⁵¹. Zaten nüfusun türdeş olmadığı bir coğrafya olan Osmanlı İmparatorluğu’nda etnik kökene bakılmamakta, resmi istatistikler uyrukları yalnızca dinsel bağlarına göre kaydetmektedir⁵². Ayrıca dinsel bürokrasi ile kapıkulu arasındaki sürekli çekişme, son zamanlarında devleti zayıflatıcı bir etki de yaratmıştır⁵³. Vurgulanması gereken bir nokta da; Osmanlıda, bireyin sosyal kademenin üst kısımlarında yönetici olabilmesi, Müslüman olmayı gerektirmektedir. Böylelikle Müslümanlar kaçınılmaz olarak devletin hakim sosyal grubu konumunda olup, bunun dışında kalan gayri müslim unsurlar yapısal olarak ikincil konumda olan “tebâ”yı oluşturmaktadır. Çoğunlukla Müslüman olan Türkler böylece, toplumda etnik köken farklılıklarının genellikle dikkate alınmadığı, devlet görevlisi istihdamı sürecinde yoğun biçimde yer almışlardır. İslam unsuru, Türk milliyetçiliğinin oluşumuna farklı bir özellik katmış, daha sonraki süreçte de zaman zaman milliyetçilikle iç içe bir motif olma özelliği göstermiştir⁵⁴. Osmanlı’nın istikrarlı dönemlerinde genel olarak farklı kültürlerin var olduğu toplumsal bir ahenkten bahsedilebilir ise de, bu durumun “teba”lar dahil tüm toplumsal alanı kapsayacak ortak bir kimlik ögesi yaratamadığı ortadadır. Bu durum devletin güçten düştüğü “milliyetçilik çağı”nda imparatorluğun çözülmesiyle sonuçlanan, Osmanlı’nın tamamen aleyhine işleyen bir süreç yaratmıştır.

Dolayısıyla çevresel koşulların değiştiği, fakat zihinsel yapının değişmediği bir sürecin kendini dayattığı; bir ortamda Osmanlı istikrarını kaybetmeye başlamıştır. Kapitalizmin sirayet ettiği ve hızlı teknolojik değişimler sayesinde Avrupa’nın dünya düzeyinde egemenliğini pekiştirdiği yüzyıllar ise bu sorunu daha da derinleştirmiş, Batının kendi hakkındaki tanımı da evrensel bir doğruya dönüşmüştür. Batıda üretim faktörlerindeki yoğunlaşma ve bunların yarattığı her türlü değişim pozitivizmin etkisiyle bir “ilerleme” olarak yorumlandığı ölçüde, durağanlık da “geri kalmışlık anlamına gelmiştir⁵⁵. Batının hızlı teknolojik ve askeri ilerlemesine karşın, bu alanlarda görece durağan bir durum sergileyen Osmanlı’da, tarih sahnesinde

51 Etyen Mahçupyan, “Osmanlı’dan Günümüze Toplumsal Sistemimiz ve Çok Kültürlülük”, *Osmanlı’dan Postmoderniteye*, Patika Yayınları, İstanbul, 1997 s. 24.

52 Feroz Ahmad, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Dönemlerinde Milliyetçilik ve Sosyalizm Üzerine Düşünceler”, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*, der. Mete Tunçay- Eric Jan Zürcher, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 25.

53 Etyen Mahçupyan, *age.*, s. 25.

54 F. Müge Göçek, “Osmanlı Devleti’nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 65.

55 Etyen Mahçupyan, *age.*, s. 25.

yer aldığı 13.yüzyıl sonlarından beri süren coğrafi genişlemenin yerini, Osmanlı için “sonun başlangıcı” olarak ta kabul edilen 17.yüzyıl sonlarındaki “ünlü Viyana Bozgunu” ile birlikte toprak kayıpları almaya başlamıştır.

17. yüzyılda başlayan toprak kayıplarıyla 19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı sınırlarının Tuna kıyılarına kadar gerilemiş olması, Osmanlı aydınına bu gerilemenin nedenlerini ve gerilemeyi engellemenin yollarını aratmıştır⁵⁶. Özellikle, Balkan Savaşları’ndan sonra kaybedilen topraklar sonucunda Türklerin sayıca imparatorluğun en önemli öğesi haline gelmeleri, Türk milliyetçiliğine daha fazla önem vermeyi de gündeme getirmiştir.⁵⁷ Devleti “kurtarmak için yenileşmenin gerekliliğine inanan ve bu programı yürürlüğe koyan modernleşmeci bürokrat aydınlar birçok reformu hayata geçirmişlerdir. Kendileri “devlet” olan bu aydın- bürokrat modernleşmeciler, ünlü sadrazamları, nazırları ile 19. yüzyılın ilk yarısına damgalarını vurmuşlardır. Ancak yüzyılın ikinci yarısında farklı bir aydın tipi ortaya çıkmaktadır. Bu aydınlar, Tanzimat dönemi reformlarının yetiştirdiği kişiler olmakla birlikte, devlet değillerdir; onlar, “devlet aygıtının” dışında olmaya özen gösteren, nesnel temelleri itibariyle de eğitim ve kültür alanlarıyla sınırlı orta kademe bürokrasi içerisinde yer alan, fakat varlıklarının idamesini devletin varlığında gören ve hedefleri “devleti kurtarmak” olan kişilerdir. Türk aydınının ve bürokratinin tarihinde belki de değişmeden bu yüzyıla ulaşan süreklilik öğesi, “bu devlet nasıl kurutulabilir?” sorusuyla ifadesini bulan ilkedir. Şinasi, Agah Efendi, Ali Suavi, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi aydınlardan oluşan bu ikinci kuşak, kendilerine “Yeni Osmanlılar” demişlerdir⁵⁸. Dünyadaki gelişmelerden ve özellikle Avrupa’daki fikir akımlarından haberdar olan bu aydınlar yapılan ıslahatları yeterli görmemektedir⁵⁹. 19. yüzyıl içinde İslam dünyasında biçimlenen İslamcı reformizmden ve Fransız Devriminin yarattığı düşünce ikliminden etkilenen bu grup, daha özgürlükçü, “anayasal” bir düzen istemişlerdir. Böyle bir grubun ortaya çıkmasında 1840’larda gelişen gazeteciliğin önemli payı olmuş⁶⁰, özgürlükçülük hareketi, gazetelerin yaygınlaşmasıyla bir politik akım olma yolunda önemli bir atılım gerçekleştirmiştir⁶¹. Batı dünyasında milliyetçi tahayyülü mümkün kılan en önemli unsurlardan biri olan yazılı basının etkisi Osmanlı içerisinde de

56 Süavi Aydın, *age.*, s. 130.

57 Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010, s. 187.

58 Süavi Aydın, *age.*, s. 130.

59 Erhan Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, Doğan Medya Yayınları, İstanbul, 2006, s. 197.

60 Süavi Aydın, *age.*, s. 130.

61 Salim Alan, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Basını ve Vakaii Mısıriyye”, *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, Güz 2019, s. 47.

benzer bir düşünsel iklimin önünü açmış, ancak bu “tahayyül” yazılı basının kendisi gibi iç toplumsal dinamiklerin bir sonucu değil, Avrupa’dan “ithal” edilerek “bir grup aydın”ın taşıyıcılığıyla yaşam bulmaya başlamıştır.

Bu grup içerisinde üç ayrı eksen bulmak mümkündür: Şinasi’nin Batıcılığı, Namık Kemal’in parlamento ve milli iktisadın oluşturulması taraftarlığı ve Ali Suavi’nin öztürkçeciliği savunan fakat parlamentoyu reddeden Türkçülüğüdür⁶². Osmanlıca yerine Türkçenin kullanılması gerektiği konusunda Ali Suavi’nin görüşünü benimseyen Şemsettin Sami’nin ise 1901’de yayınladığı Kamus-i Türk adlı sözlük, Türkçenin yaygınlaştırılması konusunda bir baş eser olmuştur⁶³. Çok milletli imparatorluk içerisinde pekite itibarlı olmayan bir kelime olan “Türk”ün zaman zaman Namık Kemal’in yazılarında geçtiği görülmekle birlikte, Türklerin en eski tarihlerden beri medeniyete katkıları olduğunun ilk defa altını çizen, Abdülaziz’in askeri okullar nazırı Süleyman Paşa olmuştur. Süleyman Paşa’nın askeri okullarda okutulmak için hazırladığı tarih kitabı, Türklerin Orta Asya tarihinden başlamaktadır. İletişim araçlarının gelişmesi II. Abdülhamit devrinde Osmanlı İmparatorluğuna yansımış, hatta daha öncesinden (1860’larda bile) gazete, vilayet merkezlerinde vatandaşlar arasında birlik kurmak üzere devlet tarafından kullanılmış, İstanbul’da artık karşısına kolayca çıkılamayacak bir ihtiyaç haline gelmiştir. Şinasi’nin, gazetesinde başlattığı açık, veciz Türkçe, gazete tiryakisi olan kişilerin sayısını artırmıştır⁶⁴. Öte yandan ulusu ifade eden kitle anlamında halk ve aydınları ifade eden “münevver” terimleri de bu süreçte ortaya çıkmış ve kültürel alanda bir dönüşüm yaşanmıştır⁶⁵. Kültür Türkçülüğünü, dıştan gelen bazı etkenler de pekiştirmiştir. Örneğin, Rusya’da 1870’lerde Volga Tatarları arasında gelişen bir hareket, İslam dininin reformu ve Tatarların öz kültürlerinin korunması ve anlaşılması şeklini almıştır. 1883’ten itibaren Kırım’da, Bahçesaray’da çıkardığı Tercüman gazetesinde Gaspıralı İsmail Bey bu eğilime yeni bir boyut kazandırmıştır. Gaspıralı, Rusya Müslümanlarının ve Türklerin birleşmesi fikrini “dilde, fikirde, işte birlik” sloganıyla ilan etmekte, bu uğurda İslami bağların bir harç olarak kullanılabileceğini düşünmektedir⁶⁶. Balkan Savaşlarının ardından Yusuf Akçura’nın “Türk Yurdu” dergisinde başlattığı Pan-Türkizm akımı etkili

62 Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 96.

63 M. Vedat Gürbüz, “Genesis of Turkish Nationalism”, *Belleten*, Cilt 67/Sayı 249, Ağustos 2003, s. 500.

64 Şerif Mardin, *age.*, s. 96.

65 Arda Odabaşı, “İttihatçıların Halkçılığı ve Düşünsel Kaynaklarından Narodnizm”, *İttihat ve Terakki ve Jöntürkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2009, s. 74.

66 Şerif Mardin, *age.*, s. 96.

olmaya başlamış, Türk milliyetçiliği içerisinde aralarında farklılıklar bulunan iki eğilim; Pantürkçülük ve Türkçülük akımları gelişmiştir⁶⁷.

Birincisini daha ziyade ağırlıkla dış Türkler denen Rusya'dan göç eden Türk milliyetçileri savunmaktadır. Bunlar esas olarak geldikleri bölgelerle ilgilenmişler ve imparatorluğun diğer unsurlarının ve ağırlıkla yaşadıkları toprakların kaybedilmesi riskini çok fazla önemsememişlerdir. Temel kaygıları imparatorluğun bekası olan Osmanlı Türkçülerinin ise ana hedefleri, Osmanlı toprakları dışında yaşayan Türklerden çok, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Türk unsurunun kendi ulusal Türk kimliğine ve bilincine kavuşmasıdır⁶⁸. Dış Türklerin yoğunlaştıkları konu; Temelde Osmanlı (ve daha sonra Türkiye) coğrafyasında yaşayan Türklerle siyasi sınırların dışında kalan, özellikle de "Doğu"da, Asya'da Sovyet topraklarında yaşayan Türk dilli toplulukları ortak ırk-kan, kültür ve tarih iddiası temelinde birleştirmeyi arzulayan Pantürkçü bir eğilim olan "Turancılık" olmuştur. Bu açılım II. Meşrutiyet Döneminde gelişen ve İttihat Ve Terakki'nin iktidarı ele geçirmesiyle pekişen Türkçülük Hareketi içinde de önemli bir yer tutmuştur⁶⁹. Ancak yine de Osmanlı döneminde Rusya'dan gelen Müslüman Türk aydınların dışındaki "Türkçülük" konusundaki katkıları Turancılıkla sınırlı değildir. Örneğin; Akçura'nın "Üç Tarzı Siyaset (1904) isimli eseri o dönemde Türkçülüğün manifestosu olarak kabul edilmiştir. Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali gibi; okuyan veya 1908 sonrası Rusya'dan kaçarak Osmanlı İmparatorluğuna yerleşen aydınlar, İttihatçı çevrelerin içinde veya yakınında olmuşlar, Cumhuriyetin kuruluşuna da aktif olarak katılmışlar ve Cumhuriyet döneminde özellikle kültürel alanda önemli katkılar sağlamışlardır⁷⁰. Tüm bu düşünsel iklimin oluşumu süreci, bozulan Osmanlı siyasi ve toplum yapısını onarmak amacıyla Batı kurumlarının devlet ve toplum alanına aktarılma yani "Batılılaşma" çabalarının bir sonucudur.

18. yüzyıldan itibaren özellikle askeri alanda başlayan ve daha sonra diğer kurumlara yayılan "Batılılaşma" hareketleri sonucunda (1718-1730 yılları arası "Lale Devri olarak adlandırılan dönemde) matbaanın girmesi ve sonrasında "gazete"nin Osmanlı devleti sınırları içerisinde toplumsal hayatta yer alması birçok farklı düşüncenin basın yoluyla dile getirilmesine neden olmuştur. 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı, diğer adıyla "Gülhane

67 Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 437.

68 Y. Doğan Çetinkaya, *agm.*, s. 97.

69 G. Göksu Özdoğan, "Dünya'da ve Türkiye'de Turancılık", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 388.

70 A. Gün Soysal, "Rusya Kökenli Aydınların Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin İnşasına Katkısı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 484.

Hatt-ı Hümayun”un Osmanlı sınırları içerisindeki tüm uyrukları din ve milliyet farkı gözetmeksizin eşit sayması gelişen süreç açısından bir dönüm noktası olmuştur⁷¹. Çöküşe giden imparatorluğu kurtarmayı hedefleyen bu açılımlar idarede merkezîyetçilik, devlet çarkının çağdaştırılması, hukukun ve eğitimin dinden bağımsız duruma getirilerek toplumun Batılılaşması şeklinde batıdan kopya edilen modellerle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır⁷². Ancak “Batılılaşma Hareketleri”nin “tepeden” olması ve tabanda destek bulamaması, istikrarlı bir durumun sağlanmasını engellemiş, Osmanlının kendi güçleriyle kendini yenilemesine olanak tanımamıştır⁷³. Batılı devletlerin bazı iktisadi ve siyasi konularda Osmanlıya baskı yaparak, örneğin 1867’de yabancılara Osmanlı topraklarında gayrimenkul mülk edinme hakkı gibi taleplerini kabul ettirmeleri, Osmanlıyı, iktisat alanında da kendine ait bir yaklaşımdan gittikçe uzaklaştırmıştır⁷⁴. Yapılan islahatlar yerli sanayiye yararlı olmadığı gibi, yerli imalathanelerin karşılayamayacağı ciddi ihtiyaçlara sebep olmuş, iktisadi bağımlılığı artırmıştır⁷⁵. Daha sonra Osmanlıyı Avrupa’ya “kolay lokma” yapan da budur⁷⁶. Osmanlı İmparatorluğu hem çağdaşlaşmaktan hem de teokratik devlet yapısından vazgeçemediği için sistem bakımından bir “kısır döngü” içine girmiş ve bu durum onu adım adım çöküşe sürüklemiştir⁷⁷.

İlginçtir ki Osmanlının reform girişimlerinin hedefi, kozmopolit imparatorluk içinde kaynayan uluslaşma ve ulusal hak talepleridir. İmparatorluğun sonu anlamına gelecek bu uluslaşma sürecini durdurmak, bunun için merkezi otoriteyi sağlamlaştırmak, merkezkaç her türlü eğilimin önünü almak için yapılan reformlar sonunda, uluslaşmanın önü alınamadığı gibi, bu süreç; Osmanlı’nın temel bileşikleri arasında en ağırlıklı olan Türk bileşekesini dahi etkisi altına almıştır⁷⁸. Bu arada ilk zamanlardan beri sadece özel lisanslara sahip Avrupalılara tanınan imtiyazlı ticaret hakkının, önce

71 Robert Mantran, “Doğu Sorununun Başlangıçları (1774-1839)”, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II*, haz. Robert Mantran, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s.55.

72 Paul Dumont, “Tanzimat Dönemi (1839-1878)”, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II*, haz. Robert Mantran, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 59.

73 Gülten Kazgan, *Tanzimat’tan XXI: Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 30.

74 D. Mehmet Doğan, *Tarih ve Toplum: Toplum Tarihimizin Tarihi Oluşumu*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 183.

75 E. Philippe Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999, s. 466.

76 Gülten Kazgan *age.*, s.31.

77 Murat Çulcu, *Osmanlı’da Çağdaşlaşma-Taassup Çatışması 2. Cilt*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1990, s. 336.

78 Cengiz Aktar, “Osmanlı Kozmopolitizminden Avrupa Kozmopolitizmine Giden Yolda Ulus Parantezi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 77.

gayrimüslim Osmanlılara ardından 1810 yılından itibaren Müslümanlara da tanınması Türk bileşkesinin iktisadi yaşamda da varlık bulmasının önünü açmıştır⁷⁹. Fakat ekonomik alanın “özel girişim” tarafından yönlendirildiği kapitalizmin, Osmanlının tarihsel geçmişinden getirdiği temel iktisadi yönelimleriyle uyuşmaması da göze çarpan bir husustur. Dolayısıyla, Batı karşısındaki askeri yenilgilere koşut olarak, iktisadi yaşam da bu yüzyılın sonlarına doğru yavaş yavaş Batı devletlerinin yönlendirdiği, dış etkilere bağımlı bir alan haline gelmiştir.

Osmanlı devletini etkileyen dış iktisadi faktörler açısından ortaya çıkan temel görüntü; Avrupa ekonomisinin hammadde kaynaklarına ve yeni pazarlara duyduğu ihtiyacın, Batı etkisinin artmasına ve dolaylı olarak zamanla Osmanlı geleneksel üretiminin zayıflamasına yol açmasıdır⁸⁰. Zira Avrupa ‘da Endüstri Devrimiyle ucuz imal edilen malların Osmanlı topraklarında serbestçe dolaşımı ve Batı’nın özellikle Balkan ülkelerinden ithal edilen hammaddelere rağbet etmesi, 18. yüzyılda Avrupa içinde ve dışında ticari ilişkilerin biçimini değiştirmiş, değişen bu koşullar Osmanlı toplumundaki zirai ve ticari ilişkileri de dönüştürmüştür. Ayrıca, Avrupa’daki burjuvazi sınıfının muadili denilebilecek kesim Osmanlı’da büyük oranda Rum ve Ermenilerden oluşmakta ve bu durum etnik temele dayalı burjuva sınıfı yaratma noktasında bir engel teşkil etmektedir⁸¹. Bütün bunların sonucunda uluslararası pazar için üretim yapılan bir sistem doğmuş ve Osmanlı Devleti, üretim ve ticaret üzerindeki kontrolünü kaybetmiştir⁸². Bu çerçevede, Sanayi Devriminin getirdiği koşullarla birçok coğrafyayı sömürgeleştiren İngiltere’yle imzalanan 1838’deki Baltalimanı Anlaşmasıyla Osmanlı, Avrupa devletler sisteminin bir üyesi sayılma ve siyasal bütünlüğü İngiltere tarafından garanti edilme şartıyla İngiliz mal, hizmet ve insan hareketlerine tüm ülkede serbestçe dolaşım hakkı ve “yerli” tüccarla aynı vergi olanaklarını tanımıştır. Sonrasında ise bu hakları Fransa, İskandinav ülkeleri, bir dizi Alman prenslikleri, Flemenk, İspanya, Prusya ve bazı İtalyan krallıklarına da vermiş ve Avrupa’nın “açık pazarı” haline gelmiştir⁸³. Böylelikle 1810’da “yerli sermaye” yaratmaya yönelik girişimler sekteye uğramıştır. Tüm bu gelişmeler yukarıda da değinilen “devleti kurtarma” nosyonu etrafında odaklanan birçok siyasal fikrin çözüm olarak önerildiği birbirinden farklı siyasal arayışlara da kaynaklık etmiştir. Türkçülük de bu çözüm arayışı içerisinde yer alan akımlardan biri olarak göze çarpmaktadır.

79 Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, . s. 14-67.

80 F. Müge Göçek, *agm.*, s. 67.

81 Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, s. 28

82 F. Müge Göçek, *agm.*, s. 67.

83 Gülten Kazgan, *age.*, s. 32.

Buna göre 1908 yılının son aylarında, iktidardaki Jöntürk rejiminin uğradığı yenilgilerden başlayarak, İmparatorluktaki bütün halkların kardeşçe bir arada yaşamalarını savunanların, bu düşünceye sırt çevirip Türk ulusunu yüceltmeye doğru yöneldikleri görülmüştür. Balkan Savaşı ertesinde daha da yoğunlaşan bu eğilim sonucunda, bazıları İttihat ve Terakki Komitesi yöneticilerinin de desteklediği birçok milliyetçi kuruluş ortaya çıkmıştır. Tam bir ilerleme içindeki bu milliyetçiliğin iktisadi bir yanı da vardır. Türkiye’nin bağımsızlığını sağlamak için, Avrupa’nın boyunduruğunu kırması ve ekonomisinin çarklarına egemen olmanın araçlarını elde etmesi; Ziya Gökalp, Tekin Alp, Yusuf Akçura gibi İttihatçı rejimin ideologları tarafından da farklı biçimlerde savunulmuştur. Örneğin Akçura 1914 Nisanında konuyla ilgili olarak: “Çağdaş devletlerin temeli burjuvazidir, Türk burjuvazisi, doğal kalkınışında büyük engellerle karşılaşmazsa, Osmanlı Devleti, sağlam ve kararlı bir gelişme sağlayacaktır” demektedir⁸⁴. İttihat ve Terakki döneminde yerli bir sermayedar kesimi yaratma hususunda somut adımlar atılmış, 1913’te yürürlüğe giren “Ulusal Türk Sanayini Özendirme Yasası” çıkarılmıştır. Bu yasayla devlet ve vakıf topraklarının alım-satımını kolaylaştırma vb. girişimler Türk asıllı işadamlarına belirli kolaylıklar sağlamış, Birinci Dünya Savaşı döneminde palazlanan yerli sermaye, ticaret ve hatta sanayi alanlarına yatırım yapmaya başlamış, savaş yıllarında ordunun gereksinimleriyle dolaysız bağlantısı olan bazı sanayi kolları gelişmiştir⁸⁵. Fakat özellikle, 1908 yılında ilan edilen ve İkinci Meşrutiyet olarak bilinen dönem, batılı anlamda düşünce tarzı ve kurumsallaşmanın Osmanlı içerisinde hızla yayılmasını beraberinde getirmiş, ilk Türkçü akımlar da bu dönemde boy göstermiştir. Bu arada önu alınamayan toprak kayıpları da, Osmanlı aydın ve yöneticilerinde ideolojik anlamda bir zihniyet değişikliğinin başlamasına neden olmuştur. Bu dönemdeki uygulamalarda Jön Türklerin önderliğindeki İttihat Ve Terakki belirleyici unsur olmuştur. Bu uygulamalardan biri olan 1908’deki Jön Türk Programında; anayasanın halk egemenliğine dayanması, eyaletlere geniş bir özerklik verilmesi, okullarda temel eğitimin herkese anadilinde ve zorunlu olması, askerlik hizmetinin dinine bakılmaksızın herkes için zorunlu olması ve hatta bir tarım reformunun yapılması yer almaktadır⁸⁶. Ulus devlet kurumlaşmasını yansıtan “yenileşme” atmosferi içinde henüz tam anlamıyla

84 Paul Dumont-François Georgeon, “Bir İmparatorluğun Ölümü (1908-1923), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II*, haz. Robert Mantran, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 264.

85 İbrahim Yalimoğlu, “1876-1923 Döneminde Türkiye’de Bulgar Topluluğu ve Sosyalist Hareketin Gelişmesi”, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*, der. Mete Tunçay- Eric Jan Zürcher, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 135.

86 Fikret Adanır, “Osmanlı İmparatorluğunda Ulusal Sorun ile Sosyalizmin Oluşması ve Gelişmesi: Makedonya Örneği”, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*, der. Mete Tunçay- Eric Jan Zürcher, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 63.

netleşmiş bir Türk milliyetçiliğinden söz edilememekle beraber, Batıdan alınan kurum ve düşüncelerin toplumun daha geniş kesimlerine yayılmaya başladığı “hareketli” bir dönem söz konusudur ve bu hareketlilik İkinci Meşrutiyetle yeni bir ivme kazanmaktadır.

İkinci Meşrutiyetin en ilginç yönü Osmanlı tarihinde ilk kez düşünen bir toplum manzarası göstermesidir. Aydınlar ve bürokratlar kesimi bir görev bilinci içindedir ve bir soruya yanıt aramışlardır: Bu devlet nasıl kurtulabilir? İlk milliyetçi fikirlerin örgütlenmeye başlaması da bu ortamda başlamıştır. Bu dönemde kurulan ve Türk milliyetçi fikirler taşıyan ilk kuruluş özelliği taşıyan derneklerin ilki 1908’de, Ahmet Mithat Efendi, Akçuraoğlu Yusuf, Rıza Tevfik gibi devlet adamı ve aydınların kurduğu “Türk Derneği”dir. Daha sonraları Prof. Gorlavski, Prof. Martin Hartmann gibi “Şarkiyatçılar”ın yanı sıra İsmail Gasprinski, Mehmet Emin Yurdakul, Hüseyin Cahit (Yalçın), Halit Ziya (Uşaklıgil) gibi Türkçü yazarları da çatısı altında toplayan dernek, kendini siyasi değil, “harsi” (kültürel) ve bilimsel olarak tanımlamış ve bu alanlarda birçok kurslar ve konferanslar vermiştir. Yayın alanında “Türk Derneği” adıyla bir dergi çıkaran dernek 1912 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüş, bu tarihten sonra dağılarak kalan üyeleri Türk Ocağına katılmışlardır. Bunun dışında farklı yerlerde ortaya çıkan ve kendilerine farklı amaçlar belirleyen birçok milliyetçi dernek kurulmuştur⁸⁷. Bu derneklerin dışında 1912’de kurulan, 1918’de yalnızca İstanbul’da 2743 üye ve 28 şubeye ulaşan ve 1932’ye kadar (Cumhuriyet Döneminde de) faaliyet gösteren Türk Ocağı, Türkiye’nin milliyetçilik tarihi açısından bir kilometre taşıdır⁸⁸. Türkçülüğün öncülerinden Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Mehmet Emin Yurdakul, Halide Edip Adivar, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Köprülüzade Mehmet Fuat, Ahmet Ağaoğlu gibi isimlerin yer aldığı ocak, “190 Tıbbiyeli Türk evladı” imzalı bildiriyle kuruluşunu ilan etmiştir⁸⁹. 1912’de patlak veren Balkan Savaşı ve ardından I.Dünya Savaşı ile aynı döneme denk düşen Türk Ocağı, Osmanlı açısından zorlu bir dönemde faaliyet göstermesine rağmen siyasetten uzak durma anlayışını benimsemiştir. Ancak Ocağın bu dönemdeki genel yaklaşımı, bir yandan kültürel vurgusu yüksek bir “Türk Birliği” temasını benimseme, diğer yandan İmparatorluğun Arap, Çerkez, Kürt, Laz vb. unsurlarını, “kavmiyet” iddiasında bulunmadıkları sürece “Türk olarak” kabul etmek yönündedir. Ayrıca Ziya Gökalp gibi bazı üyelerinin İttihat Ve Terakki Fırkasında yer alıyor olmaları, fırkayla ocak arasında ilişkilere de vesile olmuştur. 1920’de faaliyetlerine ara veren ocak

87 T. Zafer Tunaya, bk. *Türkiye’de Siyasal Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi, Cilt 1*. İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

88 E. Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 120.

89 T. Zafer Tunaya, *age.*, s.43.

üyelerinin çoğu, Mustafa Kemal’in başlattığı “Ulusal Mücadele”de yer almak için Anadolu’ya geçmiştir⁹⁰. Yaşanan tüm bu iç ve dış gelişmeler Osmanlı devlet ve toplum yapısının tarihten süregelen biçiminden bir kopuşu ifade etmekte, parlamenter rejime geçiş bu kopuşun en uç noktalarından birini yansıtmaktadır. Bu noktada 19. yüzyılın sonlarından Osmanlı Devletinin çöküşüne kadar olan süre içerisinde ülke siyasetini belirleyen İttihat ve Terakki Hareketi, Türk milliyetçiliğin gelişiminde “Cumhuriyete hazırlık” evresini teşkil etmiştir.

İttihat ve Terakki; ilk olarak Osmanlı birliği anlamına gelen “İttihad-i Osmani” adıyla, Osmanlının çöküşünü ve istibdadını (baskı yönetimini) durdurmak isteyen askeri tıbbiye öğrencileri tarafından 1889’da İstanbul’da kurulmuş ve aynı yıl içinde “İttihat Ve Terakki Cemiyeti” adını alarak ülke içinde ve dışında birçok şube kurulmasıyla hızla örgütlenmiştir⁹¹. Bu cemiyet, 1865’te kurulan ve sonradan İttihat ve Terakki de de aktif olan bir çok ismin yer aldığı “Yeni Osmanlılar” Cemiyetinin bir devamı da sayılabilir⁹². Ahmet Rıza, İshak Sükutî, Abdullah Cevdet, İbrahim Temo, Mizancı Murat Bey gibi “Jöntürk” grubu önderlerinin öncülüğünde; Meşveret, Mizan, Osmanlı, Kanun-ı Esasi, Hak gibi gazeteleri çıkaran cemiyet, 1902 yılında Paris’te yapılan kongreyle; August Comte’çu, pozitivist bir ideolojiyi benimseyen Ahmet Rıza Bey grubunun kurduğu “Terakki Ve İttihat Cemiyeti ve Liberal ve Le Play’ci bir doktrini benimseyen Prens Sabahattin’in kurduğu “Teşebbüs-ü Şahsi Ve Ademi Merkezi Cemiyeti” şeklinde iki gruba ayrılmıştır⁹³. Yapılan genel seçimlerde sivil-asker birçok bürokrat ve aydını içinde barındıran İttihat ve Terakki Partisi, büyük farkla seçimleri kazanmış, 17 Aralık 1908’de parlamentonun açılışı ve anayasanın ilanı ile Osmanlı’da yönetim, fiili olarak meşruti bir nitelik kazanmıştır. Ancak, “Otuzbir Mart Vakası olarak bilinen 12 Nisan 1909’daki ayaklanmayla parlamento bir süre işlevini yitirir, Makedonya’daki Hareket Ordusu duruma müdahale ederek ayaklanmayı bastırır ve İttihatçılar yeniden iktidarı ele almışlardır⁹⁴. Bu olaydan sonra iktidardaki ağırlığını artıran İttihat ve Terakki Fırkası, 1913’ten itibaren tek parti olarak 1918 yılındaki 1.Dünya Savaşı sonuna kadar Osmanlı Devletinin siyasi yaşamını belirleyen güç olmuştur. İttihat Ve Terakki Dönemi, Osmanlının son dönemi olması nedeniyle Türkiye’de ulus

90 Füsün Üstel, “Türk Ocakları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 264-265.

91 T. Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler, İttihat ve Terakki,, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi Cilt 3*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 51.

92 A. Şerif Aksoy, *İttihat ve Terakki, Nokta Kitap Yayınları*, İstanbul, 2008, s. 12

93 T. Zafer Tunaya, *age.cilt 3*, s. 52.

94 Paul Dumont-François Georgeon, *agm.*, s. 222-224.

devletin başlangış sürecini etkileyen dđnem olmuş, milliyetçi politikalar, bu fırkayla birlikte siyasal alanda gđrđnđr şekilde yer bulmuştur.

Gizli bir cemiyetten açık bir siyasal partiye geçiş, çoğulcu (ve çok partili) bir rejimden teki (ve tek partili) bir rejime geçiş, Osmanlıcı ve “İttihat-ı Anasır”cı (İmparatorluğu oluşturan etnik unsurları kaynaştırıcı) bir ideolojiden, milliyetçi (Türkçü) ve laik bir platforma geçiş, İttihat Ve Terakki'nin 1908'den 1918'e kadar dđzenlediđi dokuz kongrede geçirdiği dđřünsel evrimin ana çizgilerini oluřturmaktadır⁹⁵. Bu değişim, Tđrkiye'nin uluslaşma tarihi açısından Tanzimat ile Cumhuriyet arasındaki bir geçişi de ifade etmektedir⁹⁶. Osmanlıcı ve İttihat-ı Anasırcı niteliğini terk ederek Türkçü ve milliyetçi bir ideolojiyi benimsemesi 1916'daki kongrede gerçekleşmiştir. Bu kongrede siyasal programda yapılan değişikliklerle dini ve şer-i mahkemeler birbirinden ayrılarak, hukuk ve adalet alanında laiklik ilkesi kabul edilmiştir. Ayrıca sosyal yardım, sağlık işlerine önem verilmiş, milli iktisadı geliştirecek önlemler alınması ve kurumlar oluşturulması kararlařtırılmıřtır⁹⁷. Türkçülüğün benimsemesinde, Balkan savaşları sonrasında, Osmanlıcılık dđřüncesinin bđyđk ölçüde geçerliliğini yitirmesinin de etkisi vardır⁹⁸.

Buna göre, milliyetçilik-garpcılık ilkeleri doğrultusunda, Darülfünun “Muhtariyet”i (niversitelerin özerkliği) ilkesi kabul edilmiş, Milli Musiki, Milli Kütüphane, Milli Arşiv, Milli Filmcilik, Milli Coğrafya Cemiyeti ve turizmle ilgili çeşitli kurumlar ve hareketler faaliyet göstermiştir. Siyaset dışı alanlarda ise Tđrk Gücü gibi spor dernekleri, Tđrk Ocağı gibi milliyetçi ideolojik kültür derneği, parasız sağlık hizmetleri gerçekleştiren, eğitici dersler veren İttihat Ve Terakkiye bağlı kulüplerden bahsetmek mümkündür. Ayrıca Batı takvimi kanunlaştırılmış, “Mdafa-i Milliye” (donanma), “Himaye-i Etfal” (ocuk esirgeme), “Hilal-ı Ahmer” (Kızılay) gibi hayır ve yardım cemiyetleri de fırkanın kontrolü altında faaliyet göstermişlerdir. İktisadi alanda ise fırka temel doktrini olan milliyetçilik gereğince bir milli iktisat siyaseti gütmeye çalışmıştır. Bu alanda bir yandan “yerli malı kullanma”, kooperatifçilik gibi faaliyetler dđzenlenirken öte yandan milli bir banka olarak “İtibar-ı Milli Bankası”nın kurulması sağlanmış ve ekonomik alandaki dernekler desteklenmiřtir⁹⁹.

95 T. Zafer Tnaya, *age*, cilt 3.

96 Mahir Aydın, “İttihat ve Terakki'nin Tđrk Tarihindeki Yeri”, *İttihat ve Terakki ve Jntrler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s. 64.

97 T. Zafer Tnaya *age*, Cilt 3.

98 M. Emin Elmacı, “İttihat ve Terakki ve Milli İktisat Dđřüncesinin Uygulamaya Geçirilmesi”, *İttihat ve Terakki ve Jntrler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s. 51.

99 T. Zafer Tnaya *age*, Cilt 3, s. 67.

Daha 1908’den itibaren İttihat Ve Terakki’nin bütün siyasi programlarında; “devletin lisan-ı resmisi Türkçe kalacaktır. Her nevi muhaberât ve müzakerât-ı resmiye Türkçe icra olunacaktır” ifadesiyle Türkçe resmi dil olarak kabul edilmiş ve Arnavutlar ve Suriye-Irak Arapları dil yoluyla Türkleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak Arap ve Arnavutların ayaklanmaları sonunda, 1914’ten sonra, Cemiyetin Anadolu Türklerinin çevresinde biçimlenen bir Türkçülüğe yöneldiği görülmektedir¹⁰⁰. Ayrıca Rusya’nın hakimiyeti altındaki topraklardaki Türklerle ilgilenilmiş, özellikle 1. Dünya Savaşı esnasında bazı Osmanlı subayları Kırım, Türkistan ve Kafkasya’da görevlendirilerek buraların yeniden Osmanlı topraklarına katılması için çalışmalar yapmışlardır¹⁰¹. Esasen, ideolojik olarak, İttihat ve Terakki’nin Türkçülüğü 1912-1913 yıllarında berrak hale gelmeye başlamıştır¹⁰². Ancak, Türkçülüğe giden yolda temel belirleyici faktör Osmanlı’nın, yaşadığı iç ve dış siyasi olaylar sonucunda karşı karşıya kaldığı “olumsuz” gelişmeler olmuştur.

Kendisinin karşısında, parçalanmasını ve dağılmasını isteyen, egemenliği altındaki Hıristiyan halklar ve emperyalist devletlerden oluşan geniş bir koalisyonla uğraşmak zorunda kalmak, Türk ulusal kimliğinin oluşumunu önemli ölçüde etkilemiştir. Ancak özellikle Batılı uluslarla kıyaslandığında tarih sahnesine çıkmakta geç kalan Türk ulusal kimliğinin, bu gecikmedeki temel nedeni Osmanlı Devletinin çok uluslu bir imparatorluk olmasıdır denilebilir. Çokuluslu devlet yapısını korumak için, yöneticiler kendi ulusal kimliklerine aşıktan sahip çıkamamışlardır. Ana amaç dağılan imparatorluğu kurtarmak, onun dağılmasını engellemek olduğu için, “Türkçülük”, çok “geç” dönemde yönetici elitin tercih edebileceği bir seçenek olmuş¹⁰³, dönemin şartları, Osmanlı elitini Türk milliyetçiliğine ve ulus-devlet kurma fikrine adım adım götürmüştür.

Ancak Avrupa’nın kurduğu sisteme katılırken Osmanlı’nın, kendisini dezavantajlı konuma sürükleyen süreci engellemesi söz konusu olmadığı gibi, bu sürece karşı kendini savunması yada yeniden tanımlaması da olanaklı olmamıştır. Bu gelişme, imparatorluğun korunması ve kurtarılmasına farklı çözümler arayışları ve yorumlar getiren ve uzunca bir dönemi kapsayan çeşitli hareketlerin sonunda oluşmuş ve fiili olarak imparatorluğun dağıldığı-çöktüğü bir dönüm noktasına gelinmiştir¹⁰⁴. Bu dönüm noktasında ittihatçılar

100 Süavi Aydın, *age.* 1993, s. 178.

101 Kemal Çiçek-Abdullah Saydam, *Kıbrıs’tan Kafkasya’ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyyet*, Derya Kitabevi, Trabzon 1999, s. 386.

102 Süavi Aydın, *age.* 1993, s. 179.

103 Taner Akçam, “Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, “Milliyetçilik”*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 54.

104 Göktürk E. Deniz, “1919-1923 Dönemi Türk Milliyetçilikleri”, *Modern Türkiye’de Siyasi*

kitleleri siyasete katmaya ve toplumsal yapıyı dönüştürmeye çabalamışlar ve Osmanlı ile Cumhuriyet Türkiye'si arasında geçiş sağlamışlardır¹⁰⁵. Bu çerçevede değerlendirildiğinde ise, Mustafa Kemal liderliğine kadar uzanan bir milliyetçi süreklilik oluşmaktadır. İstanbul'un işgaline kadar geçen sürecin İstanbul hükümetleri, Kuvayı Milliye hareketleri ve hatta modernizm karşıtlığı bağlamında Osmanlı'nın var olan geleneksel yapıları ve kurumları, Tanzimat, Jöntürkler, Meşrutiyet ve İttihat Ve Terakki, Osmanlı modernleşme sürecinin bir parçası olmaktadır. Ancak, bunların arasından özellikle İttihat Ve Terakki ideolojik-siyasal mirası nedeniyle önem kazanmakta olup, kendisinden sonraki dönemin Türk milliyetçiliklerinin dayanacağı temelleri tanımlamıştır¹⁰⁶. I. Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı Devletinin yenilgisi ve işgali Türk milliyetçiliği ve uluslaşma süreci açısından son dönemeç olmuştur. Kuvayı Milliye ile başlayan Mustafa Kemal liderliğindeki hareket önce işgale son verme sonrasında ise ulus devleti inşa etme atılımlarını başlatmış ve Cumhuriyetin kurulması ile birlikte Türk ulus-devleti fiili olarak tarihteki yerini almıştır.

Sonuç

Başlangıçta Batı Avrupa'daki tarihsel gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan ulus –devlet ve milliyetçilik zaman içinde dünyanın her yerine yayılarak evrensel bir nitelik kazanmıştır. Zaman içerisinde erken dönem modeli olan “Batı milliyetçiliği” ve geç dönem modeli olan “Doğu veya Gelişmekte olan ülke milliyetçiliği” şeklinde iki ana eksenle şekillenen milliyetçilik, ulus-devlet kurma amacı taşıyan birçok etnik topluluğun benimsediği bir olgu olmuştur. Batı'da yüzyıllara dayanan gelişmeler sonucu şekillenen ulus-devlet modeline karşın Doğulu ulus devletler Batının taklit edilmesi süreciyle şekillenmiştir. Bu iki modelin her ikisine de uymayan Türk uluslaşması ise, sömürgecilik deneyimi yaşamamış büyük bir imparatorluğun devamı olan, köklü bir devlet geleneği özelliği ile Doğulu devletlerden farklılaşırken, sanayileşmemiş ve tam anlamıyla kurumsallaşma anlamında ulus devleti oluşturamamış bir ülke olması anlamında Batılı toplumlardan farklı nitelikler taşımaktadır. 18. Yüzyılda devlet içerisinde başlayan ıslahat hareketleri ve sonrasında, Cumhuriyetle sonuçlanan süreç Türk milliyetçiliği ve uluslaşmasına karakterini kazandıran sancılı bir seyir izlemiştir. Osmanlılık, Pantürkizm, Panislamizm, Tanzimat, I. ve II. Meşrutiyet ve İttihat Ve Terakki Partisi yada Jöntürkler gibi olay ve aktörlerle şekillenen süreçte ortak bir nokta olarak, Cumhuriyet öncesi dönemde kendini milliyetçi olarak tanımlayan akımların

Düşünce Cilt 4, “Milliyetçilik”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 104.

105 Arda Odabaşı agm., s. 81.

106 Göktürk E. Deniz, *agm.*, s. 108.

hemen hepsinin Osmanlı modernleşme sürecinin ortaya çıkardığı siyasi çelişkilerin mirasçısı olduğunu da belirtmek gerekir. Bu miras, ekonomik, toplumsal ve siyasal yapısında birtakım yeni düzenlemelere zorunlu kılınan Osmanlı imparatorluğu’nun Avrupa devlet sistemine oldukça dezavantajlı biçimde katılmasını beraberinde getirmiş, öte yandan aynı zamanda Türk modernleşmesi sürecinin koşullarını da hazırlamıştır. Yaklaşık ikiyüz yıla yakın bir “Batılılaşma serüveninden sonra ise çeşitli aşamalardan sonra Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türkiye’nin uluslaşma süreci kurumsal bir nitelik kazanmıştır.

KAYNAKLAR

- Adanır Fikret, “Osmanlı İmparatorluğunda Ulusal Sorun ile Sosyalizmin Oluşması ve Gelişmesi: Makedonya Örneği”, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*, der. Tunçay, Mete-Zürcher, Eric, Jan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 33-72.
- Afyoncu, Erhan, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, Doğan Medya Yayınları, İstanbul, 2006.
- Ahmad, Feroz, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Dönemlerinde Milliyetçilik ve Sosyalizm Üzerine Düşünceler”, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*, der. Mete Tunçay- Eric Jan Zürcher, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s. 13-32.
- Ahmad, Feroz, *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010.
- Ahmad, Feroz, *İttihatçılıktan Kemalizme*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011.
- Akçam, Taner, “Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4: “Milliyetçilik”*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 53-62.
- Akman, Ayhan, “Milliyetçilik Kuramında Etnik/Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 81-90.
- Aksoy, A., Şerif, *“İttihat ve Terakki”* Nokta Kitap, İstanbul, 2008.
- Aktar, Cengiz, “Osmanlı Kozmopolitizminden Avrupa Kozmopolitizmine Giden Yolda Ulus Parantezi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 77-80.
- Aksoy, A., Şerif, *İttihat ve Terakki*, Nokta Kitap Yayınları, İstanbul, 2008.
- Aktoprak, Elçin, *Devletler ve Ulusları, “Batı Avrupa’da Milliyetçilik ve Ulusal Azınlık Sorunları*, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010.
- Alan, Salim, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Basını ve Vakaii Mısıriyye”, *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, Güz 2019, s. 46-56.
- Anderson, Benedict, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul, 1995.
- Aydın, Mahir, “İttihat ve Terakki’nin Türk Tarihindeki Yeri”, *İttihat Terakki ve Jöntürkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s. 64-68.
- Aydın, Süavi., *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993.
- Balibar Etienne, “İrkçilik ve Milliyetçilik”, *İrk, Ulus, Sınıf*, haz. Balibar Etienne, Wallerstein Immanuel, çev. Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s.50-87.
- Baron, S., Wittmayer, *Modern Milliyetçilik ve Din*, çev. Mehmet Özay, Açılım Kitap Yayınları, İstanbul, 2007.
- Berkes, Niyazi, *Türkiye’de çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Bilig, Michael, *Banal Milliyetçilik*, çev. Cem Şişkolar, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2002.

- Bottomore, Tom, *Siyaset Sosyolojisi*, çev. Erol Mutlu, Teori yayınları, Ankara, 1987
- Bulaç, A, *İslam Dünyasında Toplumsal Değişme*, Mehir Yayınları, İstanbul, 1987.
- Chatterjee, Partha, *Milliyetçi Düşünce Ve Sömürge Dünyası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989.
- Çetinkaya, Y., Doğan, “Orta Katman Aydınlar ve Türk Milliyetçiliğinin Kitleleşmesi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 91-102.
- Çiçek, Kemal-Saydam Abdullah, *Kıbrıs’tan Kafkasya’ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyyet*, Derya Kitabevi, Trabzon, 1999.
- Çulcu, Murat, *Osmanlı’da Çağdaşlaşma-Taassup Çatışması 2. Cilt*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1990.
- Dellanoi, Gil, “Milliyetçilik ve İdeolojik Kataliz”, *Uluslar ve Milliyetçilikler*, der. Leca Jean, çev. Siren İdemem, Metis Yayınları, Ankara, 1998, s. 31-38.
- Doğan, D., Mehmet, *Tarih ve Toplum: Toplum Yapımızın Tarihi Oluşumu*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- Dumont, Paul, “Tanzimat Dönemi (1839-1878)”, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II*, haz. Robert Mantran, çev. Server Tanilli, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 59-143.
- Dumont, Paul-Georgeon, François, “Bir İmparatorluğun Ölümü (1908-1923)”, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II*, haz. Robert Mantran, çev. Server Tanilli, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 217-310.
- Elmacı, M., Emin, “İttihat ve Terakki ve Milli İktisat Düşüncesinin Uygulamaya Geçirilmesi”, *İttihat ve Terakki ve Jöntürkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s. 50-63.
- Engelhardt, E., Philippe, “*Tanzimat ve Türkiye*”, çev. Ali Reşat, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.
- Erözden, Ozan, *Ulus devlet*, Dost Yayınları, Ankara, 1997
- Eryılmaz, Bilal, *Osmanlı Devletinde Gayrı Müslim Teba’nın Yönetimi*, Risale Yayınları, İstanbul, 1990.
- Geary, Paul, J, *Uluslar Miti ve Avrupa’nın Kökenleri*, Çev.Çağdaş Sümer, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012.
- Gellner, Ernest, *Milliyetçiliğe Bakmak*, çev. Simten Coşar-Saltuk Özertürk-Nalan Soyarı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- 1994, *Milliyetçiliğe Bakmak*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Georgeon, François, “Türk Milliyetçiliği Üzerine Düşünceler, Suyu Arayan Adam’ı Yeniden Okurken”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 23-36.
- Giddens, Anthony, *Modernliğin Sonuçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.

- Göçek, F., Müge, “Osmanlı Devleti’nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 63-76.*
- Göktürk, E., Deniz, “1919-1923 Dönemi Türk Milliyetçilikleri”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4, “Milliyetçilik”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 103-116.*
- Gül, Adnan, “İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Yurdunda Modernleşme, Milli Kimlik ve Milli Dil”, *Türk Yurdu Dergisi, Cilt 31, Sayı 282, Şubat 2011, s.71-85.*
- Gürbüz, M., Vedat, “Genesis of Turkish Nationalism”, *Belleten, Cilt 67, Sayı 249, Ağustos 2003, s. 495-518.*
- Güvenen, Orhan, “Türkiye Ekonomisi ve Zaman Dinamiğinde Sosyal Sermaye Eksikliği”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı 17, Ocak 2001, Ankara, s. 81-87.*
- Hobsbawm, Eric, J., *Milletler ve Milliyetçilik*, çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, Ankara, 2010.
- Jaffrelot, Christophe, “Bazı Ulus Teorileri”, *Uluslar ve Milliyetçilikler*, haz. Jean Leca, Metis Yayınları, İstanbul, 1998, s. 54-65.
- Kadıoğlu, Ayşe, “Milliyetçilik-Liberalizm Ekseninde Vatandaşlık ve Bireysellik”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 284-292.*
- Kazgan, G., *Tanzimat’tan XXI: Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Köker, Levent, *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- Leca, John., *Neden Söz Ediyoruz?: Uluslar ve Milliyetçilikler*, çev. Siren İdemen, Metis Yayınları, İstanbul, 1998.
- Lybyer A., Howe, *Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğu’nun Yönetimi*, çev. Seçkin Cılızoğlu, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 2000.
- Mantran, Robert, “Doğu Sorununun Başlangıçları (1774-1839)”, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II, haz. Robert Mantran, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s.7-57.*
- Mağcupyan, Etyen, “Osmanlı’dan Günümüze Toplumsal Sistemimiz ve Çok Kültürlülük”, *Osmanlı’dan Postmoderniteye*, Patika Yayınları, İstanbul, 1997 s. 21-48.
- Mardin, Şerif, *Siyasal ve Sosyal Bilimler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002
- Mardin, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Odabaşı, Arda, “İttihatçıların Halkçılığı ve Düşünsel Kaynaklarında Narodnizm” *İttihat Terakki ve Jöntürkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s. 69-82.
- Oran, Baskın, 1977, *Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgileri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977.

- Öksüz, İskender, *Millet ve Milliyetçilik*, Panama Yayıncılık, Ankara, 2016.
- Özdoğan, G., Göksu, “Dünya’da ve Türkiye’de Turancılık”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 388-405.
- Roger, Antoine, *Milliyetçilik Kuramları*, çev. Aziz Ufuk Kılıç, Versus Kitap Yayınları, İstanbul, 2008.
- Saraceni, Mario, “Back to the 1. Century: How Language is Being Used to Mark National Borders”, <https://theconversation.com/back-to-the-19th-century-how-language-is-being-used-to-mark-national-borders-66357>, 2016/ son erişim tarihi: 15-06-2022.
- Sarıbay, A., Yaşar, *Global Yerel Eksende Türkiye*, der. A. Yaşar Sarıbay, Fuat Keyman, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.
- Somersan, Semra., *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Soysal, A., Gün, “Rusya Kökenli Aydınların Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin İnşasına Katkısı”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 483-504
- Tunaya, T., Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler “İkinci Meşrutiyet Dönemi” Cilt 1*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Tunaya, T., Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler, İttihat ve Terakki,, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi Cilt 3*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Uzun, Turgay, *Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir değerlendirme*, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Sayı 23 Doğu Batı Yayınları, Ankara, Mayıs, Haziran, Temmuz 2003, s. 131-154.
- Üstel, Füsun, “Türk Ocakları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 263-268
- Baron, S. Wittmayer, *Modern Milliyetçilik ve Din*, çev. Mehmet Özay, Açılım Kitap Yayınları, İstanbul, 2007
- Vergerio, Clair, “Beyond the Nation State”, *Boston Review, USA*, : <https://boston-review.net/articles/beyond-the-nation-state>, May 2021, son erişim tarihi: 15-06-2022.
- Yalimov, İbrahim, “1876-1923 Döneminde Türkiye’de Bulgar Topluluğu ve Sosyalist Hareketin Gelişmesi, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*, der. Mete Tunçay- Eric Jan Zürcher, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 133-162.
- Yapıcı Utku, *Sovyet Sonrası Coğrafyada Devlet ve Milliyetçilik*, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011.
- Yılmaz, Aytekin, *Moderninden Postmoderne Siyasal Arayışlar*, Vadi Yayınları, Ankara, 1996.
- Zürcher, E., Jan, “*Milli Mücadelede İttihatçılık*”, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi

Gülseren Günaydın¹

Mustafa Günaydın²

Özet

Son zamanlarda ülkemizde birçok doğa kaynaklı afet olayı yaşanmıştır. Bu afetlerin en geniş ve ağır kayıpların olduğu son afet olayı Kahramanmaraş depremidir. 06.02.2023 tarihinde saat 04:17 sularında Kahramanmaraş ili Pazarcık merkezli 7.7 büyüklüğünde ve 13:24’de merkez üssü Elbistan Merkezli 7.6 büyüklüğünde iki deprem meydana gelmiştir. Bu depremler sonrasında da birçok artçı deprem yaşanmış ve başta Kahramanmaraş, Hatay, Adana, Malatya, Adıyaman, Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Osmaniye, Kilis ve sonradan da Elazığ ilinin de eklenmesiyle toplamda 11 ilimizi çok şiddetli bir şekilde etkilemiş ve ülkemizin çoğu ilinde de hissedilmiştir. Olaya yerine olayın yaşandığı ilk saatlerde ulaşılmaya çalışılmış, ancak bazı illerde hava ve karayollarında meydana gelen ciddi hasarlardan dolayı zamanında ulaşılamamıştır. Deprem nedeniyle 50.783 kişi hayatını kaybetmiş, 115.353 kişi yaralanmış ve 37.984 binanın yıkıldığı rapor edilmiştir. Deprem sonrası tüm Türkiye tek yürek olmuş elinden gelen her türlü yardımı yapmak ve göndermek amacıyla tüm halkı, kurum ve kuruluşlarıyla birlik ve beraberliği açıkça göstermiştir.

1. Giriş

Bu çalışma 06.02.2023 tarihinde yaşanan Maraş Depremi hakkında durum incelemesi yapmak amacıyla yazılmıştır.

Afetler günümüz dünyasında ve ülkemizde sıklıkla gerçekleşmekte ve birçok olumsuz sonuç ortaya çıkarmaktadır. Afetleri zararsız ya da en az zararla atlama sürecin en önemli ögesidir. Afet; toplumun bütününe ya da bir kısmını etkileyen ve o topluluk üzerinde kayıplar oluşturan, yaşamı durdurabilen ve etkilenen toplumun baş etme gücünün yetmediği

1 Öğr. Gör. Trabzon Üniversitesi, Tonya MYO, İlk ve Acil Yardım Programı, Trabzon, TÜRKİYE, gunaydingulseren@gmail.com, Orcid: 0000-0003-2471-5329.

2 Öğr. Gör. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Araklı Ali Cevat Özyurt MYO, İş Sağlığı ve Güvenliği Programı, Trabzon, TÜRKİYE, mustafagunaydin@ktu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-7753-8541

durumlardır (Günaydın, Şahinöz ve Günaydın, 2021:277). Afetler doğa kaynaklı ve doğa kaynaklı olmayan afetler şeklinde iki gruba ayrılır. Doğa kaynaklı afetler kendiliğinden ya da insanın doğaya müdahalesi sonucunda oluşabilmektedir. Burada afetin büyüklüğü ve etki alanı oldukça önemlidir. Yaşanan afet sonrasında ortaya çıkan istenmeyen durumlar(kayıplar) afetin boyutu hakkında bize önemli bilgiler vermektedir. Bu bilgiler ışığında da afet yönetim sürecindeki etkinliğimizi ve ne derece iyi bir afet yönetime sahip olup olmadığımız hakkında da bilgi sahibi olmuş oluruz (Erkal ve Değerliyurt, 2009: 149-150). Afet sonucunda canlı varlıklar, ekonomik, kültürel miras ve sosyal yönden kayıplar yaşanabilmektedir. Bu kayıpların büyüklüğü afet yönetim sürecini zorlaştırabilmektedir (Dölek, 2021:1).

Afet yönetimi: afetlerin oluşmadan önce engellenmesi, gerekli zarar azaltma çalışmalarının yapılması, afetlere zamanında, hızlı ve etkin bir şekilde müdahale edilmesi, normal hayata dönüş için gerekli çalışmaların yapılması ve tüm bu işlemlerin belirlenen stratejik amaçlar doğrultusunda, devletim tüm kurum ve kuruluşlarıyla bir bütün halinde yapılmasını gerektiren dinamik ve bütünlük bir süreçtir (imop.imo.org.tr). Afet yönetimi evreleri: hazırlık evresi, risk ve zarar azaltma evresi, müdahale ve iyileştirme evrelerinden oluşmaktadır. Risk ve zarar azaltma evresi ve hazırlık evreleri risk yönetimini: afet olayı yaşanmadan önce yapılması gereken durumları; müdahale ve iyileştirme evreleri ise kriz yönetimini: afet olayı yaşanmış ve yaşandıktan sonra yapılması gerekenleri ifade etmektedir(ansiklopedi.tubitak.gov.tr).

Şekil 1. Afet Yönetim Döngüsü

Kaynak: Kabraman, Polat ve Korkmazyürek, 2021:8).

Doğa kaynaklı afetler, doğadan kaynaklanan ve sonucunda can ve mal kayıplarına sebep olan durumlardır. Deprem, heyelan, sel ve taşkınlar, kasırga, fırtına, çığ, kuraklık gibi durumlar doğal afetlere örnektir. Ülkemizde başta deprem olmak üzere birçok doğal afet yaşanmaktadır.

Tablo 1. 2022 Yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri

2022 Yılında vuku bulan doğal afet olaylarına ilişkin tablo ve grafikler aşağıda bulunmaktadır. (Veriler AYDES-Afet Yönetim ve Karar Destek Sistemi)'ten derlenmiştir.)

ÇIĞ	:	18
DEPREM	:	21.054
DİĞER**	:	451
HEYELAN	:	859
KAYA DÜŞMESİ	:	137
OBRUK	:	13
SEL/SU BASKINI***	:	450
GENEL TOPLAM	:	22.982

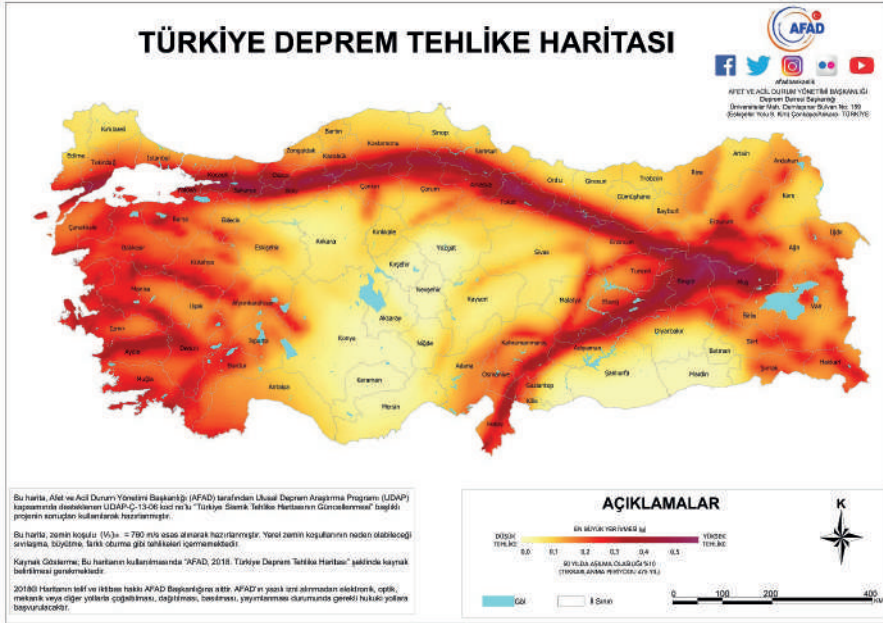
** **DİĞER:** AYDES' ten elde edilen Fırtına, Dolu, Aşırı Kış Koşulları, v.b. verilerinden oluşturulmuştur.

*** **SEL/SU BASKINI:** AYDES' ten elde edilen Sel/Taşkın/Su Baskını, Şiddetli/Ani Yağış, Çay/Nehir Taşkını, Aşırı Yağış ve Yüzey Sellenmesi/Drenaj Seli/Şehir Seli verilerinden oluşturulmuştur.

*Kaynak: www.afad.gov.tr

Özellikle 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan Maraş depremi ve bu depremin boyutu ülkemizde deprem gerçeğini ve etkilerini bize açıkça göstermiştir.

Deprem, aktif yerkabuğu hareketlerine bağlı olarak, önceden tahmin edilmesi kolay olmayan, ani ve hızlı gelişen, erken uyarı sistemleri ile tahmin edilmeye çalışılan doğal bir afet türüdür (Çakırbaş, 2021:1836-1836). Ülkemiz deprem kuşağı bakımından riskli bir bölge kapsamındadır. Aşağıda Türkiye deprem tehlikesi haritası gösterilmiştir.

Şekil 2. Türkiye Deprem Tehlike Haritası

**Kaynak: tdtb.afad.gov.tr*

Ülkemizde yıllara göre etkisi büyük olan ve deprem sonucunda kayıpların ağır olduğu çokça deprem yaşanmıştır. Bu depremler sonucunda birçok eksiklik ve açığımız olduğunu açıkça görebilmekteyiz. Ülkemizde Maraş depremine kadar yaşanan deprem olaylarını düşündüğümüzde 1999 Düzce Depremi afet yönetimi açısından dönüm noktası olmuştur. Oturmuş bir yönetim sisteminin olmaması, yasaların karmaşık olması, bilinçsizlik, kader anlayışı ve en önemlisi kriz odaklı bir olay yönetim mantığının olması yaşanan afetlerin boyutunun büyük olmasına neden olmuştur (Herdem, 2011:150-154). Oysa krizi tanımlayacak bir kelime bulmak zordur. Kriz ani olarak gerçekleşen ve beklenmeyen durum, var olan imkanların yetersiz kaldığı ya da ön görülemeyen olaylar şeklinde de niteleyebiliriz (Tutar, 2021: 14-20; Göksu v.d., 2011: 230-235). Kriz yönetimi ise bize önceden uyarı veren ya da kriz oluşturabilecek potansiyeli olan durumları tespit edip en az zararla atlatabilme süreci olarak değerlendirilebiliriz (Can, 2002: 337).

Şekil 3. Türkiye'de gerçekleşen Büyük Deprem Olayları

Kaynak: www.trthaber.com.

Ülkemizde geçmişten günümüze kadar birçok ve farklı büyüklükte depremler yaşanmıştır. Özellikle 2023 yılında meydana gelen ve birçok ili etkileyen Maraş depremi ülkemizde en ağır sonuçların ortaya çıktığı deprem olarak karşımıza çıkmıştır. 06.02.2023 tarihinde Türkiye saati ile 04:17'de Kahramanmaraş ili Pazarcık merkezli 7.7 büyüklüğünde ve 13:24'de merkez üssü Elbistan Merkezli 7.6 büyüklüğünde iki deprem meydana gelmiştir. Bu depremler sonrasında da birçok artçı deprem de yaşanmıştır. Bu deprem başta Kahramanmaraş, Hatay, Adana, Malatya, Adıyaman, Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Osmaniye, Kilis ve Elazığ illerini çok şiddetli bir şekilde etkilemiş ve ülkemizin çoğu ilinde de hissedilmiştir (www.afad.gov.tr; deprem.afad.gov.tr).

Resmi makamlardan verilen bilgilere göre; deprem nedeniyle 50.783 kişi hayatını kaybetmiş, 115.353 kişi yaralanmış ve 37.984 binanın yıkıldığı

SEVİYE	ETKİ	OLAY TÜRÜ VE ÖLÇEĞİNE GÖRE DESTEK DURUMU
Seviye 1	Yerel imkanlar yeterlidir.	<ul style="list-style-type: none"> ● İl afet ve acil durum yönetim merkezi
Seviye 2	Destek illerin takviyesine ihtiyaç vardır.	<ul style="list-style-type: none"> ● İl afet ve acil durum yönetim merkezi ● İlgili arama kurtarma birlik müdürlükleri ● 1. grup destek iller
Seviye 3	Ulusal desteğe ihtiyaç vardır.	<ul style="list-style-type: none"> ● 1 ve 2. grup destek iller ● Ulusal kapasite
Seviye 4	Uluslararası desteğe ihtiyaç vardır.	<ul style="list-style-type: none"> ● 1 ve 2. grup destek iller ● Ulusal kapasite ● Uluslararası kapasite

Tablo 2. Seviye Etki Derece Tablosu

* Kaynak: www.afad.gov.tr.

Deprem sonrasında 8 Şubat 2023 tarihinde 3 ay süreyle Olağanüstü Hal (OHAL) ilan edilmiştir. Acil ve hayati ihtiyaç malzemelerinin karşılanması, tehlike riski olan binaların yıkılması, yıkılma riski olan binaların bulunduğu alanlara girişin sınırlandırılması gibi işlerin OHAL kapsamında ivedilikle gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır (www.sbb.gov.tr).

Deprem sonrası müdahale sürecinde ilk olarak enkaz altında kalan insanların kurtarılması amaçlanmış daha sonra yaralı veya sağlıklı biçimde kurtarılmış bireylerin ise gıda ve barınma ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır (Yıldırım, 2023:135).

Deprem sonrası bölgede başta AFAD olmak üzere sağlık bakanlığı personelleri, güvenlik güçleri, itfaiye, sivil savunma, milli eğitim personelleri, sivil toplum kuruluşları ve birçok gönüllü vatandaş olmak üzere toplam 238,404 kişi görev yapmıştır.

Afet bölgesinde başta ekskavatör, çekici, vinç, dozer, kamyon, treyler, greyder, vidanjör olmak üzere toplam 18.040 iş makinesi gönderilmiştir. Afet bölgelerine başta valiler olmak üzere 285 amirde bölgede görevlendirilmiş, uluslararası yardımların koordinasyonunu sağlamak amacıyla da 29 Dışişleri Bakanlığı'na bağlı personel bölgede görevlendirilmiştir.

Bölgeye, personel ve malzeme sevkiyatı yapmak için hava köprüsü kurulmuş, bu amaçla Hava- Kara- Deniz Kuvvetleri, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik, Sağlık Bakanlığı ve Orman Genel Müdürlüğü'ne bağlı olmak üzere 116 tane helikopter ve 76 tane uçak görevlendirilmiş ve toplam 13.999 sorti yapılmıştır. Ayrıca 38 tane gem de bu amaçla görev yapmıştır.

358.037 çadırın kurulumu gerçekleştirilmiş(afet bölgesinde 332 yerde çadır kent) ve 162 yerde konteyner kent kurulumları devam etmiştir. Afetten etkilenenler için barınma amacıyla çadır, konteyner, yurtlar, oteller, kamu misafirhaneleri, tesislerinde barınma hizmeti amacıyla 1.915.687 kişiye hizmet verilmiştir.

Afet bölgesinde 370 mobil mutfak bölgeye kurulmuş ve bu amaçla afet bölgesinde 12.292.878 çorba, 90.937.628 sıcak yemek, 38.870.435 su, 120.189.866 ekmekek, 14.847.975 kumanya ve paketli gıda, 4.673.376 içecek dağıtımı yapılmıştır.

4 Mobil Sosyal Hizmet vermek amacıyla Kahramanmaraş, Malatya, Hatay ve Osmaniye illerine merkez alınarak 4 mobil araç gönderilmiştir. Afet bölgesinde 691.388, afet bölgesi dışında 333.903 olmak üzere toplamda 1.025.291 kişiye psiko-sosyal destek verilmiştir. (www.afad.gov.tr).

Depremde zarar gören yapıların belirlenebilmesi amacıyla 1.538.009 yapıda, 4.765.345 bağımsız bölümde hasar tespit çalışmaları tamamlanmıştır.

Depremden etkilenen vatandaşlarımıza yönelik 10.000 TL tutarındaki Hane Başı Destek ödemesi, 1.025.204 deprezede ailemizin hesaplarına aktarılmıştır(www.afad.gov.tr).

İlgili bakanlıkların açıklamaları kapsamında: TOKİ, deprem bölgesinde bir yılda Kahramanmaraş 43 bin 194, Adana'da 9 bin 456, Malatya 31 bin 19, Adıyaman'da 6 bin 204, Diyarbakır'da 9 bin 610, Gaziantep'te 24 bin 148, Hatay'da 73 bin 971, Kilis 1974, Elazığ'da 6 bin 962, Osmaniye 6 bin 131, Şanlıurfa 10 bin 410 konut olmak üzere toplamda 223 bin 79 konut inşa edileceğini belirtti. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Emlak Konut GYO tarafından, Adıyaman'da 21 bin 921 konutun inşasına başlandı ve 4 bin konutta da proje çalışmaları sürdüğünü, 37 bin 129 köy evinin yapımına başladığını, 32 bin 871 konutun ise proje çalışmaları devam ettiğini ve deprem bölgesinde toplam 143 bin 271 köy evini ahlurlarıyla birlikte yapılacağını belirtti. Buna göre, Hatay'da 942 ahır ve 6 bin 847 köy evi, Adana'da 24 ahır ve 209 köy evi, Gaziantep'te 989 ahır ve 4 bin 707 köy evi, Adıyaman'da 848 ahır ve 6 bin 290 köy evi, Kahramanmaraş'ta 1471 ahır ve 8 bin 158 köy evi, Diyarbakır'da 180 ahır ve 609 köy evi, Malatya'da

740 ahır ve 7 bin 550 köy evi, Osmaniye’de 270 ahır ve 1356 köy evi, Kilis’te 486 köy evi, Şanlıurfa’da 267 ahır ve 917 köy evi inşa edileceğini ve Gaziantep Nurdağı ilçesi Belpınar ve Mesthüyük köyleri ile Kahramanmaraş Türkoğlu ilçesi Özbek köyünde 100’e yakın köy evi depremzedelere teslim edildiği belirtti. Yapılan ve yapılacak olan binaların bölgelerin kültürel ve mimari yapısına uygun olarak çok katlı olmayacak şekilde ihtiyaca yönelik planlandığı vurgulanmıştır (csb.gov.tr).

2. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

06.02.2023 tarihinde yaşanan deprem olayı ülkemizde şu ana kadar yaşanmış etkisi ve yayılımı en büyük deprem olarak karşımıza çıkmıştır. Ülkemiz asrın felaketi olarak adlandırılan bu büyük afet olayında; büyük can kayıpları, mal kayıpları ve büyük bir psiko-sosyal kayıplar yaşamıştır. Depremin ilk saatlerinden itibaren ülke ve devlet olarak olay yerine gidilmeye çalışılmış, arama kurtarma çalışmaları başlatılmıştır. Olay yerinden doğru ve güvenilir bilgiler alınmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda yetkililer gerekli görevlendirmeleri ve yasal düzenlemeleri yapmaya çalışmıştır. Ülkenin tüm kurumları ortak bir paydada buluşmuş herkes üzerine düşen görevi yerine getirmeye çalışmıştır. Türk halkı ülke ve milletçe elinden gelenin fazlası yapmaya çalışmıştır. Birlik ve beraberlik içinde kendi yaralarını sarmıştır ve sarmaya devam etmektedir.

Yaşanan tüm afetler bir ders çıkarma niteliğindedir. İyi bir ders çıkarmayı başarabilirsek; eksikliklerimizi daha iyi görebilmemize imkân sağlar. Ancak ders çıkarmak için bir afet olayını yaşamak gerekmiyor. Bu bağlamda geçmişte yaşanmış afet olayları ve diğer ülkelerde yaşanan afet olayları bize yol göstermede yardımcı olacaktır.

Afet alanında iyi bir yönetime sahip olabilmek adına; multidisipliner bir yönetim sistemi olduğu için her paydaş üzerine düşeni zamanında ve eksiksiz olarak yerine getirmesi gerekmektedir.

Afetleri yönetmek sadece yöneticilerin değil tüm halkın süreç içine katılarak gerekli bilinçlendirme çalışmalarını yapmak, halka bu yönde yetenek kazandırma amaçlı eğitimlerinde verilmesiyle ve en önemlisi bu eğitimlerin uygulamaya dökülmesi ve bu işlemlerin uygun görülen aralıklarda güncellenmesi oldukça önemlidir.

Toplum bilgilendirme amacıyla Türkiye afetselliği kapsamında gerekli mevcut durum ve olası durum çalışmalarının yapılarak reklamlar, broşürler ve kısa filmler şeklinde kamu spotlarının hazırlanması ve bunlara halkında ulaşabileceği önceden belirlenmiş en doğru noktalarda gösterilmesi önemlidir. Günaydın ve arkadaşlarının 2021 yılında yapmış oldukları çalışmalarında

kamu kurumlarında çalışanların herhangi bir acil durum karşısında yapmaları gereken ve sığınmaları gereken yerleri bilmedikleri sonuçlarına ulaşmıştır. Bu kapsamda afet yönetim süreçlerinde başarıyı etkileyen diğer en önemli faktörler arsında bilinçlendirme çalışmaları oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Ülkemizde yaşanan depremler ve Maraş Depremini düşündüğümüzde eksikliklerimizin olduğunu ancak bunların düzeltilebilir olduğunu, gerekli olan genel ve yasal düzenlemelerin ivedilikle yerine getirilmesi gerektiğini anlamaktayız. Millet ve devlet olarak yapılması gerekenleri birlikte ortak paydalar üzerinde gerçekleştirmeliyiz.

KAYNAKÇA

- 2022 Yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Istatistikler/2022-Yili-Doga-Kaynakli-Olay-Istatistikleri.pdf. (14.09.2023).
- 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>. (13.09.2023).
- Afet Yönetimi. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/afet_yonetimi. (15.09.2023).
- Can, H. (2002). *Organizasyon ve Yönetim*. Siyasal Kitapevi. Ankara.
- Çakırbaş, A. (2022). Cumhuriyet Dönemi'nde Nevşehir'de Meydana Gelen Doğal Afetler ve Yapılan Yardımlar. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12 (3) , 1834-1843. DOI: 10.30783/nevsosbilen.1122370.
- Dölek, İ. (2021). *Afetler ve Afet Yönetimi*. Pegem Akademi, ISBN 978-605-241-730-0, Doi 10.14527/9786052417300, 4. Baskı: Ankara.
- Erkal, T. ve Değerliyurt, M. (2009). Türkiye'de Afet Yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 14, Sayı 22, s.147-164.
- Göksu, T., Çevik, H.H., Filiz, O. ve Gül, S.K. (2011). *Güvenlik Yönetimi*. Seçkin Yayıncılık. 3. Baskı. Ankara.
- Günaydın, G., Şahinöz, S. ve Günaydın, M. (2021). Sığınak Farkındalığı: Trabzon İli Örneği. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(85): 275-287.
- <https://csb.gov.tr/bakan-ozhaseki-deprem-bolgesinde-yilsonuna-kadar-319-bin-konut-tamamlanacak-bakanlik-faaliyetleri-38719>. (25.09.2023).
- https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Kahramanmara%C5%9F%20Depremi%20%20Raporu_02.06.2023.pdf. (09.09.2023).
- <https://www.afad.gov.tr/kahramanmarasta-meydana-gelen-depremler-hk-34>. (13.09.2023).
- <https://www.trthaber.com/haber/gundem/seviye-4-verilebilecek-en-ust-duzey-alarm-743841.html>. (14.09.2023).
- Kahraman, S., Polat, E. ve Korkmazürek, B. (2021). Afet Yönetim Döngüsündeki Ana Terimler. *Avrasya Terim Dergisi*, 2021, 9 (3): 7 – 14.
- Kahramanmaraş Merkezli Yürütülen Çalışmalar Hakkında -Basın Bülteni -37(02.03.2023). <https://www.afad.gov.tr/kahramanmaras-merkezli-yurutulen-calismalar-hakkinda--basin-bulteni—37>.(18.09.2023).
- Kahramanmaraş'ta Meydana Gelen Depremler Hk. Basın Bülteni-36 (01.03.2023). <https://www.afad.gov.tr/kahramanmarasta-meydana-gelen-depremler-hk-36>. (14.09.2023).

Rapor-1 Afet Yönetimi Bilgi Kitapçığı, https://imop.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/76bb2697ef75e44_ek.pdf. (13.09.2023).

Tamp Türkiye Afet Müdahale Planı. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TAMP.pdf. (14.09.2023).

Tutar, H. (2021). *Kriz ve Stres Yönetimi*. Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı. Ankara.

Türkiye Deprem Tehlike Haritası, <https://tdth.afad.gov.tr/TDTH/main.xhtml>. (13.09.2023).

Yıldırım, S. (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş Depreminin Psikososyal Etkisi ve Depremzedelere Yönelik Sürdürülebilir Müdahalenin Önemi Üzerine Bir Gözlem Araştırması. *ANASAY*, Yıl 7, Sayı 24, 133 – 153. DOI: 10.33404/anasay.1286368.

Hemşirelik Öğrencilerinin Suç Mağduriyeti Riski ve Suç Korkusu¹

Derya Şahin²

Nuray Şimşek³

Özet

Suç korkusu bireyler ve toplumlar üzerinde yaşam kalitesini etkileyebilecek kadar olumsuz etkiler gösterebilen bir olgudur. Bu araştırmanın amacı iki farklı ilin üniversitesinde eğitim gören erkek ve kadın hemşirelik öğrencilerinin mağduriyet risk algısı ve suç korkusunu değerlendirmektir. Örneklemi 453 hemşirelik bölüm öğrencisinin (Kayseri:222, Sinop:231) oluşturduğu çalışmamızın verileri, Mayıs 2014'te dört bölümden oluşan anket formu aracılığı ile toplanmıştır. Araştırma verilerinin analizi SPSS 21 paket programı ile yapılmıştır. Verilerin analizi sonucunda cinsiyete göre erkeklerde suç korkusu puan ortalamaları kadınlara göre yüksek olup, bu fark istatistiksel olarak ta anlamlıdır. En fazla korkulan suç mağduriyet alanının cinsel saldırı, iftira ve öldürme suçu olduğu; suç korkusu ve mağduriyet riskine karşı en fazla kullanılan korunma yönteminin ıssız yerlerde yürümeme olduğu belirlenmiştir. Yaş, cinsiyet ve dolaylı/dolaysız suç mağduru olmanın öğrencilerin suç korkusu ve mağduriyet risk beklentilerini etkilediği saptanmıştır. Katılımcılar arasında medya önemli bir endişe kaynağı idi. Çalışma sonucunda öğrencilerinde suç korkusu orta, mağduriyet risk algısı yüksek düzeyde bulunmuştur.

1.Genel Bilgiler

Küreselleşme ile beraber tartışılabilen suç korkusu yaşanan toplumsal, kültürel ve ekonomik değişimler sonucu daha fazla çalışma konusu olarak araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Küreselleşmenin değişim boyutunda

- 1 Bu çalışma XII. Adli bilimler kongresinde poster bildiri olarak sunulmuştur.
- 2 Dr.Öğr.Üyesi, Sinop Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, deryashahin@sinop.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3640-021X
- 3 Doç.Dr.Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, nuraysimsek@erciyes.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2325-791X>

önemli sonucu kentleşme ve buna bağlı artan nüfus olmuştur (Köseoğlu &İçli, 2019;3). Kentleşmenin beraberinde getirdiği büyüme ile birlikte birey veya toplumun en önemli ihtiyaçlarından biri olan güvenlik algısı da zedelenebilmektedir. Oysa insanların kendilerini gerçekleştirme sürecinde temel unsurlardan biri güvenlidir (Tüncer &Akdemir, 2021:826). Güvenlik algısını ya da duygusunu sarsan birçok faktör olsa da suç oranlarındaki artışın yarattığı kaygı ve korku bunlardan en önemlileri arasında yer alır (Şenol & Gülver, 2020a:102; 2020b:26). Korku, içinde bulunulan duruma karşı geliştirilen düşüncelere yönelik tepkilerin dışı vurumu olarak ifade edilmektedir (Hamzaoğlu & Türk; 2020: 121). Güvensizlik duygusunun artışı ile gelişebilen korku beraberinde iletişimde bozulma, içe kapanma ve topluma yabancılaşma, sosyal düzen ve sosyal kontrol de bozulma gibi bireyin öznel ve sosyal iyilik halini olumsuz anlamda etkilediğinden toplumsal boyutta problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Suç korkusu bu problemler arasında yer almaktadır (Aytaç ve diğ., 2015:260; Vauclair & Bratanova, 2017:222).

1.1. Suç Korkusu ve Mağduriyet Riski

Suç olgusu eski dönemlerden beri güvenliği tehdit eden önemli bir toplumsal sorundur. Genel yaklaşımda toplumda normal olarak kabul gören davranışlardan sapma sonucu ortaya çıkan bir olgu olarak ifade edilir (Şenol&Gülver, 2020a:27). İçli (2007:23-24) ise suç kavramını karma bir olgu olduğu görüşü ile hukuki, siyasi, sosyal ve psikolojik yaklaşımlar üzerinden tanımlamıştır.

Suçla yakından ilgili olmakla birlikte suçtan bağımsız bir olgu olarak değerlendirilen “suç korkusu” Ferraro (1995:23) tarafından “bir suça ya da kişinin suç ile ilişkilendirdiği sembollere karşı geliştirdiği bir duygusal korku veya endişe reaksiyonu” olarak tanımlanmıştır. Suç korkusu kavramı ile bir suça maruz kalabilme düşüncesi karşısında oluşan bir duygu olarak ifade edilir (Şenol & Gülver, 2020). Kul (2013:29-30) tarafından ise suç korkusu; “bireysel ve toplumsal süreçleri kapsayan, güvensizlik duygusunun yapısı” olarak tanımlanırken, Grafalo (1981:839) “Suça dair çağrışımlar oluşturan çevresel algılamalar yoluyla ortaya çıkarılan tehlike ve korku duygularının duygusal tepki olarak karakterize edilmiş hali” olarak tanımlar.

Mağduriyet riski ise, daha önce suç mağduru olan bireylerin ya da medyanın yanlış aktarımı ile yeniden suça maruz kalacakları endişesiyle zaman ve zemine göre değişen bir endişe ve korku hali, ya da davranışlarda kısıtlılık hali olarak tanımlanmıştır (Dolu, Uludağ&Dolmuş, 2010:64). Suç korkusunu üzerinde etkilidir. Yedikardeş (2017:27) mağduriyet riskinin

yaygınlık, olasılık, savunmasızlık ve sonuçlar üzerinden suç korkusunun şekillendirildiğini aktarmıştır.

1.2. Suç Korkusunu Açıklayan Kuramlar

Suç korkusuna ilişkin kuramlar bireysel ve toplumsal olarak sınıflandırılmış olup, bazı araştırmacılar tarafından çevresel etmenler üzerinden de açıklanmaya çalışılmıştır. Genel çerçevede suç korkusunu açıklayan kuramlar Mağduriyet Kuramı, Savunmasızlık (incinebilirlik/hassasiyet teorisi) Kuramı, Sosyal Kontrol Kuramı, Toplumsal Düzensizlik olarak sıralayabiliriz.

1.3.1. Mağduriyet Kuramı

Mağduriyet teorisinin odak noktası, kişinin sadece suçun mağduru olması değil, aynı zamanda bir aile üyesinin, yakın bir tanıdığına ya da bir başkasının medya gibi iletişim araçları aracılığıyla mağdur edildiğini öğrenmesidir. Yani doğrudan ya da dolaylı mağduriyet deneyimleri ile suç korkusunu açıklar (Demirbaş, Çelik&Akıncıoğlu, 2023:s.231).

1.3.2. Savunmasızlık (incinebilirlik/hassasiyet teorisi) Kuramı

Bu kuram temelinin, toplumda daha kırılgan bir yapıya sahip oldukları için savunmasız olduğu düşünülen insanların suç korkusunun daha yüksek olacağı üzerine kurmuştur. Bu yaklaşıma göre, incinebilir birey ya da gruplar toplumda yaşayan diğer insanlara göre kendilerini suça, tehlikelere karşı daha açık, savunmasız ve korunaksız bir hedef halinde görmekte ve suça maruz kalma korkuları daha yüksek düzeyde olmaktadır. (Yüksel ve ark., 2017:71; Sipahi, 2021:292).

1.3.3. Sosyal Kontrol Kuramı

Bu kuram suç ve suç korkusunu bireylerin sosyal normlara ve değerlerine bağlılıkları üzerine odaklanarak açıklamaya çalışmıştır. Güçlü sosyal bağların önemine vurgu yapar. Toplumdaki sosyal düzenin bozulması sonucu bireylerin birbirine hoşgörüsüz, sert, saygısız davranışlarda bulunmasıdır. Sosyal statü, gelir düzeyi, dayanışmanın önemli belirleyiciler olduğu ifade edilir. Yeterlilik algısı ile suç korkusu arasında ters yönde güçlü bir ilişki olduğunu savunur (Hamzaoğlu & Türk, 2020:s.126-127).

1.3.4. Toplumsal Düzensizlik Kuramı

Artan nüfus, göçler, sanayileşme gibi faktörlerin beraberinde getirdiği bir kuramdır. Bu açıdan suç ve kent ilişkisi ağırlık kazanmıştır. Sosyoekonomik düzeyi düşük bölgeler ile ağır sanayi ve ticaret merkezlerine yakın mahalleler,

metruk binaların varlığı gibi toplumsal ve fiziksel düzensizliklerin yoğunlukta olduğu bölgeler olarak belirtilmiştir (Öztürk, 2018: 67; Sipahi,2021:293; Ata, 2023:7246).

1.3. Suç Korkusunun Nedenleri ve Sonuçları

Duyguları şekillendiren sosyo kültürel unsurları ise suç korkusunun temelinde de sosyo kültürel yapılanma ve direkt ya da indirekt suç maruziyetin bir sonucu olarak tartışmak önemlidir. Cinsiyet, yaş, statü gibi bireysel faktörler yanı sıra, nüfus ve yerleşim yoğunluğu, güvenlik algısının yetersizliği (mekânsal düzensizlik, suç ve şiddet oranlarında artış v.b.) yaşanan ya da anlatılan olaylar veya deneyimler nedenler olarak sıralanabilirken; buna paralel sosyal iletişimi azaltması, geceleri dışarıya çıkamama, yalnız gezememe gibi sosyalleşme sürecinde bozumalar gibi bireysel/toplumsal sonuçları olarak belirtilebilir (Şenol & Gülver, 2020a:29-35)

Üniversite kampüslerinde suç korkusunu araştıran çalışmalarda da öğrencilerin suç korkusu yaşadıkları, gece dolaşırken tedirgin oldukları, aydınlatmanın önemli bir etken olduğu belirlenmiştir (Özaşçılar & Ziyalar, 2009: 10; Çelik&Mirza, 2020,4; Shana & Brett, 2019:69).

Böylesi güç onarılabilecek hasarlara neden olan güvenlik endişesi sonucunu yansıtan bir olgu olan suç korkusu ve mağduriyet risk algısı konulu bu çalışmayla, Türkiye’de oldukça az tartışılan bir konuya iki farklı üniversite örneği ile hemşirelik öğrencilerinden bir kesit sunarak farkındalık yaratmak amaçlanmıştır.

2. Materyal Method

Araştırma Sinop Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi’nde 2013-2014 akademik yılında eğitim görmekte olan hemşirelik öğrencileri ile yürütülmüştür. Araştırma evrenini iki üniversitenin hemşire yetiştiren programlarındaki öğrenciler oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin araştırmamıza katılımları gönüllük esasına dayanmaktadır. Örneklem hesabı yapılmamış olup, olasılığa dayalı olmayan (yargısal) örneklem seçim tekniği kullanımı tercih edilmiştir. Bu çalışma ile elde edilen araştırma sonuçları daha geniş bir evrene genellenemeyeceğinden örneklerde belirli özelliklerin varlığı aranır (Aziz,2022). Bizim çalışmamızda hemşirelik bölümünde okuyor olmak ve gönüllü olmak kriterleri aranmıştır. Araştırma örneklemini 453 (Erciyes Üniversitesi:222, Sinop Üniversitesi:231) öğrencinin katılımı ile tamamlanmıştır.

Veri toplama öncesi etik kurul izni ve kurumsal izinler alınmıştır. Anket formu 4 bölümden (sosyodemografik özellikler 5 soru, mağduriyet 6, suç korkusu 11, mağduriyet riski 6 soru) oluşmaktadır. Suç korkusunu ve

mağduriyet riski için verilen sorularda evet seçeneği “1” puan, hayır seçeneği “0” puan verilerek skor elde edilmeye çalışılmıştır. Uygulama öncesi tüm katılımcılara gerekli bilgilendirme yapılmış, sözel onamları alınarak anket gözlem altında uygulanmıştır.

Kategorik değişkenler frekans ve yüzde olarak kodlanmıştır. İleri analizlerde ise ANOVA, ve korelasyon analizi kullanılmış olup, istatistiksel analiz için anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edildi.

3.Araştırma Bulguları

Bu bölümde Türkiye'nin iki farklı bölgesinde yer alan Kayseri ve Sinop illerinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin suç korkusu ve mağduriyet riski algıları ve demografik özellikleri analiz edilmiştir.

3.1.Demografik Özellikler

Öğrencilerin yaş ortalaması 21.35 ± 1.91 , %76.4'ü (346) kadındır. Diğer sosyodemografik özelliklere ilişkin veriler Tablo 1 de gösterilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların tanımlayıcı özellikleri

Değişken	Sayı (n)	Yüzde (%)
Sınıf 1	163	36
2	106	23.4
3	93	20.5
4	91	20.1
Gelir düzeyi İyi	74	16.3
Orta	357	78.8
Kötü	16	3.5
Cevaplamayan	6	1.3
Ailenizle birlikte yaşadığınız yer Büyükşehir	158	34.9
İl	108	23.8
İlçe	145	32
Kasaba	41	9.1
Cevapsız	1	0.2

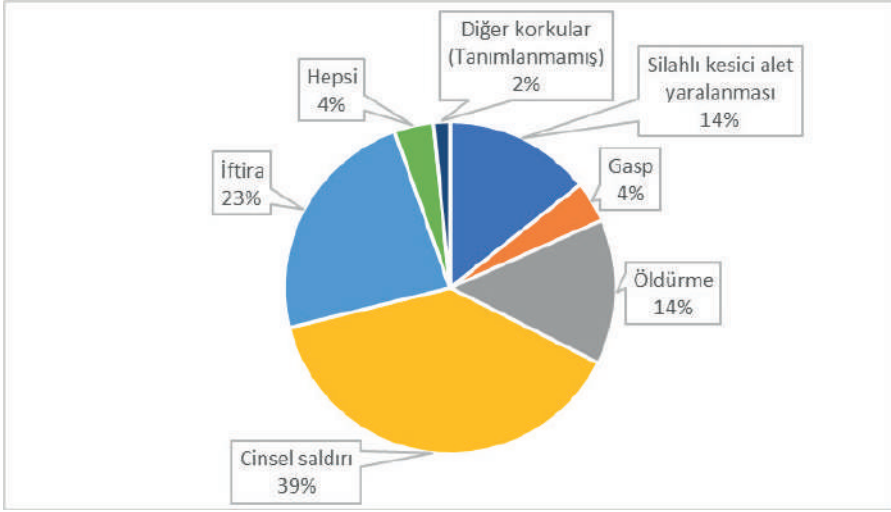
Katılımcılar arasında herhangi bir hırsızlık olayına maruz kalanların oranı %19, gasp olayına maruziyet oranı %1.5, herhangi bir saldırıya maruziyet durumu %7, cinsel şiddet mağduriyeti ise 8 idi. Bu oranların yakınlarının maruziyet durumlarına göre dağılımı ise sırasıyla %58,%17, %26 ve %16 idi (Bkz.Tablo 2).

Tablo 2: Katılımcıların dolaylı/dolaysız mağduriyet durumları

Değişken	Sayı (%)	
	Evvet	Hayır
Herhangi bir hırsızlık olayına (ev,araba) maruz kaldınız mı? (n=452)	84 (19)	368 (81)
Yakınlarınız veya çevrenizde herhangi biri hırsızlık olayına maruz kaldı mı? (n=450)	260 (58)	190 (42)
Gasp olayına maruz kaldınız mı? (n=452)	7(1.5)	445 (98.5)
Yakınlarınız veya çevrenizden biri gasp olayına maruz kaldı mı? (n=453)	77(17)	376 (83)
Herhangi bir silahlı, kesici alet vb. kullanılmadan ya da kullanılarak saldırıya maruz kaldınız mı? (n=453)	32 (7)	421(93)
Yakınlarınız veya çevrenizde herhangi biri silahlı, kesici alet vb. kullanılmadan ya da kullanılarak saldırıya maruz kaldı mı? (n=453)	118 (26)	335(74)
Cinsel saldırı/tacize maruz kaldınız mı? (n=450)	35 (8)	415 (92)
Yakınlarınız veya çevrenizde herhangi biri cinsel saldırı/ tacize maruz kaldı mı? (n=451)	72 (16)	379 (84)

En çok hangi suçun mağduru olmaktan korkuyorsunuz sorusuna verilen cevabın dağılımı suç mağduru olmaktan korkulan suç türü cinsel saldırı olup, bunu iftira izlemektedir. (Şekil 1).

Suç korkusu ve mağduriyet riski ile başatme için başvurduğunu yöntemler nedir? sorusuna kadın öğrenciler arasında savunma eğitimi olarak (%1.4), biber gazı taşıyarak((%6.1), erkek arkadaşıyla yürümek (%2.9), karanlıkta ıssız yerlerde yürümem (%43.8) ve bir yöntem kullanmam (%36.2)şeklinde cevaplar verilmiştir. Bu dağılım erkek öğrenciler için bir yöntem kullanmam %66.4, savunma eğitimi olarak %11.2, karanlıkta ıssız yerlerde yürümem (%13.1) idi. Kadınlarda birden fazla yöntemi bir arada kullandığını belirtenlerin oranı %9.7 iken erkeklerde %9.3 tür.

Şekil 1: Katılımcular arasında en çok mağdur olmaktan korkulan suç türü dağılımları

3.2. Suç Korkusu Ve Mağduriyet Risk Algısının Analizi

Suç korkusunun yaşa göre farklılık göstermediği, ancak cinsiyet değişkenine göre kadınlarda suç korkusu ve mağduriyet risk algısı arasında bir ilişki olduğu ($r=0,244$, $p=0.000$) belirlenmiştir.(Tablo 4).

Gelir düzeyi ve aile ile birlikte yaşanan yerin suç korkusu ve mağduriyet riski üzerinde etkili bir faktör olmadığı ($p>0.05$) eğitim alınan sınıf düzeyinde mağduriyet risk algısı yönünde farkın üniversiteye ilk başlayan 1.sınıflardan kaynaklandığı ($F:4,784$, $p:0,003$) ve kadın öğrencilerde daha yüksek ortalamaların olduğu saptanmıştır (Bkz. Tablo 5).

Tablo 4: Yaş, cinsiyet ile suç korkusu ve mağduriyet riski arasında korelasyon analizi

	KADIN				ERKEK			
	Suç Korkusu		Mağduriyet Riski		Suç Korkusu		Mağduriyet Riski	
	r	p	r	p	r	p	r	p
Yaş	,021	,718	-,101	,084	,031	,774	,020	,857
Suç Korkusu	-	-	,244	,000*	-	-	,100	,317

Tablo 5: Cinsiyete göre demografik özellikler üzerinden suç korkusu ve mağduriyet riskinin analizi

	SUÇ KORKUSU				MAĞDURİYET RİSKİ			
	KADIN		ERKEK		KADIN		ERKEK	
Sınıfı								
	Mean	Std. Dveiation	Mean	Std. Dveiation	Mean	Std. Dveiation	Mean	Std. Dveiation
1.sınıf	11,8917	2,24093	14,6053	1,65283	12,9032	1,32161	12,7632	1,26136
2.sınıf	11,8205	2,60740	14,3704	1,75736	12,6835	1,26637	12,6923	1,54322
3.sınıf	11,4412	2,12576	15,0476	1,28360	12,1690	1,37307	12,5238	,87287
4.sınıf	11,9571	2,39223	13,7222	1,87257	12,6571	1,24976	12,4444	,98352
Test Değeri	F=0.701 p:0.552		F: 2,193 p:0,094		F:4,784 p:0,003*		F:0,356 p:0,785	
Gelir düzeyiniz								
İyi	12,0179	2,43826	14,5625	1,71148	12,7241	1,26759	12,6875	1,74045
Orta	11,7398	2,31622	14,3333	1,72579	12,6642	1,33028	12,5714	1,11719
Kötü	11,7143	2,05866	15,5000	,92582	11,5000	1,51186	13,0000	1,06904
Test Değeri	F:0.853 p:0.466		F:1.785 p:0.173		F:2,106 p:0,099		F:0 ,465 p:0,629	
Ailenizle birlikte yaşadığınız yer								
Büyükşehir	11,6271	2,22187	14,3056	1,75368	12,5000	1,43193	12,3333	1,28730
İl	11,8636	2,32518	14,1250	2,06155	12,6813	1,28995	12,9333	1,27988
İlçe	11,8750	2,51090	14,7027	1,26633	12,8411	1,21430	12,6486	1,22964
Kasaba	12,0385	2,25354	14,6429	2,06089	12,4615	1,36325	13,1429	,77033
Test Değeri	F:0.361 p:0.781		F:0.664 p:0.618		F:1,448 p:0,229		F: 1,478 p:0,215	
Herhangi bir hırsızlık olayına (ev,araba) maruz kalma durumu								
Evet	11,1692	2,41460	14,6667	1,71825	11,8657	11,8657	11,9286	1,07161
Hayır	11,9481	2,30183	14,4494	1,68558	12,8370	12,8370	12,7528	1,20869
Test Değeri	F: 5,885 p: 0.016*		F:0.212 p:0.646		F: 31,451 p:0.000*		F: 5,785 p: 5,785	

3. Tartışma

Çalışmamızda suçla birlikte artan suç korkusu ve mağdur olma riskleri / mağduriyet risk algıları hakkında hemşirelik programında öğrenim gören üniversite öğrencilerini değerlendirilmek amaçlanmıştır. Üniversite öğrencilerinin akademik öğrenim süreçlerini de etkilediği için gerek kampüslerine yönelik gerekse sosyal yaşamlarında önemli bir sorun olacak bu konunun araştırılmasının önemli olduğu kanaatiyle planlanan çalışmamızda yakın zamana kadar kadın merkezli bir meslek grubu olan hemşirelik alanında suç korkusuna etki eden bir faktör olan cinsiyetin önemli olduğu gözlenmiştir. Cinsiyete göre suç korkusu ve mağduriyet risk algısı arasında kadın grubunda ilişki belirlenmiştir. Birçok çalışmada kadınlarda suç korkusu veya suçun mağduru olma korkusunun yüksek olduğu belirlenmiştir (Özaşçılar & Ziyalar, 2009:7.; Shana&Brett, 2020;69; Noble & Jardın, 2020:.2; Aytaç ve diğ., 2015). Araştırma sonuçlarımız da diğer çalışma sonuçları ile uyumludur. Bu durum incinebilir, kırılğan zayıf bir grup olarak sürekli yapılan bu nitelme

kadınların kendilerini gerçekten korunmaya muhtaç ya da risklere açık olarak görmelerine neden olabilir. Erkeklere verilen rol genelde koruma üzerine olduğu için onlar da bu korkularını dile getiremeyebilirler ve bu oran da düşük olabilir. Ve ne yazık ki en çok korkulan suç türünün (%39) cinsel şiddet olması ve genelde bu suçun mağdurunun da olabilme ihtimalleri etkili faktörler olarak değerlendirilmiştir. Yapılan bir çok çalışmada da cinsel şiddetin mağduru olma korkusu yüksektir (Şenol&Gülver, 2020b:113).

Suç korkusu ile mağduriyet riski ilişkisinin kadın grubunda gözlenmesi de “suç korkusunun bir suça maruz kalma riski algısının bir sonucu olarak ortaya çıkan duygudur” (Curiel&Bishop, 2017:1) tanımlamasıyla açıklanabilir. Ve aralarındaki doğrusal ilişki de bunun göstergesidir.

Suç korkusuna etkili faktörlerde yaş değişkeni genellikle incelenir. Gençlik döneminde özgüvenin yüksek olması kendini koruyabileceğini olan inanç yaşlılarla kıyaslandığında daha fazladır (Şenol&Gülver, 2020a:3;Noble&Jarden, 2020:469). Savunmasızlık Teorisi de fiziksel ve sosyal açıdan kendilerini savunmasız ve incinebilir görenlerde suç korkusunun daha fazla oluşunu savunmaktadır. Çalışmamızın da genç öğrencilerle planlanmış olması bunu doğrular niteliktedir. Ancak 1.sınıf öğrencilerinde genç olmaların karşın mağduriyet riskinin yüksek olması üniversite ortamına yeni gelmeleri, ailelerinden ayrıldıkları için kendilerini güvende hissetmemeleri ile ilişkilendirilebilir. Sınıf düzeyi arttıkça bu mağdur olma risk algısının azalması da bu görüşle uyumaktadır.

Araştırmalarda doğrudan veya dolaylı mağduriyetin suç korkusu ile pozitif yönde ilişkisi olduğu saptanmıştır (Öztürk, 2018:73) Herhangi bir hırsızlık olayına maruz kalma durumu oransal olarak düşük olsa da kadınlar arasında hem suç korkusu hem de mağduriyet risk algısı üzerinde önemli bir faktör olarak bulunmuştur (Tablo 2,5). Bu benzer sonuç Tandoğan ve Topçu (2018)'nin çalışmalarında da elde edilmiştir. Bu bulguda suç mağduru olma korkularının daha yüksek olmasıyla da ilgilidir (özellikle cinsel şiddet)

4.Sonuç ve Öneriler

Çalışmamızda katılımcı üniversiteli kadın öğrencilerimizin suç korkusu ve mağduriyet riski yaşadıkları sonucuna varılmıştır. Çoğunluğunun kendilerini korumak için karanlık ıssız yerlerde yürümeme tercihi belirtmeleri fiziki çevrenin suç korkusu üzerinde etkili olduğunu düşündürmüştür. Suç oranlarındaki artış da insanların güven duygularını zedeleyebilmektedir. Bu noktada güvenlik algılarının tespitine yönelik araştırmaların yaygınlaştırılması önemli görülmektedir. Bunun yanı sıra gerek şehir gerekse kampüs alanlarında aydınlanmanın, ulaşım koşullarının gözden geçirilmesi gerekliliği ortaya

çıkıştır. Kadın dostu şehir veya kadın dostu üniversiteler oluşturmaya yönelik projelerin artırılmasının yararlı olacağı inancındayız. Ayrıca medyada şiddet olaylarına sık yer verilmesi de bu korku ve mağdur olma risk algısını arttırabildiğinden bu hususta da gerekli kurumlar tarafından denetlemelerin (yayın içerik ve sunum şekli gibi) yapılması suç korkusunun azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Kaynaklar

- Ata, Z.(2023) Göç ve suç ilişkisi çerçevesinde suç korkusunun toplumsal etkileri. *International Social Sciences Studies Journal*,9(112): 7244- 7252. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.704> 19
- Aytaç, S., Derdiman, RC., Baştürk, Ş. &Öngen, B.(2015) Kent güvenliği olarak suç korkusu : bursa örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 3(3), 259-267.
- Aziz, Y. (2020) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. 14.Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Curiel, RP.&Bishop, S.(2017) Modelling the fear of crime. *Proceeding Of The Royal Society*, 473, 1-14.
- Çelik, F. & Mirza, E. (2020). Öğrencilerin Selçuk Üniversitesi, Alaeddin Keykubad Kampüsü'ne Yönelik Suç Korkusu . *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi* , 10 (22) , 1-21 . DOI: 10.16950/iujad.720049
- Demirbaş, M. & Çelik A. & Akıncıoğlu, U. N. (2023). A theoretical approach to fear of crime. *Küllüye*, 4(2), 224-241. DOI: 10.48139/aybuküllüye.1339633.
- Dolu, O., Uludağ, Ş.&Doğutaş,C. (2010). Suç korkusu : Nedenleri , sonuçları ve güvenlik politikaları ilişkisi. *Ankara Üniversitesi SBF*: 65-71
- Ferraro,K. F.(1995) Fear of Crime: Interpreting victimization risk.Albany: State University of New York Press.
- Grafalo, J. (1981). The Fear of Crime: Causes and Consequences. *University School of Law*, 72(2), 839-857
- Hamzaoğlu, N., &Türk, B. (2020) Suç mağduru olma korkusu üzerine bir değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(108), 120-135.
- Sipahi, E.B.(2021) Kentin incinebilirleri: Türkiye'de üniversiteli kadın öğrencilerin suç korkuları üzerine bir araştırma. *SEEAD*, 46,289-318.
- Şenol, D.&Gülver, Ö.(2020a) Suçun sosyal psikolojik maliyeti: Suç korkusu ve suç korkusuna neden olan faktörler. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 5, 25-41.
- Şenol, D.&Gülver, Ö.(2020b) Kadın ve erkeklerde suç korkusuna nitel araştırma ile sosyolojik bir bakış.*Kriz Dergisi*, 28(2), 101-123.
- Özaşçılar, M., Ziyalar,N. (2009) Suç korkusu: istanbul'da yaşayan 18-25 yaş grubu üniversite öğrencilerinin mağdur olma riskleri hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi. *Adli Bilimler Dergisi*;8(1):7.
- Köseoğlu, M.& İçli,T. (2019) Kadınlarda suç korkusunun çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi.: Kuzey Kıbrıs örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(43),267-296. DOI:10.21560/spcd.v19i46288.480377
- Kul, M. (2013). *Suçtan daha büyük suç korkusu*. İstanbul: YeniYüzyıl.

- Noble, J.&Jardin, A. (2020) From victimization to fear: fear of crime and its variations among victims. *BRIT. J. CRIMINOL*, 60,468-489. doi:10.1093/bjc/azz051
- Öztürk, M.(2018) Kadın ve erkeklerin suç mağduriyetleri ile suç korkuları arasındaki ilişki: Mersin örneği. *Türkiye Klinikleri J Foren Sci Leg Med*, 15(2), 66-79.
- Shana L. Maier & Brett T. DePrince (2020) College Students' Fear of Crime and Perception of Safety: The Influence of Personal and University Prevention Measures, *Journal of Criminal Justice Education*, 31:1, 63-81, doi: 10.1080/10511253.2019.1656757
- Tandoğan, O.&Topçu, B.(2018) Fear of crime among university students: A research in Namik Kemal Univesity.*IJRES*, 5,70-76.
- Tuncer, CO.&Akdemir, N.(2021)Güvenlik algısına etki eden faktörler üzerine bir inceleme. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(40), 825-863.
- Uludağ, Ş(2010) Vatandaşların suç korkusu (güvenlik endişesi) seviyesine etki eden faktörler ve alınabilecek önlemler: Malatya örneği. *Polis Bilimleri Dergisi* 12(1):1-28.
- Vauclair CM, & Bratanova B. (2017) Income inequality and fear of crime across the European region. *Eur J Criminol*, 14(2), 221-241. doi: 10.1177/1477370816648993. Epub 2016 May 22.
- Yedikardeş, F.(2017) Bireylerde mağduriyet riski ve suç korkusu: LGBTİQ örnekleme .[Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]: İstanbul Üniversitesi
- Yüksel, M., Güllüpınar, F., Yazgan, ÇÜ., Balta Paker, E., Gökalp, E., Suveren, Y., Yavuz,S.&Taştan, C.Suç Korkusu (Ed.Güllüpınar, F) *Suç Sosyolojisi* içinde. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını 3629.

Sosyal Bilimlerde Akademik Araştırma ve Değerlendirmeler-III

Editörler:

Doç. Dr. Ali Turan Bayram

Hasan Tahsin Kavlak

 ÖZGÜR
YAYINLARI

ISBN 978-975-447-793-1

9 789754 477931